

MANUAL DE FORMARE PENTRU SUPERVIZORI ȘI CONSULTANȚI AI FAMILIILOR DE PLASAMENT

Proiectul a fost finanțat cu sprijinul Comisiei Europene.
Această publicație reflectă opiniile autorilor, iar Comisia nu poate fi responsabilă pentru utilizarea informațiilor conținute în publicație.

Manual de Formare pentru Supervizori și Consultanți ai Familiilor de Plasament

Autori:

Prof. Nelly Petrova-Dimitrova, Social Activities and Practice Institute, Bulgaria

Orthodoxie SALOMON, R.E.A.L.I.S.E, Franța

Elżbieta STRZEMIECZNA, Asociația Casa Noastră, Polonia

Andreea ENE, Fundația Internațională pentru Copil și Familie "Dr. Alexandra Zugrăvescu"

Compilare Mihaylina Dimitrova

Proiectul № LLP-2013-GRU-LP-08

"Formarea pentru supervizori și consultanți ai familiilor de plasament"

LIFELONG LEARNING PROGRAMME

GRUNDTVIG Learning Partnerships

Proiectul a fost finanțat cu sprijinul Comisiei Europene.

Această publicație reflectă opiniile autorilor, iar Comisia nu poate fi responsabilă pentru utilizarea informațiilor conținute în publicație.

Ediția în limba engleză a fost publicată de:

**Social Activities and Practice
Institute**

www.sapibg.org
Sofia, 2015

Ediția în limba română a fost publicată de:

www.ficf-romania.ro
București, 2015

Fundația Internațională
pentru Copil și Familie
"Dr Alexandra Zugrăvescu"

MANUAL DE FORMARE

PENTRU SUPERVIZORI ȘI CONSULTANȚI AI FAMILIILOR DE PLASAMENT

Cuprins

1. Introducere	5
2. Plasarea în asistență maternală Orthodoxie SALOMON, Asociația R.E.A.L.I.S.E, Franța	7
3. Abordare sistematică pentru lucrul cu familiile Orthodoxie SALOMON	10
4. Abordarea prin reziliență – conceptul eclectic pentru lucrul pedagogic social Nelly PETROVA-DIMITROVA - SAPI, Bulgaria	16
5. Abordare pozitivă în lucrul cu familiile de plasament/ asistenții maternali, copiii și familiile lor Elżbieta STRZEMIECZNA - Asociația Casa Noastră, Polonia	27
6. Dimensiunea personală și profesională (atașamentul în relație) în lucrul cu familiile de plasament Andreea ENE - Fundația Internațională pentru Copil și Familie "Dr. Alexandra Zugrăvescu", România	37
7. Hefaiostos și copilul în plasament familial: povești ale migrărilor interne Orthodoxie ZERENIKOU-SALOMON	49

1. Introducere

Proiectul *Formarea supervisorilor și a consultanților pentru asistenții maternali* este menit satisfacerii cerințelor de educație continuă a profesioniștilor care supervizează și oferă consultanță familiilor care activează în sistemul de plasament. Proiectul este implementat în cooperare de organizații partenere din trei țări – Bulgaria, Polonia și România – în intervalul 2013-2015. Proiectul este finanțat prin Programul UE de *Educație continuă*, Parteneriate de formare, Subprogramul Grundtvig.

Partenerul bulgar este Institutul pentru Activități și Practici Sociale (SAPI), iar finanțarea este administrată de Centrul pentru Dezvoltarea Resurselor Umane. Partenerul român este Fundația Internațională pentru Copil și Familie "Dr. Alexandra Zugrăvescu", iar cel polonez este Towarzystwo Nasz Dom (Asociația *Casa Noastră*).

Activitățile proiectului vizează în principal două grupuri țintă:

- profesioniștii care doresc să-și aprofundeze competențele profesionale din domeniul lucrului cu asistenții maternali;
- familiile de asistenți maternali din Bulgaria, Polonia și România.

Obiectivul specific al proiectului este de a dezvolta competențele specialiștilor care lucrează cu asistenții maternali și, cu ajutorul lor, competențele asistenților maternali înșiși.

Asistența maternală este un serviciu social relativ nou în aceste trei țări partenere. Reprezintă o parte importantă a procesului de dezinstituționalizare a copiilor, desfășurându-se în mod activ în cele trei țări, în care o reformă amplă în sfera socială a protecției copilului este în curs. Lipsa de standarde de plasament corespunzător acceptate, alăturată faptului că asistenții maternali ar trebui să dețină cunoștințe și competențe în domeniul dezvoltării copilului, îi plasează în situația specială de a acționa în calitate de profesioniști care asigură asistență copiilor vulnerabili. Față de profesori, asistenți sociali, psihologi, pediatri și psihiatri, asistentul maternal este considerat un fel de „para-profesionist”. Profesionalizarea serviciului de plasament aduce în prim plan necesitatea prestării de consultanță, instructaj și supervizare familiilor de plasament timp de cel puțin 2 sau 3 ani, pentru a le îmbunătăți cunoștințele și competențele, adecvarea și îndemânarea.

Cu toate acestea, supervizarea este un proces de sprijin care vizează de obicei „adevărații profesioniști” și foarte rar asistenții maternali. Acest fapt subliniază și mai mult nevoia unui număr mai mare de supervizori bine formați, profesioniști care să acorde suport și asistenților maternali.

Numărul de copii instituționalizați din cele trei țări a scăzut treptat. Prin adoptarea, în 2010, a Strategiei Naționale „Viziune pentru dezinstituționalizarea copiilor în Bulgaria”, Bulgaria și-a fixat obiectivul ambițios de a închide toate instituțiile pentru copii până în 2025. În acest context, dezvoltarea serviciului de plasament și lucrul pentru sustenabilitatea acestuia este vital pentru reușita întregului proces. Doar prin Operațiunea *Acceptă-mă*, demarată în 2012 cu finanțare europeană, au fost aprobate 1165 familii de plasament/asistență maternală și 1866 copii (conform datelor disponibile la 31 ianuarie 2015) au folosit serviciul. Profesionalizarea serviciului acoperă 90% din asistenții maternali, ceea ce subliniază și mai mult nevoia formării de experți pentru acordarea sprijinului necesar.

Pentru a satisface aceste cerințe în creștere, SAPI a lansat un program de formare pentru supervisorii care se vor specializa în lucrul cu asistenții maternali. Între 2009 și 2011, în Bulgaria, UNICEF a sprijinit crearea unui centru de resurse care oferă formare pentru supervizare și consultanță a asistenților maternali, constituit ca parte a Centrului pentru Educație Profesională al SAPI.

În România, datele recente indică 65.333 de copii în instituții, în jur de 19.440 de copii în sistemul de plasament și aproximativ 13.000 de familii de asistență maternală. Între 2010 și 2011, prin Programul

PROCOPIIL s-a efectuat un curs pilot de formare pentru formatori pentru a remedia lipsa de formatori bine pregătiți în domeniile supervizării și consultanței pentru profesioniștii din domeniul social. În România, există un decalaj pronunțat între cerințele normative existente cu privire la supervizarea și educația continuă a asistenților maternali și resursa umana calificată. Centrul de formare al Fundației Internaționale pentru Copil și Familie "Dr. Alexandra Zugrăvescu" din București vizează cerințele de mai sus în programele de educație/ formare profesională propuse.

Între 2009 și 2011, în Bulgaria și România, un proiect Leonardo da Vinci a asigurat transferul de standarde profesionale franceze pentru „Asistentul maternal”, conform cărora supervizarea și consultanța fac parte din pregătirea și suportul profesional acordat asistenților maternali. Întrucât include un element de formare, supervizarea asistenților maternali îi ajută să dezvolte o competență majoră, anume profesionalismul. Cu toate acestea, formarea mai are de parcurs cale lungă.

În Polonia, legislația curentă distinge între trei categorii de familii de plasament: familii prin înrudire, asistenți maternali neplătiți (neprofesioniști) și asistenți maternali profesioniști. La sfârșitul anului 2011, în Polonia existau aproximativ 37.000 de familii de asistență maternală care aveau în grijă aproximativ 54.200 de copii (legislația curentă prevede că maxim trei copii pot fi plasați într-o familie de plasament). Din aceste 37.000, 82% erau familii prin înrudire și doar 4,5% profesioniști (plătiți).

Și în Polonia se manifestă o nevoie acută de specialiști pregătiți pentru lucru cu asistenții maternali, oferindu-le consultanță și supervizare profesionale. Guvernul încearcă să crească numărul de familii profesioniste de asistență maternală prin introducerea unor stimulente. Dar nu există supervizare obligatorie și experți bine pregătiți care să poată oferi sprijin asistenților maternali.

În acest context, una dintre prioritățile OUR HOME Association (Asociația CASA NOASTRĂ) este dezvoltarea unui sistem modern, profesionist de asistență maternală pe baza rețelei bine dezvoltate de centre de plasament. Centrul de Suport pentru Asistenți Maternali/ Familii de plasament oferă formări asistenților maternali existenți și viitori și sprijin gratuit familiilor plasament din Varșovia prin consultanță individuală, grupuri de sprijin, organizare de ateliere și implicarea voluntarilor.

Acest proiect de parteneriat inovator încearcă să producă supervizori și consultanți formați internațional care vor forma la rândul lor familiile de plasament prin consultanță și supervizare. Proiectarea unui program comun de formare pentru profesioniști face parte din formarea continuă în asistența maternală.

Manualul de formare pe care vi-l prezentăm ca parte din acest program include texte care vizează un ajutor acordat profesioniștilor și asistenților maternali din Bulgaria, România și Polonia. Autorii sunt specialiști recunoscuți în domeniul lucrărilor sociale, cu experiență amplă la nivel internațional.

Orthodoxie Salomon este psiholog clinic și consultant familial, cu studii universitare în psihiatrie trans-culturală și experiență îndelungată în serviciul pentru plasament de la Asociația R.E.A.L.I.S.E (Realizarea și incluziunea socială a copiilor și a adolescenților prin educație) din Nancy, Franța.

Prof. Nelly Petrova-Dimitrova are doctorat în pedagogie și este profesor de pedagogie socială la Universitatea *St. Kliment Ohridski* din Sofia. Are experiență amplă ca expert național și internațional, consultant, supervizor, director de proiect în câmpul lucrului social cu copii și familii vulnerabile; formarea profesioniștilor din sfera socială; reforma asistenței copiilor și dezinstituționalizarea copiilor în Bulgaria. Este fondatoarea și conducătoarea Institutului pentru Activități și Practici Sociale.

Partenerii polonezi și români au furnizat contribuții scrise în care își împărtășesc acțiunile reușite în lucrul cu copiii și asistenții maternali din țările respective.

Acest Manual oferă profesioniștilor din domeniul muncii sociale o ocazie de a-și îmbunătăți cunoștințele teoretice, și ilustrează cu studii de caz și studiul condițiilor de viață ale familiilor sărace și ajutorarea lor aspectele centrale din activitățile de sprijin și auxiliare pentru utilizatorii serviciului de plasament.

2. Plasarea în asistență maternală

Orthodoxie SALOMON¹

Plasarea în asistență maternală (PAM) este un serviciu social, educațional și/sau terapeutic. Departamentul pentru protecția copilului plasează un copil în cadrul unei familii de asistență maternală după constatarea de dificultăți la nivelul relației copil-părinte și în urma unei decizii judecătorești. PAM este un proces dinamic și complex care cere implicarea constantă a unei echipe de sprijin multidisciplinare.

Rolul familiei de plasament este de a accepta copiii separați de părinții lor, așa cum se manifestă cu nevoile lor de bază materiale, educaționale și emoționale.

Obiectivul familiei de plasament este de a proteja copilul de posibile amenințări psihice sau psihologice și de a-i oferi un cadru familial care să-i permită dezvoltarea. După efectuarea plasamentului, trebuie să punem întrebări și să efectuăm investigații în mod regulat.

Despre părinții biologici:

La plasarea unui copil într-o familie de plasament/ asistență maternală, aspectele centrale se referă la: ce anume s-a schimbat în situația părinților biologici; ce a rămas neschimbat; ce loc este păstrat copilului în familia biologică; care este noțiunea cu privire la familia de plasament respectivă dezvoltată de părinții biologici; dacă există o dorință exprimată cu privire la întoarcerea copilului.

În cazul îndepărtării/ alienării de părinții biologici și al niciunei cereri de revenire a copilului, ce ar trebui să i se spună copilului?

NB! Oricare ar fi intențiile părinților biologici, explicite sau nu, sprijinul referitor la părinții biologici și la originile copilului nu trebuie să rămână nedezvăluit acestora din urmă!

Despre familia de plasament/asistenții maternali:

Ce modificări și restructurări au loc în cadrul familiei? Cum diferă copilul din plasament față de copilul pe care și l-a imaginat familia? Care este locul copilului plasat în familia de plasament?

NB! Se impune o mediere constantă pentru a aduce aminte de plasament; aceasta înseamnă oferirea de asistență în toate etapele prin care ar putea trece familia de plasament – de la cea euforică la cea depresivă, laolaltă cu toate reconfigurările și schimbările corespunzătoare.

Despre copil:

Copilul este centrul acestui cadru; copilului trebuie să i se permită să vorbească în nume propriu. Fiecare copil are propria poveste, iar cadrul pentru mediere trebuie menținut, indiferent de ceea ce spune copilul, indiferent de ceea ce copilul nu vrea sau nu poate exprima. Disponibilitatea serviciului de mediere permite copilului să treacă de la reclamații la întrebări, de la întrebări la solicitarea de asistență și ajutor și, în cele din urmă, la o decizie de a face față situației de plasament.

Etimologia cuvântului „părinte” indică originea în verbul latin „parere”, care înseamnă „a da naștere, a avea copii”. Noțiunea de „creștere și educație a copiilor” (parenting în engleză) servește ca termen colectiv care reunește toate comportamentele parentale care influențează copilul. Conceptul este ajustat cazurilor în care acest comportament parental nu corespunde unei relații biologice, indiferent că motivul este divorț, moartea unui soț sau plasarea în sistemul de plasament/ asistență maternală.

¹ Intervenție de formare a D-nei Orthodoxie Salomon în cadrul unui atelier organizat de Institutul pentru Activități și Practici Sociale (SAPI) pentru Proiectul *Formarea supervisorilor și a consultanților pentru familiile de plasament*

Deseori, se vorbește despre „parenting separat”, „dublu parenting” sau „co-parentalitate” în situațiile în care copiii sunt plasați în familii de plasament/ asistență maternală. În acest material, vom folosi termenul „dublu parenting”. Familia de plasament intră în cadru atunci când părinții biologici sunt temporar incapabili să-și exercite rolul de creștere a propriilor copii, din diferite motive: probleme de sănătate mentală sau dificultăți sociale. Diferite sisteme sau subsisteme se intersectează constant; prin urmare, se impune prezența unui mediator terț.

Cazurile de bebeluși plasați în asistență maternală nu sunt neobișnuite.

Suferința mare a bebelușilor provoacă dificultăți asistențelor maternale. Involuntar, familia de plasament încearcă să-și dea seama cine este de vină pentru suferința copilului și proiectează această intenție asupra părinților biologici sau a echipelor însărcinate cu procesul de plasament. Li se pare greu de acceptat faptul că, deși copilul este plasat la o familie care dorește să-l ajute, acesta continuă să sufere și, din acest motiv, nu mănâncă sau nu zâmbește: în plus, poate dezvolta chiar simptome mai grave, cum ar fi căderea părului.

Uneori, unii membri ai familiei de plasament trec prin momente de stres, întrucât au schimbat modul de funcționare pentru a răspunde situației de plasament. Nu este un lucru neobișnuit ca un copil al familiei de plasament să sufere de depresie, deoarece bebelușul mobilizează întreaga energie a părinților.

Atunci când copiii plasați sunt mai mari, au amintiri clare sau neclare, în funcție de evenimentele prin care au trecut. Ei necesită sprijin în căutarea identificării propriului adevăr în procesul înțelegerii motivelor pentru care au ajuns în plasament și al găsirii de răspunsuri cu privire la istoricul propriei familii. Cu toate acestea, ei adresează în primul rând întrebări despre acest lucru, ceea ce poate duce la o criză a familiei respective. În aceste cazuri, confruntată cu o nouă situație, familia își testează propria capacitate de a se adapta și pune la îndoială echilibrul de până atunci (homeostazia) al sistemului (familiei).

Atunci când sexualitatea adulților are un impact negativ asupra sexualității copiilor, când copiii devin martori ai sau victime ale abuzului sexual, familia de plasament trece prin perioade de gravă „turbulență”. Cum putem descrie sexualitatea drept ceva frumos care aducător de iubire și viață? Cum putem comunica o interdicție a incestului în sensul larg al cuvântului? Cum putem ajuta copiii să descopere prudența, să vorbească despre diferențele dintre sexe etc.?

În privința adolescenților, familiile de plasament îi consideră întotdeauna dificil de acceptat. În perioada pre-adolescentină și a pubertății se manifestă un număr suficient de mare de separări. După ce copiii se maturizează, unii păstrează o legătură periodică cu asistenții lor maternali, alții la intervale mai rare. Un procent mare optează să întrerupă orice fel de relații cu familia de plasament.

Profesionistul terț – Profesionistul este *terț* care ar monitoriza și însoți procesul de plasament și ar urma să joace un rol important în clădirea identității copilului/adolescentului și în viața lor personală. Acest rol al unui *terț* reprezintă un instrument terapeutic semnificativ. Suntem de acord că în această perioadă de însoțire funcționează constructele (ca să nu spunem proiecțiile) mentale individuale și colective. Este limpede nevoia de studiere a artei de-centrării.

Nu trebuie să subestimăm **loialitatea** copiilor pentru părinții lor biologici. „Loial” vine din latinescul „legalis”, care înseamnă în acord cu legea, respectând legile onoarei și ale dreptății. Loialitatea față de familie este o forță de subzistență implantată în generații de același sânge; se manifestă în sânul familiei. Cum viața i-a fost dată de părinți, copilul li se simte moral îndatorat și dorește să le-o arate.

Constatăm deseori o astfel de loialitate, dar este invizibilă, ascunsă, deoarece copilul nu știe ce anume adună îndatoririle și obligațiile care creează legăturile inter-generaționale.

Chiar înainte de a se naște, fiecare om intră într-un neam cu propria istorie transmisă prin cuvinte, povești, evenimente majore și minore, dezvăluite sau ținute secret. S-a constatat că, atunci când nu există povești despre trecutul său, copilul suferă mult. Totuși, multe evenimente din istoria familiei, în timp și în

funcție de felul în care copilul trăiește, sunt distorsionate, uitate, marginalizate. Întâlnim diferite feluri în care copilul face față sentimentelor declanșate de amintiri.

Timpul prezintă o semnificație cheie. Fazele de calm pe care le vedem sunt deseori temporare, iar întrebările despre identitate și apartenență reapar. Ghidați de simptome (cel mai des, simptomele copiilor au de-a face cu conflicte deschise sau latente, nemulțumire sau pasivitate) și de sensul lor, sprijinim și însoțim copiii în căutările lor, în ciocnirile lor cu propria istorie. Povestea individuală a unei persoane, psihanalitic vorbind, diferă de crearea unei biografii istorice. Constructele și obiectivele sunt diferite – primul construct este mit și fantezie, al doilea este ‘obiectiv’ și urmează cursul evenimentelor.

Termenul „anamneză” (antecedente medicale, istoric de caz), care înseamnă „memorie” în limba greacă, este folosit în medicină pentru a denota antecedentele bolii/tulburării. Anamnezele pe care le facem ca parte din dosarele copiilor sunt „amintirile” copilului redactate de lucrători sociali, judecători, medici. Să rămânem fideli mitului personal, istoriei familiale, fără a încerca să o repovestim doar prin evenimente. Sarcina noastră este să dăm copilului sau adolescentului o ocazie de a-și recunoaște propriile nevoi, de a lansa cereri și de a participa la învățare, socializare și punere de întrebări filosofice despre viață și moarte, la construirea de păreri și credințe, și fantasme cu privire la propria istorie, chiar dacă acestea sunt deformatate de amintiri și mecanisme de apărare.

Profesionistul acționează ca mediator în toate situațiile, conflictuale sau nu, la care este expus copilul. Timpul și efortul pentru acompanierea socială și/sau terapeutică propusă părinților pot fi de ajutor pentru a putea trece prin faza de criză personală sau familială. Când încep să investească în profesionist și rolul său de mediator, când încep să se simtă apreciați ca adulți, povara emoțională este diminuată, iar simptomele copilului dispar. Copilul descoperă în mediul său adulți care acționează ca piloni de susținere și ghizi în noua familie. La rândul său, acest lucru ajută tranziția dintr-o lume în alta, de la o familie la o alta.

Aceasta este o etapă necesară datorită **rolului ei de reglare** și efectului durabil. Permite copilului să-și preia propriul loc în calitate de individ care creează, imaginează, întreabă, extrage, se joacă, sublimază, se auto-identifică. Această etapă permite și părinților să se exprime și să devină conștienți de propriile cerințe efective, contrar celor imaginare. Această fază îi ajută să scape de dorința de a fi văzuți din cel mai bun unghi, care, de obicei, fie ia forma dorinței copilului de a reveni la familia să fără a schimba nimic acolo, fie de a menține relațiile conflictuale cu echipele care lucrează la caz.

Cadrul stabilit trebuie să fie strict și controlat, în sens psihologic. Persoana/persoanele care joacă rolul de însoțitor așază fundațiile punților dintre „aici” și „acolo”, dar nu le și leagă în mod necesar. Astfel contribuim la reconstituirea istoriei copilului. Copilul atinge o dimensiune mai apropiată de realitate în ceea ce privește părinții și familia. Copilul le recunoaște calitățile, defectele, încetează să-i mai idealizeze, ceea ce îi permite să se situeze în afara dorințelor și proiecțiilor transmise de părinți. Astfel i se acordă copilului șansa de a avea o istorie comună mai degrabă decât una identică.

Părinții vorbesc frecvent despre asemănările dintre viața lor și viața copilului, dar iau în calcul și diferențele. E de ajuns dacă spunem: „Copilul e ca mine, plasat într-o familie...; totuși, mie nu mi s-a permis să mă atașez de părinții de plasament. Văd că el este atașat de ai lui.” Acordul dat copilului că ar putea crește și dezvolta o legătură de atașament față de familia de plasament poate fi alăturat faptului că părinții acceptă situația de dublu parenting până la maturizarea persoanei.

Copilul sau adolescentul are propria familie, deși crește într-o familie de plasament. În astfel de situații ne aflăm la o distanță destul de mare de modelul clasic al familiei. Familia de plasament și-ar asuma rolul de „familie” pe mai multe dimensiuni (simbolică, imaginară, efectivă). Familia biologică oferă o dimensiune a înrudirii și a naturii sale de familie în sine.

Putem vorbi despre o co-construire care ajută copilul să devină conștient de identitatea și istoria lui pentru a putea exista ca membru a două familii.

3. Abordare sistematică pentru lucrul cu familiile

„Clientul este cel care are puterea de decizie.“

Orthodoxie Salomon

1. Introducere

Abordarea sistematică este o metodă de lucru care se concentrează pe impactul social curent care menține problema/simptomul clientului – individul nu este izolat și independent; el reprezintă un element din numeroase sisteme și subsisteme intersectate. Persoana care acordă ajutor specializat asistă urmărirea disfuncțiilor din sânul sistemului căruia îi aparține clientul (familia extinsă, alte forțe sociale semnificative pentru ea) și încearcă să schimbe modelele patologice. Și structura sistemului este evaluată – limitări, legături, tip de comunicare, mituri și modele de familie. În abordarea sistematică se crede că legăturile de tip cauză-și-efect sunt circulare adică fiecare parte din sistem afectează o alta în timp ce este dependentă de ea. Sistemul se schimbă atunci când șabloanele rigide de interacțiune din sânul familiei se modifică.

În abordarea sistematică, sensibilitatea și auto-reflectarea profesionistului care ajută sunt vitale, întrucât în interacțiunea sa cu clienții devine și el parte a sistemului și poate fi absorbit în procesele acestuia.

2. Genograma – o tehnică de abordare sistematică

2.1. Descriere generală

Genograma este o fotografie - instantaneu a familiei la un anumit moment. Familia este un sistem în continuă schimbare și dezvoltare – câteva luni mai târziu, acest instantaneu poate arăta destul de diferit din motive de căsătorie, divorț, naștere, deces, conflict, împăcare. Cu toate acestea, ne permite să aranjăm grafic numeroasele relații complexe și să identificăm focarele de tulburări din familie. Trebuie să înțelegem că acest instantaneu nu include doar persoane, dar are și un context – contextul cultural, ceea ce înseamnă că sistemul familial face parte dintr-un sistem mai mare – public, religios, social etc. (de exemplu, la musulmani, poligamia este normă, iar din acest punct de vedere genograma unui musulman va fi semnificativ diferită de genograma unui european).

Genograma nu este folosită în sesiunea inițială de consiliere – această necesită o atmosferă de încredere și motivare din partea clientului, pentru auto-revelație. De obicei, este nevoie de una sau două ședințe pentru a putea structura și citi o genogramă. Unul dintre aspectele principale, supus studiului la consilierea inițială și menținut ca atare în toate ședințele exploratorii, dar și ca parte din contextul genogramei, este:

- De ce vine clientul acum la mine? De ce nu mai devreme? De ce nu mai târziu? Cum au ales momentul în care să solicite consiliere?

Atunci când lucrăm cu copii, întrucât aceștia sunt mai puțin rezistenți și mai direcți, le putem cere să construiască o genogramă încă de la prima ședință – sub formă de joacă (în funcție de vârstă) pentru a vedea dacă își cunosc membrii familiei și poziția acestora. Atunci când lucrăm cu copii, întrebările pot fi simplificate: de exemplu, „Cine iubește pe cine?”

Genograma ne ajută să înțelegem felul în care clientul vede generațiile, care sunt granițele și relațiile dintre generații, unde anume este un model patologic recurent (de exemplu, bunica s-a recăsătorit de patru sau cinci ori; fiica ei, mama clientului, și-a desființat la rândul ei relațiile). Genograma reprezintă o bază bună pentru lansarea de întrebări. Aceste întrebări oferă informații nu doar nouă, ci și clienților, îndreptându-le atenția către detalii pe care nu le-au observat anterior.

2.2. Întrebări pe care le puteți pune pe durata analizei genogramei:

- Cine a fost prima persoană/primele persoane inclusă/incluse în genograma dvs. (părinții mamei, părinții tatălui, alți oameni etc.)?
- De ce? – auto-reflexia clientului;
- Pe cine ați uitat/omis? – „Noul soț al mamei”, copilul decedat – durere neconștientizată;
- Aveți senzația sau există un amănunt care să vă facă să credeți că se ascunde ceva în familie?
- Dacă aveți această senzație, cine vă poate spune? Cu cine puteți vorbi? – cel mai des, femeile vor împărtăși informațiile, ele pot duce secretul, în timp ce bărbații sunt mai predispuși să și-l scoată din conștiință.

Secretele, întrebările lăsate fără răspuns pot provoca conflicte sau tensiuni între membrii familiei, ele pot reprezenta nucleul simptomului familiei (de exemplu, un copil abandonat, un membru al familiei mort din cauza dependenței de alcool; sinucidere etc.). De obicei, aceste aspecte sunt ascunse pentru a proteja pe cineva de ceva. Ele sunt acoperite de o poveste imaginară care, totuși și deseori inconștient, afectează comportamentul și relațiile tuturor membrilor familiei. Acest secret poate fi ținut doar față de un membru al familiei – de exemplu, pentru a proteja copilul de faptul că tatăl său nu l-a conceput formal sau că a fost adoptat. Atunci când descoperim un astfel de lucru, este foarte important să-i arătăm clientului că până și un copil merită respect, onorându-l cu încredere și adevăr. De exemplu:

- Vă amintiți cum ați suferit atunci când erați supra-protejat de familie și nu vi se împărtășeau lucrurile care vi se păreau importante? Copilul dvs. și-ar da seama că există ceva ascuns, iar această senzație i-ar putea afecta simptomele. Este important ca un copil să știe adevărul despre tatăl său.

Dacă simțim că există un secret în familie, acționăm cu atenție, lăsându-i loc de apariție la un moment potrivit – întrebăm din nou, punem o altă întrebare unui alt membru al familiei (mai ales atunci când avem de-a face cu copii).

2.3. Întrebări referitoare la relații:

- Cine vă este cel mai apropiat? Cine este mai apropiat de cine?
- Cine vă este cel mai puțin apropiat? Cu cine nu vă înțelegeți? Întrebări despre ambivalență în relații;
- Cine vă ține din scurt? Cu cine nu vă întâlniți?

Atunci când lucrați cu copii, relațiile pozitive și negative pot fi vizualizate cu ajutorul unui cod de culori – de exemplu, roșu pentru „cei ce se iubesc” și verde pentru „cei ce nu se înțeleg”. Acest „tablou colorat” al comunicării din sânul familiei ajută copilul să vadă cine comunică efectiv cu cine, cine este important pentru copil și care este poziția copilului în familie.

2.4. Întrebări referitoare la istoric și mituri familiale:

- A existat vreodată un moto/mit al familiei? – deja la momentul bunicilor sau al străbunicilor?
- Există un personaj legendar (nu doar un personaj pozitiv, poate fi unul negativ, de exemplu o „oaie neagră”, un neconformist)
- Dacă vi s-ar cere să dați un titlu familiei dvs., fie unul dintr-o carte/un film, fie unul pe care îl inventați dvs., care ar fi acesta?
- Cum s-au cunoscut părinții dvs.? Care este povestea lor?
- Care este povestea din spatele numelui dvs.? Cine l-a ales? De ce? – Sensul cultural al numelui dvs.

L-ați moștenit? A fost ales într-un mod special? Ce rol a avut mama dvs. în alegerea numelui dvs.?

2.5. Întrebări la nivelul sentimentelor și al amintirilor:

Genograma poate ajuta părinții să-și înțeleagă poziția curentă și să o compare cu gândirea lor atunci când se aflau la vârsta clientului – sensibilizare trans-generațională. De exemplu:

- Dacă ați avea un lift care călătorește în timp, ați reuși să vă întoarceți la vârsta la care e copilul dvs.? Cum erați la vârsta respectivă? Care erau relațiile dvs. cu părinții?
- De ce nu vorbește un adolescent despre anumite subiecte?

Cel mai des, genograma este folosită în terapia familială și ca parte a abordării sistematice; aceasta susține lucrul în paralel cu părintele și copilul, făcând posibilă punerea de numeroase întrebări. De exemplu, putem propune copilului întrebări pe care să le pună mamei sau putem folosi o întrebare directă către mamă:

- Ce anume din familia dvs. ați dori să transmiteți copilului dvs.? – în acest fel putem determina mama să vorbească despre factori importanți, uneori ascunși sau uitați din familie, să o ajutăm să facă o legătură inter-generații.

În lucrul nostru cu oamenii, trebuie nu doar să lăsăm spațiu clientului, ci și timp. Clientul nu poate răspunde întotdeauna prompt cu privire la ceea ce s-a desfășurat în cadrul sesiunii; au nevoie să se gândească, să-și asculte vocea interioară repetând cuvintele pe care le-am revăzut în birou; trebuie să-și reparcurgă traseul și să se uite în jur pentru a putea merge mai departe. O frază/maximă cheie, tipică sau regulă a abordării sistematice este că soluția unei probleme se află la oameni, aceștia o dețin – noi suntem doar mediatori între conștientul și inconștientul lor, între generațiile dintr-o familie și membrii familiei, între diferitele adevăruri.

3. Studiu de caz

O exemplificare a felului în care funcționează abordarea sistematică: Un cuplu solicită consiliere într-o clinică pentru alcoolici. Soțul, în vârstă de 50 de ani, este director bancar cu o viață socială de succes. Bea de 20 de ani, după lucru, doar acasă, consumând băuturi corespunzătoare poziției sale sociale – whisky și votcă scumpe. Soția sa are 48 de ani, este casnică. Au doi copii – un fiu de 30 de ani și o fiică de 28, ambii cu absolvit studii universitare și cu demarat cariere profesionale independente. Cuplul solicită consiliere atunci când și fiul s-a mutat de acasă. Motivul vizitei este un ultimatum dat de soție soțului: „Fie te oprești, fie te părăsesc.”

Contextul cazului este următorul: cuplul se confruntă cu problema direct, acum că nu se mai pune problema prezenței copiilor, care distrăgea atenția. Clientul consideră că nu este o problemă și că nu are nevoie de ajutor.

Problema ridicată este felul în care ne putem motiva clienții să vină la noi. Cum să-i motivăm să stea și să lucreze cu noi? Ce anume putem oferi? Avem dreptul de a convinge pe cineva că există o problemă? Nu îi vom alunga în acest fel? Specialistul nu cunoaște soluția optimă la problema clientului. Uneori, este mai bine atunci când o familie se separă. Alteori este mai bine ca un copil să rămână cu familia, în pofida problemelor.

Adevărul este la client, dar acesta nu știe cum să ajungă la el. Simptomul (aici alcoolismul) și purtătorul simptomului identificat sunt un ecran care acoperă dificultățile de comunicare pe care familia le resimte la un nivel mai profund. Nu trebuie să ne concentrăm pe simptom pentru a nu crește rezistența – este important ca clientul să vină la vizita următoare. Studiem contextul în care cuplul funcționează; lucrăm cu răspunsul clientului la problemă; căutăm indicii despre decizia cuplului de a veni la terapie.

Există trei întrebări importante pe care trebuie să ni le punem pentru a obține o hartă a lucrului:

1) **Cine** este purtătorul simptomului? – dacă este bine adaptat, inclus în viața familială într-un fel care

să-l facă o parte naturală din context, familia nu va solicita ajutor;

2) Cine suferă? – suferință este direct legată de simptome; totuși, frecvent, nu pacientul considerat (de exemplu, alcoolicul, dependentul de droguri sau adolescentul deviant) suferă, ci membrii familiei cei mai implicați în relația cu el;

3) Cine a făcut cererea? – cererea înseamnă căutarea soluției optime pentru schimbarea situației.

1 + 2 + 3 – determină începutul lucrului individual: 1. Beau. + 2. Sufăr. + 3. Ce trebuie să fac? De obicei, răspunsurile la aceste întrebări nu coincid: o persoană este purtătorul simptomului, o a doua persoană suferă, iar o a treia face solicitarea (solicitare indirectă). Uneori, abordarea sistematică poate ajunge doar la jumătatea drumului spre rezolvarea problemei. Totuși, clarifică relațiile și tipul de comunicare dintre membrii familiei, ajută la formularea cererii efective; sprijină pe cel care suferă indiscutabil.

Pentru a aloca timpul necesar identificării direcțiilor în cadrul problemei, trebuie stabilită o legătură cu clienții și încrederea lor trebuie câștigată – propunem trei ședințe exploratorii, pentru care încheiem un contract care include de obicei 10 ședințe de terapie de cuplu și ședințe individuale (adică fiecare persoană vine pe cont propriu). Copiii sau alți membri ai familiei extinse pe care cuplul îi consideră importanți (de exemplu, mama, fratele sau altcineva) ar putea fi invitați la unele dintre ședințele de consiliere de cuplu.

Este important să se încerce găsirea răspunsurilor la următoarele întrebări încă din prima ședință:

- De ce acum? Cine este purtătorul problemei? Cine suferă? Ce știu copiii despre problemă? Suferă din cauza acestei situații? Discută cu cineva și, dacă da, cu cine?

În cazul descris mai sus, copiii nu l-au întrebat niciodată pe tatăl lor de ce bea - mama era mediatorul dintre tată și copii. Nu doar mediator, ci și barieră. Când copiii s-au mutat de acasă, mama a pierdut două roluri importante care dădeau sens vieții ei: maternitatea și medierea. Mama credea că era stâlpul familiei. La îndepărtarea proptelilor de pe o latură a zidului, acesta s-a prăbușit și deodată dependența tatălui a intrat în prim plan.

Observație în timpul ședințelor: Cum are loc comunicarea în familie și alocarea celor trei dimensiuni ale problemei, adică simptom, suferință, cerere:

- Cum se situează familia în spațiu: Cine stă lângă cine? Cât de aproape? Se înclină unul spre celălalt? Există un alt fel de comunicare non-verbală între ei? Cine se uită la cine atunci când vorbesc? Comunicarea are loc printr-un mediator sau comunică direct unul cu celălalt?
- Cine este purtătorul de cuvânt al familiei?
- Pentru cine au venit?
- Cine și cum a luat decizia de a veni?
- Cine este purtătorul simptomului (pacientul identificat)? Cine suferă cel mai mult? Ce s-ar putea ascunde în spatele ecranului cererii?
- Cuvintele cheie cu semnificație aparte pentru familie? Care sunt miturile cele mai evidente?
- Sincronizare între comunicarea verbală și cea non-verbală – cea corporală traduce pe cea verbală (felul în care lucrează ofițerii vamali – din întregul flux de pasageri, aleg pentru verificare pe cei a căror comunicare non-verbală este neadecvată situației). De exemplu, dacă mama spune despre soțul ei: „Îl iubesc mult” dar nu se uită în ochii lui și este la distanță de el, este posibil ca această declarație să nu fie sprijinită de sentimentul respectiv. Aceste cuvinte pot servi scopului de susținere a mitului „familiei ideale” sau ar putea încerca să evoce vina soțului sau să pună soția în poziția victimei etc.

Una dintre tehnicile de dezvoltare a relațiilor reale dintre membrii familiei, care să permită fiecărui membru să-și exprime simbolic sentimentele (fără a se implica în „jocul de familie”) și să lase pe fiecare să se uite la ceilalți membri ai familiei dintr-o altă perspectivă, se numește „Protocol” și a fost introdusă pentru prima oară de Philippe Caillet. Protocolul are trei etape:

1) Nivel fenomenologic – ce se poate vedea:

Sculptură – poate fi una „vie” descrisă de membrii familiei, fiecare cu propria versiune a familiei (de ex., soția din studiul de caz ar putea face o sculptură despre cum gătește la aragaz, în timp ce soțul ei stă pe canapea, cu sticla în mână; soțul poate descrie cum încearcă să ajungă la soția lui, dar ea se află în spatele unui ecran de Plexiglas – o poate vedea, dar nu poate ajunge la ea; o strigă, dar ea nu-l aude). Sculptura poate fi făcută din plastilină. Atunci când lucrăm cu copii mai mici, doar o persoană din cuplu este prezentă la ședință, altfel multe personaje ar trebui incluse.

2) Nivel mitologic – „mitul cuplului”:

O parte enormă din fiecare relație poate fi descrisă cu un simbol, o imagine, o metaforă. Terapeutul familial lucrează deseori cu metafore și povestiri care ajută la diminuarea rezistenței, la evitarea implicării în jocuri de familie; îl ajută să spună indirect ceva foarte important neluat în calcul până acum.

În această a doua etapă a așa-numitului „Protocol”, fiecare membru face un desen în care se prezintă pe sine și pe cealaltă persoană ca animal, plantă, piatră, un element al naturii și apoi își explică desenul. În cazul nostru, soțul s-a descris ca o piatră poroasă orizontală, iar soția era o stâncă deasupra lui, între el și soare – depindea de ea dacă razele soarelui cădeau sau nu pe el. Soția s-a descris ca un râu din care soțul ei, un cerb, se adăpa la infinit.

3) Ipoteză circulară și alocarea temei pentru acasă

Întrebarea pe care trebuie să ne-o punem în timpul ședințelor exploratorii este: Ce anume e prioritar și cine a creat acest model de relație? Dacă este vorba despre soț, care preferă să rămână pasiv în familie și să bea în pauza binemeritată după o zi agitată la birou? Sau despre soție, care nu îi lasă loc să contribuie și la care simptomul soțului este un mod de a părea importantă în propriii ochi și în ochii altora?

Ipoteza circulară încearcă să aducă împreună toate aspectele și să le demonstreze inter-relația și interdependența, fără a învinui sau a detecta cauza inițială. Prin formularea acestei ipoteze „circulare”, încercăm să schimbăm modelul patologic al funcționării familiei, ceea ce se poate întâmpla doar dacă implicăm în proces toți actorii problemei. Ceea ce are loc în familie nu ține de vină sau răspundere, ci de toți participanții din acest sistem.

O tehnică de bază pentru schimbarea modelului relațional este alocarea unei teme pentru acasă. Fiecare dintre actorii implicați în problemă primește o astfel de temă, iar ideea este ca fiecare să se îndepărteze de propriul șablon de funcționare în relație cu cealaltă persoană. Această temă nu va fi împărtășită sau discutată în afara cabinetului terapeutului. Familiei i se dă o lună să finalizeze tema, iar apoi fiecare membru vine la o ședință individuală: „Ați făcut ce v-am rugat? Ce s-a întâmplat? Cum vă simțiți cu privire la ce ați făcut și la ce nu ați făcut?” Tema nu este întotdeauna un succes. Totuși, ajută clienții să vadă ce anume depinde de ei și cum sunt ei înșiși prinși în propriile șabloane comportamentale.

În studiul nostru de caz, următoarele teme pot fi date la ședințe individuale:

- Soției i se cere să aleagă o zi liberă în care să stea în pat și să nu facă nimic – nu va găti, nu va face cumpărături, nici măcar nu va citi. Pur și simplu își va privi soțul, fără a da nici un fel de îndrumare; trebuie să-i observe reacțiile, să vadă dacă își face micul dejun și are grijă de ea. Obiectivele temei sunt: să permită altcuiva să preia inițiativa; să încerce pasivitatea; să vadă și să înțeleagă capacitatea soțului de a se descurca fără ea.

- O lună mai târziu ea admite că nu a putut sta în pat mai mult de jumătate de oră și să-și finalizeze tema. Totuși, acum este conștientă că își privește soțul ca fiind destul de neajutorat și se opune independenței lui.
- Soțului i s-a cerut să fie imprevizibil, creativ, să găsească feluri de a-și surprinde soția. Totuși, nu trebuie să vină cu flori sau să o ducă la restaurant. Trebuie să aibă o idee personală, care să nu intre în modul lor uzual de comunicare – de exemplu, să vorbească cu ea, să-i spună despre ziua lui la muncă. La ședința individuală s-a aflat că a făcut o cercetare secretă pentru a afla unde și-ar dori ea să călătorească cel mai mult – a vorbit cu prietenii și sora ei. A cumpărat bilete pentru o vacanță de o lună în Egipt, pe care ea le-a aruncat, susținând că e o dovadă de extravaganță inutilă (el este director de bancă!). Ambii au reușit să-și dea seama de faptul că ei îi vine greu să accepte atitudinea lui proactivă. În cele din urmă, au mers în această vacanță.

Ca urmare a lucrului cu această familie prin abordarea sistematică, soția a înțeles că soțul ei are o viață dincolo de casa lor și că acesta are dreptul la spațiu și realizări personale și că, într-adevăr, acest lucru nu e merit a o jigni sau a-i diminua importanța. Soțul este acum conștient de problema lui de adicție și cum aceasta era de fapt manifestarea rezistenței lui la opresiunea exercitată de soție. Ambii încearcă să se întâlnească într-un spațiu comun și să înceapă o viață comună altfel organizată.

Soția a început terapie individuală, iar soțul s-a alăturat unui grup de terapie Alcoolicii Anonimi unde nimeni nu îi impune lucruri și se simte sprijinit. La final, a fost organizată o întâlnire cu copiii, la cererea cuplului. Fiul și fiica au fost invitați să vadă că părinții nu sunt „infirmi” și se pot descurca singuri: „De fapt, părinții voștri au avut o problemă mare, dar au reușit să găsească o soluție fără să se folosească de voi.”

Cu abordarea sistematică, nu putem stabili noi înșine obiectivul de a opri soțul de la a mai bea. Alcoolul este un simptom al problemei resimțite de cuplu și chiar dacă ar fi eliminat ca atare, un alt simptom ar fi apărut – de exemplu, soția s-ar putea îmbolnăvi, iar copiii ar fi trebuit să se întoarcă deoarece problema rămânea nerezolvată. Încercăm să traducem simptomul, să înțelegem cărui scop servește și care îi este rolul. Căutăm o schimbare care să poată face simptomul ne-necesar/ inutil și să ajute fiecare membru să-și găsească locul și spațiul personal în cadrul familiei.

4. Abordarea prin reziliență – conceptul eclectic pentru lucrul pedagogic social

Prof. Nelly Petrova-Dimitrova

Ce este reziliența

Reziliența este o noțiune și veche și nouă, care cuprinde o serie de elemente care variază în funcție de interpretarea ei.

Se referă la capacitatea generală a omului de a rezista greutăților, de a face față împrejurărilor specifice și chiar de a obține și mai multă forță din ele, sau capacitatea extraordinară de a supraviețui unei traume grave – excepția mai degrabă decât regula? În franceză, termenul se referă la proprietățile fizice ale corpurilor; în engleză, cuvântul este cel mai des folosit pentru a denota forța corpului și tăria de caracter. Se presupune că termenul are la origine latinescul „resilio” care înseamnă „recul”, „salt”, „țâșnire”. În psihologie, denotă un aspect dinamic reflectând capacitatea unui individ traumatizat să înceapă din nou și să se recupereze. Înțelegerea populară a conceptului sau o posibilă definiție pragmatică este abilitatea unui anumit individ sau sistem de a se dezvolta și a crește în condiții foarte dificile. Se spune despre cineva că este rezilient atunci când face față bine în timpul sau după neazuri grave.

1. Ce este fenomenul rezilienței

Teoria rezilienței este relativ nouă, iar în ultimele decenii a „ghidat” munca de asistență cu copii și adolescenți peste tot în lume. Dintr-un punct de vedere profesional, există o discuție despre ce este reziliența, de ce anume depinde adică factorii de reziliență.

Cel mai larg sens este „adaptare pozitivă în fața problemelor, la confruntarea cărora se așteaptă să crească abilitatea funcțională sau cognitivă a unui individ” (Rutter, 1985; Garmezy, 1985; 1983; 1991; Masten și Coatsworth, 1998). Conform lui Garmezy (1983) factorii de reziliență sunt: o relație bună cu cel puțin un adult; capacitate bună de a confrunța activ problemele (a face față); capacitate de a crea relații interpersonale bune; competență într-un anumit domeniu recunoscut de copil sau mediul său.

Stefan Wandensfeld (1996) o definește ca rețea socială și recunoașterea copilului ca persoană; capacitatea de a găsi un sens vieții; capacitatea de a-și gestiona viața și senzația că te descurci; pură iubire; simțul umorului.

Conform bine-cunoscutului psihiatru englez și susținător al acestei abordări Michael Rutter (1990), dintr-o perspectivă de evaluare, trebuie luați în calcul următorii factori de protecție cu funcționare pe termen lung: existența unei zone preferate (familie, școala, cartier, starea sănătății); experiență pozitivă într-o relație cu adulți, cu colegi în situații de suport și valorizante; un sistem de opinii sau valori care permite acordarea de sens evenimentelor.

Această abordare consideră reziliența un proces și nu un act unic ce are loc o dată în viață. În plus, o persoană poate fi rezilientă într-un domeniu, dar nu în altul. Procesul de reziliență este specific fiecărui individ, adică are loc într-un mod diferit, la un moment diferit și este acționat de factori diferiți. În plus, în ceea ce privește conținutul, este un proces mai degrabă holist, ce acoperă schimbări ale întregului mod de funcționare a unei persoane. Reziliența este „un proces biologic, psiho-afectiv, social și cultural care permite o dezvoltare nouă în urma unui traumatism.” Reziliența nu poate fi obținută și observată imediat – de obicei, trebuie să se scurgă câțiva ani înainte de a se descoperi că învingerea traumei a fost cu adevărat internalizată, iar individul își poate continua viața.

2. Ce este abordarea prin reziliență

Ce înseamnă abordarea prin reziliență? Este o nouă școală de gândire și intervenție, o nouă metodologie de lucru sau altceva diferit? Deseori, când vorbim despre abordarea prin reziliență, oamenii nu înțeleg – ei cred că o

persoană poate resimți reziliență; se poate dovedi rezilientă; iar aceasta este o chestiune de efect, de caracter, de caracteristici personale; dar nu o abordare.

2.1. Abordarea prin reziliență este mai degrabă o mentalitate, o atitudine, o înțelegere

Această abordare este o combinație de mentalitate, atitudini și valori, în centrul căreia se află abilitatea, capacitatea oamenilor de a face față, mai degrabă decât problema cu care se confruntă. Prin această abordare, presupunem că, de cele mai multe ori, oamenii pot face față și, dacă nu reușesc, acest lucru nu este cauzat de „boala, problema” lor cât de imposibilitatea de a folosi resursele existente.

Reziliența este un concept umanist, pozitiv, bazat pe supraviețuire, rezistență în contrast cu suferința. Mai mult, această abordare tratează suferința ca factor de călire (nu suferința ca atare, ci capacitatea omului de a accepta suferința, a o procesa și a merge mai departe). Reziliența ne permite să vedem și să tratăm individul care a suferit o traumă gravă ca persoană, ființă umană, și nu ca victimă. Nevoia de a sprijini reziliența la individ, adică abilitatea lui generală de a face față ne obligă să îl privim ca pe o persoană care-și clădește relațiile cu alții și nu doar ca pe un individ tulburat sau victimă a abuzului.

2.2. O abordare eclectică și monolitică

Este important să reținem că abordarea prin reziliență ca sistem de idei, cunoștințe și sugestii ample de intervenție are la bază cercetări și cunoștințe din diferite școli de gândire și curente teoretice, ceea ce o face o abordare eclectică cu resurse din toate cunoștințele omului. Deschide spațiul discuțiilor și căutarea de răspunsuri din diferite perspective, presupunând că ființa umană și relația sa cu lumea este o chestiune complexă, probabil incomplet cognoscibilă implicit.

La Primul Congres Mondial despre Reziliență² reprezentanți ai școlii psihanalitice din Franța, Belgia, Italia, Canada s-au întâlnit cu omologii lor din școala cognitivă-comportamentală din Marea Britanie, SUA, Germania etc. Între timp, medicii și psihologii, asistenții sociali și educatorii au purtat discuții cu sociologi, culturologi și alți profesioniști. Varietatea de perspective este privită ca un aspect de prețuit mai degrabă decât o bază pentru opoziție, ceea ce nu descurajează contestarea, disputele etc., atât timp cât se încearcă reunirea forțelor pentru a găsi răspunsuri. În plus, abordarea prin reziliență se sprijină pe o serie de idei nucleu – conceptele care o fac monolitică în mod stabil, clar și previzibil, fără a o transforma într-o dogmă. S-ar putea susține că evitarea răspunsurilor definitive și oferirea de soluții se numără printre avantajele abordării. Reziliența este mai degrabă o abordare adică o aspirație de a folosi cunoștințele acumulate, pe baza unor ipoteze nucleu:

2.3. Nouă înțelegere a punctelor forte ale oamenilor

Calea de a ajuta oamenii să găsească soluții de coping este de a-i ajuta să-și descopere propriile abilități și să le mobilizeze. Prin această abordare, modul de lucru cu punctele forte este reflectat în înțelegerea faptului că acestea sunt individuale și că nu este vorba despre contrastarea punctelor forte și a celor slabe, ci despre capacitatea de a vedea fiecare caracteristică în parte ca un punct forte.

2.4. Abordarea prin reziliență oferă profesioniștilor din diferite domenii o alternativă pentru soluționarea problemei pe care o atacă.

Experții în reziliență ne invită să privim problema ca o ocazie, să căutăm soluții din interior problemei în sine, de a merge chiar mai departe până la a o considera o sursă de putere. În lucrul cu cei care au trecut prin necazuri grele, interesul se manifestă exact pentru modul, capacitatea, abilitatea de a face față acestui necaz și nu pentru necazul ca atare.

3. Reziliența și necesitățile omului

² Paris, 2012

Ca abordare care acordă respectul cuvenit cunoștințelor omului, pe cât de diverse, pe atât de contradictorii, abordarea prin reziliență încearcă să exploreze și să înțeleagă pe de o parte cum funcționează legătura necesitate – experiență traumatică, de exemplu abandon, abuz, privare, adică felul în care ființa umană îndură acest nivel dramatic de neglijență, privare, chiar dislocare a ceea ce este elementul specific, pur „uman” al nevoilor noastre. Cercetătorii rezilienței se conectează la cunoștințele științifice și la practică în ceea ce privește efectele imposibilității de a satisface aceste nevoi sau mecanismul patologic de satisfacere a acestora. Acestea pot fi iubire prin abuz, relație prin abuz sau orice altă formă pe care adesea o clasificăm drept maltratare/ rele tratamente.

Pe de altă parte, abordarea prin reziliență explorează legătura necesitate - satisfacție și a face față unei experiențe traumatice adică dacă ființa umană reușește să „compenseze” privarea unei nevoi cu satisfacerea unei alteia. Termenul „a compensa” este aparent nelalocul lui, întrucât aici nu este vorba despre un simplu mecanism de substituție; mai degrabă este vorba despre un mod specific de integrare a resurselor specifice, ceea ce duce la continuarea vieții. Nu este vorba despre eliminarea urmărilor experiențelor traumatice cu privire la nevoile individului, ci despre înțelegerea, integrarea și chiar „valorificarea” acestei experiențe pentru întărirea personală, despre îmbunătățirea felului de a face față situațiilor dificile. Abordarea care se sprijină pe facilitarea rezilienței a dezvoltat în ultimii ani concepte-nucleu ca bunele tratamente (bienveillance), co-parentalitate, educație împărtășită (shared upbringing - în textul original) etc.

Bunele tratamente (bienveillance) în calitate de concept și construct reprezintă un neologism, opus relelor tratamente, ca traducere literală din franceză (malveillance). Cu alte cuvinte, ar fi mai eficient dacă eforturile specialiștilor s-ar concentra pe asigurarea că există tratamente bune în loc să găsească modalități de a face față consecințelor tratamentelor rele. În plus, se pune problema dacă lipsa de tratamente rele ar trebui tradusă direct ca tratamente bune.

4. Bune tratamente – respect pentru seria de nevoi individuale

Mai întâi, respect înseamnă înțelegerea acestor nevoi adică înțelegerea nevoilor specifice (cele care depind de caracteristicile individuale, vârstă, etape de dezvoltare, etc.) prin care se manifestă cele generale.

Respect înseamnă și experiență din partea asistenților profesioniști pentru a îndeplini sau satisface toate cerințele sau cel puțin pe cele mai importante ale persoanei în această perioadă anume din viață.

În sensul bunelor tratamente (bienveillance), unul dintre cei mai cunoscuți cercetători din domeniu, Prof. Jean-Pier Pourtois, și echipa sa au clădit teoria sau mai degrabă paradigma celor doisprezece nevoi. Ei consideră că bunele tratamente implică structurarea identității copilului³, un proces complicat și discutabil care aduce pe scenă componente afective, cognitive, sociale și ideologice (Tabel 1).

Paradigma implică aceste patru dimensiuni. Fiecare dintre aceste dimensiuni cuprinde trei nevoi ale copilului, care implică atitudini și comportamente parentale.

Pentru analiza și înțelegerea acestor nevoi se impune și folosirea cunoștințelor formulate de A. Maslow cu privire la ierarhia nevoilor reprezentată ca o piramidă, adică nevoile de nivel superior (specific umane) apar numai după satisfacerea nevoilor de nivel inferior.

4.1. Nevoile afective ale copilului

Acest grup de nevoi este de bază, în ceea ce privește nevoile umane. Reflectă nevoile unei persoane de a se conecta la altele. Există dovezi științifice și practice care arată că aceste nevoi ale unui individ, mai ales în primele câteva luni de viață, au un impact formator asupra acestuia. Acest grup de nevoi este referitor exclusiv la înrudire - atașament, acceptare, investiție în sensul proiecției, încadrare în viitor.

Nevoia care se clasează prima printre nevoile afective este nevoia de atașament (afiliere), de o relație care,

³ Cuvântare a Prof. Pourtois despre subiectul „Bienveillance”, ținută la Conferința Internațională pentru Prevenirea Abuzului Copiilor, Sofia, noiembrie 2012

la nivelul cel mai de bază, este apartenența.

4.1.1. Nevoia unei legături cu cealaltă persoană

Prima relație, primul atașament, afiliere a copilului este cu familia lui, și este îndeplinită prin intrarea copilului în neam, ceea ce pune fundațiile, fixează rădăcinile identității lor. La examinarea nevoilor copilului la nivel afectiv, ca și a capacității de a se conecta, lega de alți oameni, putem prezenta teoria atașamentului a lui John Bowlby (1907 - 1990). În plus, teoria lui Bowlby are un impact excepțional asupra înțelegerii mecanismelor prin care întâmplările din copilărie afectează maturitatea.

Teoria atașamentului a fost dezvoltată de un psiholog american (Mary Ainsworth, 1996) care a făcut observații pe copii de 12 luni pentru a le studia atașamentul într-o situație neobișnuită. Le-a observat reacțiile în episoade de câte trei minute, în care copiii au resimțit neliniște din cauza separării de mama lui (sau de un alt adult important) și a întâlnirii unui străin. Ca urmare a acestei observații a peste 100 de copilași, autorul a împărțit copiii în trei grupuri, în funcție de răspunsul lor la separare.

Grupul B este cel mai mare grup de copilași. Bebelușul protestează atunci când mama pleacă și exprimă confort atunci când o vede întorcându-se. Această satisfacție este exprimată prin vocalizare sau priviri. Atunci când erau supărați, copiii începeau să plângă. **Copiii din acest grup au fost clasificați drept copii cu atașament sigur.**

Grupul A este grupul de copii cu **atașament nesigur** și este împărțit în alte două subgrupuri, întrucât prezintă mai multe reacții. Copiii cu atașament nesigur țin de acest grup A. Cu acest fel de atașament, „copilul pare să dețină un simț al independenței, se întoarce către mamă doar atunci când ea îl direcționează către jucării sau pentru a se asigura că ea este acolo. Nu prezintă nicio reacție atunci când mama iese din cameră și poate fi indiferent (neinteresat) sau chiar evita contactul la revenirea mamei.”

Boris Cyrulnik, unul dintre fondatorii abordării prin reziliență din Franța, denuște acest comportament la copiii instituționalizați, mai ales cei foarte mici, drept „autism fals”. Vedem un astfel de comportament la copiii din Centrele Medicale și de Plasament pentru Copiii Privati de Îngrijiri Parentale – copiii par să nu fie interesați de nimeni, își petrec timpul în mișcări ritmice, repetitive ca de exemplu lovitul capului etc.

Grupul C este grupul de copii cu **atașament nesigur/rezistent ambiguu**. Acești copii se simt rău de la început până la sfârșit: sunt atașați de mamele lor, nu prezintă prea mult interes pentru jucării, uneori sunt supărați, alteori înfuriați de separare; la revenirea adultului, aceștia prezintă sentimente mixte de furie și căutare de apropiere sau manifestă pasivitate extremă.

Revenind la exemplul instituționalizării ca problemă gravă în dezvoltarea atașamentului, vedem deseori copiii care au locuit în instituții timp îndelungat cum manifestă comportament lipicios, care caută atenție pe lângă fiecare adult; se apropie rapid de adulți și la fel de rapid se separă.

Grupul D, adăugat ulterior, este un tip de atașament nesigur denumit **atașament nesigur dezorganizat**. Observatorul are impresia de dezorganizare, a unei lipse aproape complete de capacitate de relaționare.

Deși obține din ce în ce mai multe aprecieri, teoria atașamentului este și aprig criticată, mai ales în sensul conceptului de atașament unic și al relației unice în copilărie. Rutter, M., unul dintre fondatorii abordării prin reziliență, a aprofundat studiul urmărilor privării de mamă și, fără a subestima acest aspect, a introdus conceptul de atașamente multiple ca abilitatea copiilor de a profita de mediu și de a forma mai mult decât o legătură/relație.

Este important să reținem că nevoile emoționale ale copilului (sau chiar ale unei persoane de-a lungul vieții) includ clădirea unei legături cu o altă ființă umană și că legătura cu mama, cât mai devreme în copilărie, mai ales în primul an, este vitală pentru dezvoltarea și socializarea viitoare ale copilului. Această importanță implică abilitatea individului de a clădi relații cu alți oameni. Abordarea prin reziliență sugerează că „modelul interior”, construit în copilărie, nu este necesar ireversibil. Într-adevăr, prima legătură este foarte importantă și trebuie depuse eforturi pentru a o sprijini; totuși, există alte ocazii pentru a sprijini o schimbare a acestui model, iar adolescența generează o astfel de ocazie, întrucât este caracterizată de o înaltă sensibilitate la clădirea de legături/relații, adică de schimbare

a „modelului interior”. Este cu adevărat foarte importantă identificarea nevoilor afective ale copilului pentru evaluarea cazului.

Studiu de caz

O fată în vârstă de 15 ani, care a crescut într-o instituție, clădește relații de comportament exhibiționist cu adulții, mai ales educatori. În cadrul acestor relații, ea așteaptă acceptare necondiționată din partea „adultului ales”, o atitudine specială față de ea și exprimare constantă de aprobări și grijă. Ea interpretează orice fel de atenție similară către un alt copil din grup drept abandon, ceva foarte personal. Drept urmare, se alege cu o traumă emoțională de intensitate variabilă.

În această situație, după identificarea nevoilor emoționale curente ale fetei, a urmărilor abandonului său din copilărie și modelului de atașament internalizat, în contextul adolescenței se manifestă o nevoie de legătură și, simultan, de relație în care să investească întreaga ei suferință și durere. Implicarea prea mare într-o singură relație nu este ceva ce o altă persoană poate suporta, iar această relație este destinată eșecului. Din acest motiv, de multe ori relațiile asociate maturității și identității sexuale sunt scurte, marcate de probleme și patologii.

Echipa a decis să încerce să schimbe acest „model interior” de clădire a relațiilor, punându-se în locul unui adult care clădește o relație ce nu se sprijină pe modelul interior. Echipa va încerca să manifeste acceptare, apreciere, respect, nu va permite să se sprijine pe ei, prezentând, pe lângă acceptare și respect, limitele acestei relații, granițele ei.

4.1.2. Nevoia de acceptare

Când vorbim despre nevoi afective și bune tratamente, nevoile care urmează atașamentului și afilierii sunt nevoia de acceptare și cea de investire. Acceptarea se referă direct la identitatea unei persoane, la auto-concepția ei. De fapt, acceptarea dă un sens de siguranță. Putem înțelege senzația de bază de nesiguranță pe care copiii (și oamenii în general) o resimt atunci când sunt abandonați. Când întâlnim un copil, trebuie să-i putem identifica această nevoie. Dificultatea cea mai frecventă de care se lovesc profesioniștii este identificarea acestei nevoi, diferențiind-o de mofturi și dorințe, chiar dacă are legătură cu acestea, dar acestea nu reprezintă totul. Copilul nu are cuvinte cu care să exprime această nevoie și, atunci când este ignorat, apare verbalizarea prin dorințe și mofturi. Imposibilitatea de a le recunoaște, satisfacerea directă a mofturilor sau respingerea lor fără nicio demonstrare de acceptare nu vor liniști copilul și acesta continuă să pară că vrea lucruri, să fie imprezvizibil, să spună „nu” și acest comportament pare să nu aibe un sfârșit.

4.1.3. Nevoia de investire

A treia nevoie din acest grup este nevoia de investire în persoană, cu privire la speranțe, dorințe, visuri prețioase de către părinții copilului (sau de către cei care înlocuiesc părinții). Este nevoia de a fi important pentru cineva de care avem nevoie să ne proiecteze în viitor. Aceasta ne permite să ne proiectăm și noi și să visăm la acest viitor. În funcție de narcisismul părinților, proiectele și scenariile de viață imaginate de părinți pentru copil și declanșate de această nevoie. Aceasta este o funcție cheie în educația copiilor – deschiderea unui spațiu pentru obiectivele și visele sociale ale copilului. În mod normal, copilul ar putea adopta și implementa aceste proiecte ca și cum ar fi ale sale sau le-ar putea respinge și ar putea elabora altele total opuse; le poate reconstrui conform dorințelor și nevoilor sale, și le poate transforma pentru a deveni ale lui; le poate înțelege, accepta sau veni cu noi proiecte proprii etc. După cum susțin mulți cercetători, este important că există aceste proiecte. Întâlnim copii fără proiecte proprii, care trăiesc de pe o zi pe alta, care nu se văd în viitor – cel mai des, aceștia sunt copii abandonați de părinți sau care au fost abuzați de aceștia; copiii ai căror părinți au avut proiecte „rele” pentru ei sau nici un fel de proiect.

4.2. Grupul de nevoi cognitive

Acest grup implică împlinirea individului – stimulare, experimentare, „întărire”. Acest grup este alcătuit din

nevoile referitoare la nevoia de împlinire, de contribuție, de manifestare a abilităților și potențialului.

4.2.1. Nevoia de stimulare

Împlinirea potențialului unui copil depinde de stimulii pe care îi obține din mediu, familie, comunitate și societate ca întreg. Este foarte important ca acțiunile copilului, încercările, comportamentul, atitudinile să nu rămână neobservate și ca adulții să răspundă la acestea. Dezvoltarea unui copil are loc și prin învățare, adică achiziția de noi cunoștințe, competențe, experiență, prin practică, expunere emfatică, imitație etc. Gradul de învățare depinde de stimulii primiți în procesul de învățare. Și aici este prioritară relația care permite identificarea copilului; pe lângă aceasta și în paralel cu ea, totuși, laudele specifice contează, prin care se întărește ceea ce s-a învățat și se intensifică motivația de a învăța.

Practica de învățare a copiilor în sistem de plasament (în cadre familiale, la grădiniță sau la școală) arată că, foarte des, fie nu primesc nicio stimulare, fie doar sau predominant o stimulare negativă. Din cauza multor aspecte din sânul familiei, copilul vulnerabil nu beneficiază de stimularea necesară și nu dezvoltă motivație pentru reușită. Această imposibilitate de a satisface nevoia de stimulare duce la motivație slabă sau pierderea acesteia, cu privire la învățare, ceea ce duce la rezultate mai proaste, ceea ce duce la descreșterea și mai mare a motivației, iar copilul ajunge într-o stare în care își strică jucăriile din ce în ce mai mult, nu vrea să meargă la școală, devine agresiv, este mutat la o altă școală etc.

4.2.2. Nevoia de experimentare

Natura umană este creativă; oamenii au nevoie să creeze. Copilul încearcă să-și proiecteze, să presupună și să-și testeze ipotezele. Satisfacerea acestei nevoi se leagă de satisfacerea celor anterioare, adică această nevoie apare de obicei atunci când, într-o oarecare măsură, celelalte au fost împlinite. Un copil a cărui nevoie de atașament și siguranță nu a fost satisfăcută, care nu a fost stimulat să învețe constant, nu va simți aproape deloc nevoia de experimentare. La fel, creativitatea deschide uneori calea pentru alte nevoi. Foarte des, la copiii privați emoțional, implicarea lor în activități creative îi ajută să obțină un progres general în privința declanșării acestor nevoi și se dovedește o ocazie bună de a le îndeplini într-un mod la fel de holist.

4.2.3. Nevoia de întărire (consolidare)

În procesul învățării din mediul lor, copiii au nevoie de întărire. Aceasta înseamnă că trebuie să li se aloce sarcini din ce în ce mai grele, astfel încât să-și poată îmbunătăți abilitățile. Copilul se conectează la realizările anterioare pentru următoarea, dar, în acest sens, trebuie să obțină „teme” în așa numita zonă a proximei dezvoltări. (A. S. Vygotsky). Finalizarea lor necesită mai mult efort decât de obicei, iar succesul aduce mai multă satisfacție. Astfel apare o nevoie de a „rezolva sarcini din ce în ce mai complexe.” De obicei, apare ca nevoie centrală la finele primei copilării ca urmare a unei bune educații familiale și a unor prime etape reușite de socializare a copilului. Atunci când aceste condiții nu sunt îndeplinite, când există o lipsă gravă de nevoi anterioare satisfăcătoare, se impune efort enorm pentru a aborda urmările.

Copiii care prezintă risc de abandon școlar, de exemplu, sunt deseori în urmă în procesul de învățare; pentru ei, „sarcinile” se află în „zona unei foarte distante dezvoltări” și ei nu le pot rezolva. Un copil care nu poate citi sau scrie nu se poate pregăti singur pentru o lecție de geografie, indiferent de cât de mult încearcă. Au nevoie de ajutor pentru a recupera, au nevoie de educație reușită și doar atunci se poate aștepta că vor depune eforturi în mod independent. Este un proces îndelungat, în funcție de diferiți factori care, din nou, se referă la satisfacerea tuturor nevoilor copilului.

4.3. Nevoi sociale

Acest grup cuprinde nevoile referitoare la autonomia socială. Acestea includ nevoia de comunicare, nevoia de recunoaștere, nevoia de structuri (recurență regulată, stâlpi etc.).

4.3.1. Nevoia de comunicare

Copiii au nevoie să comunice în cadrul comunității lor. Prietenia, diferitele grupuri din care încearcă să facă parte, grupurile de interese etc. alcătuiesc rețeaua socială în care funcționează un individ. Bogăția acestei rețele satisface nevoia de comunicare prin care copilul își găsește locul în comunitate. Statutul social, rolurile sociale, contactele sociale sunt importante pentru identitatea copilului. Ca parte din evaluarea nevoilor sociale, este important studiul comunicării sociale, delimitarea rețelei sociale, construirea așa-numitei „genograme sociale”, după cum o denumesc unii susținători ai abordării prin reziliență. Se spune deseori că un copil nu comunică, nu are prieteni. Este logic să se conștientizeze faptul că au nevoie de comunicare socială și să se afle despre ce este vorba de la un caz la altul – respingere din partea comunității sau a grupului, dificultăți de competență socială sau de comunicare. Întrucât nevoia există, copiii descoperă moduri de a o satisface folosind modele nu neapărat constructive cum sunt incluziunea în grupurile de copii mai mari, participarea în grupuri cu un comportament anti-social, izolarea în „lumea jocurilor online” etc.

4.3.2. Nevoia de recunoaștere

Nevoia de recunoaștere este direct legată de satisfacerea nevoii anterioare. Copilul nu are nevoie doar de comunicare și incluziune în grupuri sociale, ci și de recunoaștere și respect socială, adică un statut pozitiv. De aici importanța crucială a grădiniței și a școlii ca agenți sociali puternici care permit copiilor să extragă un sens al propriei valori. Din păcate, deseori, copiii vulnerabili nu sunt acceptați social, iar acest lucru afectează construirea identității lor.

4.3.3. Nevoia de structuri

Și nevoia de structuri, limite este importantă, în ceea ce privește identitatea și dezvoltarea generală a copilului. Copilul are nevoie de structură și de limite, ca orice altă persoană de-a lungul vieții. Acestea ne fac viața previzibilă și sigură. Regulile și normele care fixează diferite limite în interacțiunea socială trebuie interpretate ca generatoare de previzibil și siguranță. Destul de frecvent, limitele sunt fixate pentru copii necondiționat, nediscriminatoriu, fără a da importanță personalității copilului; drept urmare, copilul nu reușește să le înțeleagă sensul de siguranță; în loc de asta, le interpretează ca presiune asupra și împotriva lui. Și lipsa de reguli este o formă de rele tratamente care nu respectă copilul și îi barează dezvoltarea.

Pentru ca un copil să-și construiască identitatea într-un mod adecvat, pozitiv și proactiv, are nevoie de iubire și de limite. La exercițiul de evaluare este important să se înțeleagă felul în care a fost satisfăcută această nevoie și ce nevoi specifice rezultă dacă se ivesc dificultăți.

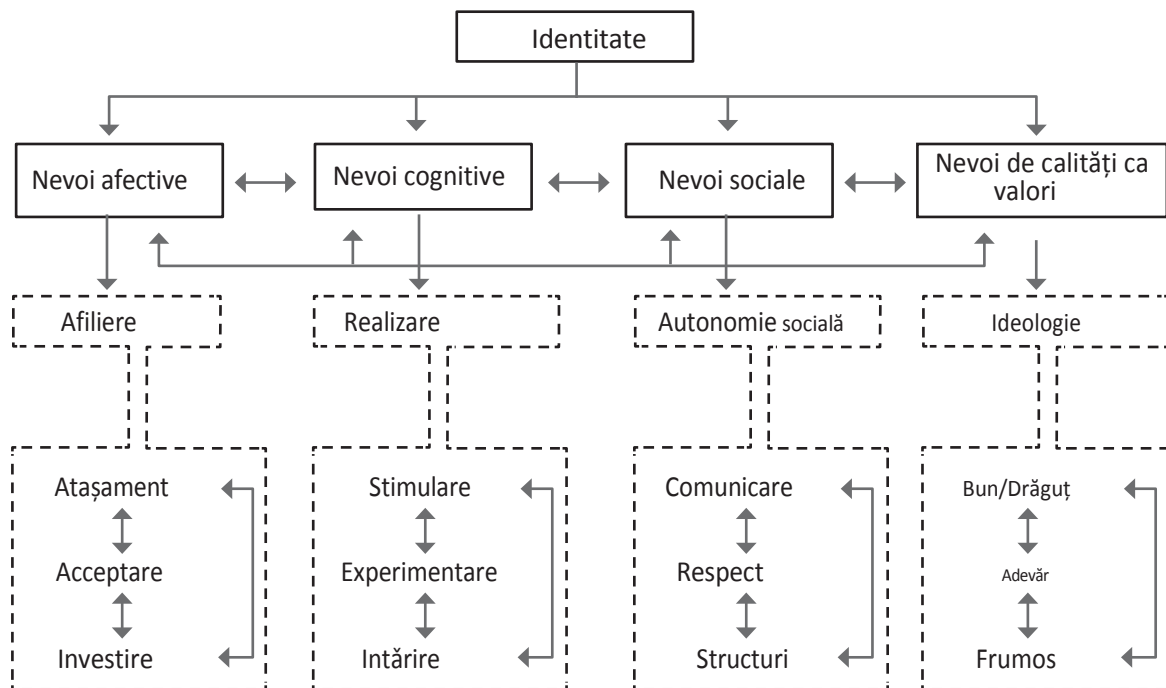
4.4. Nevoi spirituale, nevoia de ideologie

Aici se încadrează nevoia de a încerca ceea ce este bun, adevărat și frumos. Toți avem astfel de nevoi, dar satisfacerea lor se leagă la nivel de bază de nevoile anterioare. Dimensiunile ideologice acoperă segmentul de valori reflectate în răspunsurile copilului la nevoile afective, cognitive și sociale. Este important să le studiem pentru a putea căuta intervenții adecvate pentru dezvoltarea și satisfacerea lor.

Liniile de demarcare între diferitele nevoi sunt provizorii, în măsura în care aceste nevoi operează în contextul legăturilor și al inter-relațiilor dintre ele (iar legăturile pot fi foarte complexe), și fiecare dintre factori există atât ca factori pozitivi, cât și ca factori negativi.

În concluzie, dintr-o perspectivă practică educațională, bunul tratament se leagă de construirea identității copilului, se pare cu mai multe forme; devine importantă încurajarea unei identități multiple. De aceea este bine dacă părinții și educatorii încearcă să dezvolte perspective contrastate: dependență (înrudire, tradiții, sentiment de apartenență) vs. independență (autonomie, inovare); adaptare socială vs. împlinire individuală; opțiunea de a răspunde activ la nevoile personale sau acceptarea pasivă a afectării sau stimulării; atașamentul față de părinți vs. afilierea cu cei de-o vârstă. La fel, creșterea copiilor trebuie să manifeste toate aspectele următoare: încredere și tandrețe, iubire și structurare, recunoaștere și prietenie. În cele din urmă, este important de știut că atașamentul și investirea formează o platformă pentru identitate.

Tabelul 1. Identitatea și nevoile copiilor, Jean-Pierre Pourtois,
Conferința internațională pentru prevenirea abuzului copiilor, organizată de SAPI, Sofia, 2012

5. Plasamentul ca și co-parentalitate

5.1. Conceptul de co-parentalitate și educație împărtășită (*shared upbringing*)

Secolul XX a fost martor pentru prima oară al dezvoltării ideii că interesul optim al copilului nu este reprezentat în mod necesar de interesul familiei acestuia; cu alte cuvinte, a rezultat conceptul de „protecție a copilului”, care, în esență, denotă frecvent protecție de sau din cauza familiei în care se naște copilul. În societatea modernă se apelează la protecție din cauza unei forme de abuz al copilului în sânul familiei biologice – abandon, neglijare, abuz fizic, sexual sau emoțional. De obicei protecția acoperă două tipuri de măsuri – măsuri care au la bază familia, atunci când copilul rămâne cu familia, și măsuri sub umbrela așa numitei „asistențe alternative”, care se iau atunci când există un risc înalt pentru viața și sănătatea copilului, adică atunci când acesta este plasat în afara familiei biologice.

Conceptual, plasarea în afara familiei biologice operează pe cel puțin două abordări teoretice și practice – substitutivă și co-parentalitate. Poziția abordării substitutive se încadrează esențial în teoriile sociologice, de atribuire causală care prezintă dezvoltarea omului doar prin prisma influenței mediului social, a educației și a învățării. Mentalitatea care favorizează această abordare este că mintea omului operează la bază prin relații de tip cauză-și-efect și într-un mod foarte direct, nemediat de realitatea mentală interioară. Aceste teorii, recunoscute de sau integrate în pedagogia culturală tradițională, reprezintă un mediu bun pentru dezvoltarea nefericită a noțiunilor de parentalitate ca asistență materială și de creștere a copiilor mai ales în termeni de control și disciplină. În acest context, faptul că „o altă parte” poate înlocui familia biologică și prelua funcțiile ei în întregime pare destul de valid.

5.1.1. Creșterea și educarea copiilor și rolul familiei în acestea

Rolul de părinți al unei familii sau al unui cuplu are loc în paralel cu rolul lor conjugal, iar acestea se înrudesesc natural. Ar putea fi el redus la „supraveghere parentală”, „control parental”, întrucât astfel de interpretări sunt frecvente atunci când vine vorba de dificultăți cu copiii? Relațiile din sânul familiei reprezintă un factor și o manifestare a acestor roluri și este mai adecvat pedagogic să se vorbească despre atenție și apropierea relațiilor decât despre supraveghere, despre o legătură care pare să scape limbajului obișnuit. Există o caracteristică a relațiilor familiale al cărei sens depășește mereu cuvintele folosite pentru a o descrie; de fapt, există o funcție a familiei care nu poate fi înlocuită – *funcția de înrudire*, cea care oferă identitate și apartenență. O familie te face să simți că aparții unui context actual și trans-generațional. Și, prin asigurarea identității și a apartenenței, nu mă refer

la explicația preferată pentru diferite aspecte și dificultăți în legătură cu conduita copiilor, adică „a învățat/nu a învățat asta din familie”, cel mai des stabilită în sfera publică, dar și în cea specializată. Prin asigurare mă refer mai ales la crearea de legături și relații care permit tinerei persoane să se construiască în legătură cu alții și să dezvolte o auto-concepție care să o lase să creeze noi relații, să-și dezvolte propriile resurse și, așadar, să învețe și să reușească.

Cu alte cuvinte, am putea presupune că educația semnificativă a copiilor, educația în interesul acestora, este una care:

- asigură căldură copilului și un sentiment de apartenență la legăturile de rudenie și relațiile ambilor părinți. Rudenia, rădăcinile persoanei reprezintă un stâlp de identificare simbolică într-un mod profund, de bază, formativ, chiar dacă nu necondiționat;
- asigură bună îngrijire, exprimată în primul rând ca atitudine față de copil, comunicare, vorbire, angajament emoțional, recunoaștere a nevoilor copilului, dorința și efortul de a răspunde acestora. Contează dacă nevoile de bază sunt satisfăcute în cadrul aspirației părinților de a oferi copilului un mediu sigur din toate punctele de vedere. Buna îngrijire include creșterea bazată pe atitudinea față de copil și relația cu acesta, care implică dragoste, respect, înțelegere, stabilirea de limite clare fără a apela la violență sau pedepse, încurajarea realizării și a dezvoltării etc. Se referă la o creștere care depășește învățarea, controlul, stimularea, disciplina, pentru a putea include atitudini și legături între copii și părinți, care, pe de o parte, facilitează creșterea cu sens a copiilor și, pe de altă parte, facilitează dezvoltarea semnificativă a copiilor.
- se asigură că există o perspectivă socială, care include atitudini, dorința și capacitatea copilului de a se vedea în viitor într-un mod semnificativ și acceptabil social. Familia, părinții deschid spațiul pentru obiective sociale, având o influență general determinantă asupra conținutului acestora, posibilității de realizare, relevanței lor etc. Acest rol de socializare al familiei servește și ca filtru, ca rețea prin care ceilalți agenți de socializare își au influența, în funcție de natura specifică, flexibilitatea, permeabilitatea acesteia, sensul de direcție etc.

Educația familială semnificativă își recunoaște limitele, imposibilitatea de a fi perfectă sau de a asigura creștere și îngrijire perfecte, întrucât greșelile fac parte inerentă din creșterea copiilor. Aceasta ar putea însemna că părintele bun, după ce a acceptat această realitate, caută în permanență să considere felul în care operează și să se îmbunătățească.

Co-parentalitatea ar putea însemna îndeplinirea în solidar a rolurilor parentale de bază în societatea modernă, în funcție de nevoile specifice ale familiei individuale, pentru a garanta interesul optim al copilului. Importantă este înțelegerea faptului că ne interesează interesul optim al copilului prin prisma nevoilor familiei.

5.1.2. Co-parentalitatea în protecția copiilor vulnerabili

Ce ar trebui să facem atunci când familia în care se naște nu poate oferi aceste atitudini și relații, această grijă care corespunde interesului optim al copilului? Dacă, de fapt, nu este posibil să se „substitue” familiei, despre ce fel de protecție a copilului am putea vorbi?

În sfera protecției copilului, conceptul de co-parentalitate ne-ar permite să:

- luăm în considerare plasamentul ca necesar de fiecare dată când nu există o nevoie de substituție pentru familie, adică atunci când legăturile de rudenie, sentimentul de apartenență al copilului există. Practica prezentă nu respectă sentimentele copilului sau concepția lui despre sine și despre rudele apropiate. Ceea ce contează cel mai mult atunci când serviciile sociale iau o decizie, sunt acțiunile părinților, adică disponibilitatea lor de a se mobiliza și a-și demonstra capacitatea de bună îngrijire, cel mai des înțeleasă drept condiții materiale de trai în loc de lipsa de rele tratamente. Această abordare ar putea ajuta la luarea în considerație/ calcul a relației copilului cu familia în care se naște, nu doar a resurselor familiei pentru reintegrarea copilului. Eforturile de a menține relația se fac doar atunci când există speranța revenirii (reintegrării) copilului (în viitorul apropiat); dacă nu există o astfel de speranță, copilul va fi

introdus în registrul de adopții.

- privim plasamentul într-un alt mod – ca sprijin pentru familie, ca preluare o unora dintre rolurile familiei pe care nu le pot îndeplini, pentru a garanta interesul optim al copilului adică asistența alternativă apare odată cu familia și nu în locul ei. Această abordare ar genera o schimbare în atitudinea profesioniștilor de discreditare a familiei biologice, de percepție a acesteia doar în baza eforturilor pe care le depune.
- Identificăm durata asistenței alternative, pe baza a nimic altceva decât a capacității familiei de a se recupera și de a relua îngrijirea propriului copil.

Atunci când este nevoie de substituirea familiei, adopția este calea de urmat. Vom recomanda adopția doar atunci când nu există nicio disponibilitate din partea părinților de a considera și a onora copilul ca membru al neamului sau de a-l accepta ca propriul copil. Cel mai des, acești părinți trec prin dificultăți extreme și le lipsește stâlpul apartenenței și al identificării cu originile propriului neam.

Bibliografie

- Выготский Л.С.**, Собрание сочинений, том четверты. Детская психология. Москва, Педагогика, 1984
- Ainsworth, M.** Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation. Hardcover, N 1, 1978
- Bowlby, J.** (1969) Attachment. Attachment and Loss: Vol. 1. Loss. New York: Basic Books.
- Bowlby, J.** (1980). Loss: Sadness & Depression. Attachment and Loss (vol. 3); (International psycho-analytical library no.109). London: Hogarth Press
- Cyrułnik, B** La resilience igbonogique, Paris 1999
- Garmezy, N.**, Stress resistant children: The search for protective factors. // In J.E., 1985
- Pourtois Jean-Pier, Desmet, H.** L'éducation postmoderne, Presses Universitaires de France, 1997 ISBN978-2-13- 052654-4, l'édition 5, 2009 Paris
- Rutter, M.**, Resilience in the face of adversity: Protective factors and resilience in psychiatric disorder// British Journal of psychiatry, N147, 1985, c.598-611
- Rutter, M. (1979).** Maternal deprivation, 1972-1978: New findings, new concepts, new approaches. Child development, 283-305
- Vanistendael, S.** Growth in the Mudlle of Life: Resilience: Building on people's straights. (2nd ed.) Geneva, International Catholic Child Bureau, 1996.

5. Abordare pozitivă în lucrul cu asistenții maternali, copiii și familiile lor

*Elżbieta Strzemiczna
Asociația Casa Noastră, Polonia*

1. Noțiuni de lucru cu asistenții maternali (familiile de plasament)

Familia de plasament este o formă de îngrijire temporară pentru un copil care, la un moment dat, din anumite motive, nu poate fi crescut în propria familie. Asistenții asigură îngrijire și creștere complete, ajută copilul să facă față pierderii. Ei satisfac necesitățile traiului, ca și nevoile de dezvoltare, emoționale, de sănătate, sociale și educaționale ale unui copil. Scopul muncii asistentului maternal nu este doar de a oferi îngrijirea completă, ci și de a coopera cu experții și părinții unui copil pentru revenirea copilului la familia sa și, dacă acest lucru este imposibil, de a adapta sau a pregăti copilul pentru o viață independentă. Acceptarea unui copil/copii laolaltă cu experiențele sale, emoțiile, dificultățile și, metaforic, întreaga sa familie, nu este un lucru ușor. Totuși, eficacitatea depinde de natura și de implicarea asistenților, ca și de ajutorul exterior în sarcinile îndeplinite. Prin urmare, ajutorul și suportul din partea experților este foarte important pentru asistenți.

Lucrul familiilor de plasament și al experților va fi eficient dacă se bazează pe o serie de reguli esențiale:

- **Lucrul în echipă** – se presupune că o familie de plasament include un cuplu căsătorit sau o singură persoană care se auto-coordonează⁴, acceptând un copil care are nevoie de îngrijire. Astfel, un copil poate rămâne într-un mediu familial la un moment dificil și învăța cum să funcționeze într-o familie. Mai mult, efectele privării sunt diminuate prin clădirea unei relații copil – asistent. Totuși, nu înseamnă că asistenții trebuie să îndeplinească toate sarcinile singuri. Datorită unicității rolului jucat, posibilităților dificilă și marii răspunderi, există o nevoie de alte persoane care ar putea atinge obiectivele plasamentului laolaltă cu asistenții. Astfel, lucrul în echipă și abilitatea de a coopera sunt bine subliniate în formarea asistenților maternali. Echipa cea mai naturală pentru binele copilului este cea formată din asistenți și familia biologică a acestuia. De asemenea, echipa trebuie să includă un expert care să lucreze în centrul de suport al asistenților maternali (coordonator, asistent social etc.), un psiholog și/sau ofițer de probațiune (probation officer - in textul original). Este important ca această echipă să fie guvernată de reguli de parteneriat și respect, astfel ca fiecare membru să aibă sarcini, îndatoriri și un domeniu al răspunderii bine definite, stabilite de comun acord. Astfel organizat, lucrul în echipă poate genera beneficii reale pentru copil și îmbunătăți procesul realizării obiectivelor.
- **Scopul lucrului** – o familie de plasament nu este destinația pentru un copil, ci doar perioada de tranziție din viața lui până la reglarea situației. Pentru ca această perioadă să fie cât mai scurtă posibil (copiii au nevoie de stabilitate, adică „soluția permanentă” trebuie identificată și introdusă în viața lor cât de repede), există o nevoie de acțiuni clar definite și concrete. Asistenții maternali și alți membri ai unei echipe trebuie să realizeze scopurile acțiunilor pe care le fac. Cu scopuri și sarcini specifice se oferă și o ocazie de a evalua acțiunile efectuate și de a introduce posibile îmbunătățiri în program. Încă există cazuri în Polonia în care plasarea unui copil într-o familie de plasament este tratată ca soluția la problemă, în vreme ce ea este doar începutul lucrului pentru reglarea situației familiei. Mulți copii rămân cu familia de plasament timp de ani întregi și, când devin adulți, rămân singuri cu problemele lor și sunt forțați să revină la familiile biologice cu care nu au avut aproape deloc contact în anii respectivi. Pentru a preveni astfel de situații, scopul lucrului (cu un copil, cu familia biologică și cea de plasament) trebuie specificat rapid și precis, ca și sarcinile care duc la atingerea lui.
- **Atașament** – copiii plasați cu asistenți maternali sunt separați de cei dragi. Deși acest lucru se face pentru binele copilului și pentru a asigura nevoile acestuia, este un eveniment dificil pentru copil și familie. Implică o încărcătură emoțională enormă. Pentru a ajuta copilul să facă față acestor emoții și să accepte noua situație, asistenții nu trebuie să uite că cei apropiați copilului sunt foarte importanți și

⁴ Definiție pe baza Legii poloneze cu privire la suportul familial și sistemul de asistență substitutivă din 9 iunie 2011.

că acesta are nevoie de un asistent constant și înțelegător. Lucrul cu copilul și familia trebuie să se bazeze pe concluzii ale studiului legăturii, care pot fi folosite și în clădirea relației terapeutice apropiate cu copilul. Indiferent de scop, lucrul cu familia unui copil va fi necesar pentru un copil plasat în asistență substitutivă și o zonă importantă în viața familiei de plasament: indiferent că este vorba de o dorință de reintegrare și revenire efectivă în familia biologică sau de o încercare de a obține un tablou corect al situației părinților și a familiei sau de ajutor în acceptarea emoțională a trecutului.

- **Abordare suportivă/ de susținere** – de obicei, copiii plasați în asistență maternală au o proastă părere despre sine, nu cred în propriile puteri și se consideră inferiori celor de o vârstă cu ei. Este inutil să-i motivezi să depună efort arătându-le ceea ce nu pot face. Este mult mai eficient să-i faci să-și dea seama la ce sunt buni, cum își pot folosi și dezvolta potențialul. Același metodă, denumită abordarea pozitivă sau de suport, este foarte reușită și în lucrul cu familiile de plasament. Cercetări recente arată că lucrul pe baza punctelor forte este mult mai eficient decât cel pe baza defectelor (abordarea pe bază de soluție are aceleași ipoteze). În acest caz trebuie să ne referim la fapte evitând orice fel de judecată sau critică.

2. Ce se așteaptă de la îngrijirea în sistem de plasament

Stabilirea unui scop comun al îngrijirii în sistem de plasament nu este întotdeauna simplă. Deși se discută scopuri și acțiuni în amănunt, pot apărea opinii divergente rezultate din nevoi și sisteme valorice individuale. Fiecare membru are propriile așteptări și nevoi cu privire la întregul proces. Fiecare poate avea priorități diferite. Un alt aspect vital este faptul că e dificil să observi scopul altor persoane și să empatizezi cu ele atunci când propriile nevoi rămân nesatisfăcute. Prioritățile celor trei principali participanți la sistemul de plasament au fost definite pe baza experienței:

Asistenți maternali/ familiile de plasament: conform cercetărilor, discuțiilor și experienței, se enumeră aspectele cele mai importante pentru asistenții maternali:

- experții (din centrele de suport pentru plasament) trebuie să-i trateze ca parteneri, membri ai echipei și nu ca lucrători sau subordonați sau clienți-pretendenți;
- experții trebuie să-i sprijine, nu doar să-i controleze; asistenții au nevoie de înțelegere în loc de comenzi și evidențierea greșelilor și a ceea ce ar trebui să facă;
- timp liber, timp pe care să-l poată alocă lor înșiși și celor apropiați;
- să fie acceptați de copil/copii;
- mediul local să aibă o abordare pozitivă față de ei; opiniile negative ale societății (de exemplu, că o fac pentru bani) sunt dăunătoare și îngreunează realizarea sarcinilor;
- creșterea unui copil pentru a fi „un om bun”;
- toți cei implicați în creșterea copilului trebuie să aibă aceeași direcție și același sistem de educație (să evite conflictele, punerea la îndoială a altor opinii, și chiar să „prevină deranjarea procesului de creștere de către părinții copilului”)

Copil: s-a făcut o încercare de a defini ceea ce este cel mai important pentru un copil în plasament pe baza declarațiilor copiilor și s-a ajuns la concluzia că aceștia ar dori:

- să știe ce li se va întâmpla în viitorul apropiat, copii au un sentiment foarte acut de lipsă de control asupra propriilor vieți și lipsa influenței asupra acestora;
- să aibă relații apropiate cu cei dragi, frați și rude. Fiecare schimbare neașteptată și neexplicată de mediu și separare este foarte dificilă pentru copii;

- să aibă o familie iubitoare (acum și în viitor, când își vor clădi propriile familii);
- să beneficieze de educație, să termine școala sau măcar să evite problemele la școală.

Putem citi despre astfel de aspirații în fragmente dintr-o scrisoare a unei fete care e într-un centru de plasament în prezent:

„Apoi pe rând poliția și trei centre de plasament. Schimbarea periodică a mediului. Ca într-un carusel. Mulți oameni care vor ceva de la noi. Nu am fost pregătiți pentru lucrurile care ni se cereau. Era greu să te prefaci fericit și politicos pentru că știam că acasă erau mama și tata și ne era frică de ceea ce el urma să-i facă ei.

[...] O cunosc pe Sandra de 7 ani. Apoi a venit Eliza cu frații ei. Ne-am împrietenit imediat. Mergeam să ne plimbăm, să ne simțim bine. Apoi într-o zi au aflat că vor fi mutate într-un alt loc. M-a dărâmat. Cele mai bune prietene ale mele mă părăseau. Și apoi s-a întâmplat, le-am pierdut. Din nou, cineva a luat o decizie, împotriva sentimentelor noastre. Am pierdut cele mai importante două persoane cu care am trecut prin vremuri grele. [...] Acum Sylwia este prietena mea, dar mă tem că o voi pierde și pe ea.

Să fiu deschisă cu alții a fost o problemă pentru mine din cauza șederii la centrul de plasament. Nu voiam să dezvălui locul în care stau și nu vorbeam despre familia mea. Unii credeau că sunt frivolă, ciudată și că ascund mereu câteva ceva...”

Părinții copiilor: s-a arătat, pe baza propriilor emoții și experiențe, că pentru părinți este important:

- să se înțeleagă bine cu copilul, să-l poată vedea, să simtă că părinții sunt importanți pentru copil;
- să treacă peste criza în care se află, să obțină sprijin, să-și schimbe viața;
- să interacționeze cu experții și asistenții maternali/ familia de plasament;
- să fie tratați serios, ca parte a echipei și nu ca „pacient”;
- să reclădească relația cu copilul; să creeze un mediu sigur la care să revină copilul.

Având aceste așteptări atât de diverse și chiar contrastante, pot apărea dificultăți în definirea scopului comun. Prin urmare, implicarea și sprijinul oferite de experți sunt foarte importante întrucât aceștia ajută la împărtășirea așteptărilor, la realizarea lor și la formularea de obiective și planuri de acțiune. Acest lucru va fi posibil doar atunci când toată lumea își poate exprima așteptările în cadrul unei discuții sincere și facilitatoare. Se vede frecvent că relația dintre asistenții maternali și părinții copilului este caracterizată de teamă și griji din cauza stereotipurilor și a prejudecăților. Aceste îndoieli pot fi rezolvate prin cooperare într-o echipă bazată pe respect. Scopurile, totuși, trebuie să privească doar nevoile copilului. Concentrarea pe perspectiva copilului facilitează lucrul practic și eficient.

Aceste întâlniri pot fi convocate de coordonator sau de asistentul familiei biologice, în funcție de nevoile și posibilitățile curente. Conform termenilor și condițiilor Legii, odată la șase luni are loc o ședință a echipei și o evaluare a situației copilului în plasament. Nimic nu stă în calea creării echipelor mobile locale care ar putea include persoane direct implicate în lucrul cu copilul și familia lui. Echipele locale s-ar putea întruni oricând este nevoie, nu doar odată la șase luni. Implicarea familiei de plasament și a celei biologice este foarte importantă. Astfel, toate acțiunile sunt publice și toți cei implicați pot influența situația curentă.

3. Activarea resurselor

Lucrul cu familia de plasament nu este lipsit de dificultăți, situații conflictuale sau îndoieli. O discuție cu o persoană care oferă sprijin familiei sau cu expertul este utilă în astfel de situații. Persoana îi motivează să acționeze, îi ajută să-și dea seama de propriile puncte tari și să transfere aceste resurse în situația curentă, îi ajută

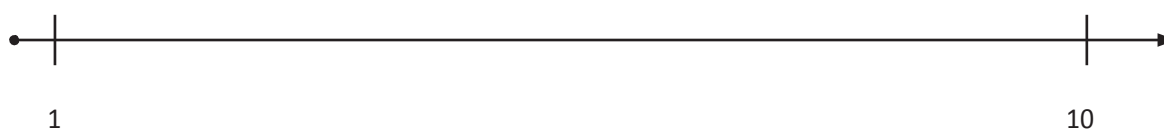
să înțeleagă modul în care se comportă anumiți oameni și/sau să găsească soluția. O persoană care se confruntă cu probleme nu poate găsi soluția și observa propriile resurse. În astfel de situații, discuția trebuie să înceapă cu abordarea situației dificile.

O astfel de conversație sau serie de conversații poate cuprinde următoarele elemente:

- Identificarea problemei: Care este dificultatea? Ce anume este dificil în situație? De ce este așa?
- Situație reușită: Evocarea unei situații similare cu sfârșit fericit în trecut. Ce abilități, cunoștințe, valori au contribuit la reușită? Care a fost contribuția individuală a fiecărui membru al echipei? Cu ce abilități, cunoștințe, valori am contribuit la echipă?
- Transfer de resurse: Cum poți folosi mai sus menționatele abilități, cunoștințe, valori în situația curentă? Care anume din aceste abilități, cunoștințe, valori pot fi utile în rezolvarea dificultăților curente?

4. Scala de măsură

Aplicarea unei scale este o tehnică folosită în ședințele de coaching sau în terapia pe termen scurt concentrată pe soluții. Poate fi folosită și în lucrul cu familiile de plasament. Cea mai frecventă este scala de la 1 la 10 (uneori de la 1 la 100). Mai întâi, trebuie precizat subiectul, de exemplu o relație cu un copil, o relație cu familia biologică, o anumită abilitate, sarcină etc. Exemplul lucrului cu o scală, descris mai jos, se referă la dificultatea de cooperare dintre familia de plasament și cea biologică. Este important ca expertul să definească exact ceea ce alcătuiește polii scalei înainte de a demara măsurarea. Începutul și sfârșitul unei scale trebuie să se refere la aceeași problemă sau chestiune.

De exemplu, după desenarea scalei, asistentului maternal/ membrului familiei de plasament i se cere să definească relațiile dintre familia de plasament și cea biologică și să marcheze punctul de pe scală, 1 însemnând că relația este slabă, iar 10 că legăturile sunt strânse, satisfăcătoare și constructive și pe cât de optime și le pot imagina. Apoi asistentului i se pot pune întrebări (elaborate pe baza disponibilității sale, a scopului lucrului și a dinamicii conversației), de exemplu:

- Ce cuprinde acest număr marcat pe scală? Cum îți poți da seama că te afli exact aici? Ce ai realizat deja în această zonă?
- Când a fost mai mult/mai puțin? Cum a fost atunci? Ce s-a întâmplat ca să se schimbe situația? Cum ți-ai dat seama? Ce a fost mai mult atunci?
- Unde ai vrea să fii (pe scală)? De ce aici? Cum va arăta să zicem în șase luni? Cum îți vei da seama că ești acolo? (pentru vizualizarea unei situații ideale)
- Cum ar defini familia copilului situația curentă și cum defini-o copilul (marcare pe scală)? De ce?
- Unde pe scală ai vrea să se afle familia copilului/copilul (marcare pe scală)? De ce acolo?
- Care este comparația dintre evaluarea situației făcută de asistent și imaginea evaluării de către familia copilului/copil? De unde diferențele? Care punct de pe scală este optim pentru toată lumea? De ce?

- Care este primul pas spre situația ideală? Cum își poate da seama asistentul că s-a deplasat?
- Cine sau ce anume poate ajuta? Ce dificultăți pot apărea și cum pot fi combătute (plan B)?

Activitățile pentru săptămâna sau luna următoare trebuie programate pe baza conversației. Programul este creat de asistentul maternal; expertul își adaugă părerea dacă este cazul. După această perioadă, se va organiza o întâlnire cu asistentul maternal, se va analiza îndeplinirea programului, se va discuta despre activități și posibilele dificultăți (cum le-a făcut față) și se va programa o altă activitate.

În conversațiile de încurajare, este important ca gândirea asistentului maternal sau a clientului să fie orientată dinspre problemă înspre soluție. Activitățile programate trebuie aranjate gradual și definite de asistentul maternal/client. Această abordare (abordare concentrată pe soluție) are la bază câteva elemente:

- **Soluții** – redirectionarea atenției de la problemă (lucruri dificile și eșuate) la soluții (cum poate fi schimbată situația) și așteptări (cum mi-ar plăcea să fie).
- **Excepții** – identificarea de situații similare, dar mai bune și aplicarea lor la situația curentă. Identificarea de aspecte bune și utile în aceste experiențe dificile.
- **Aspirații, Întrebarea Miracol** – vizualizarea situației ideale, asistentul/clientul este întrebat cum i-ar plăcea să fie. Există o procedură întreagă denumită „Întrebarea miracol”.
- **Resurse** – concentrare pe lucrurile pe care asistentul/clientul le știe și le poate face; folosirea (transferul) acestor resurse în situația curentă.
- **Realizare, succes** – sublinierea punctelor tari ale asistentului/clientului, aprecierea succeselor și a realizărilor. Metoda pas-cu-pas este folosită pentru a aprecia efortul după fiecare etapă și a evidenția succesul.

Rolul persoanei de sprijin este de a pune întrebări mai degrabă decât a răspunde la acestea sau de a sugera orice. Asistentul/clientul obține astfel o șansă la o părere ulterioară și la descoperirea potențialului interior. Pot fi de ajutor următoarele întrebări:

1. Ce ai dori să se întâmple?
2. Care este visul tău?
3. Cu ce te pot ajuta?
4. Pe o scală de la 1 la 10, unde crezi că te afli în privința...?
5. Ai mai fost într-o situație asemănătoare?
6. Cum i-ai făcut față?
7. Care dintre soluțiile folosite atunci ar putea fi aplicate acum?
8. Care crezi că poate fi primul/următorul tău pas?
9. Unde ești acum?
10. Ce înseamnă acest loc pentru tine? Ce anume din acest loc face ca el să însemne asta pentru tine?
11. Cum ai obținut acest loc?
12. Cum ți s-a părut efortul investit?

13. Care a fost rolul celor dragi ție și al celor din mediul tău?
14. Crezi că ești blocat în acest loc? Pentru cât timp? Mergi mai departe? Cât de repede?
15. Ce te-a făcut să te oprești/să te retragi/să mergi înainte?
16. Ți-ar plăcea să fii într-un alt loc?
17. Unde ai dori să fii în...? (se dă un interval de timp)
18. Pe cine poți conta?
19. Cine sau ce te împiedică realizarea scopului?
20. Ce poți face?
21. De ce anume ai nevoie pentru a o face/a o realiza?

Întrebări de motivare:

1. Ce ai vrea să se întâmple?
2. Cum ți-ar plăcea să fie?
3. Care îți sunt așteptările cu privire la situație?
4. Unde ai vrea să fii? (întrebare cu privire la scală și redirecționarea către aspirații și planuri)
5. Ce înseamnă această poziție (pe scală) pentru tine? (realizarea importanței planului)
6. Unde crezi că ești acum? (pe scală)
7. Spune-mi, ce simțeași în trecut când totul era bine?
8. Ce trebuie să se întâmple pentru a te face să te simți la fel/asemănător acum? (căutare de soluții)
9. De ce anume/de cine ai nevoie pentru a implementa?
10. Care este primul/următorul tău pas?
11. Cine te sprijină acum?
12. Cine te-a sprijinit înainte? Ai vrea ca această persoană să te sprijine acum? De ce fel de sprijin ai nevoie?
13. Cum ai făcut față unor situații similare în trecut?
14. Ce te-a ajutat să faci față unor probleme similare în trecut?
15. Unde ai vrea să fii în...? (se dă un interval de timp)
16. Care va fi relația ta cu copilul/rudele până atunci?
17. Cum te vei simți atunci?
18. Cum vei realiza acest lucru?

19. Cum ți-ar arăta viața dacă această problemă ar dispărea/s-ar diminua/nu ar apărea?
20. Ce anume ar trebui să se întâmple pentru a-ți realiza planurile/aspirațiile?
21. Ce simți/crezi despre această situație?
22. La ce te aștepti?

5. Epuizarea profesională/ burnout⁵

Funcționarea ca familie de plasament cere o stabilitate emoțională majoră, întrucât emoțiile sunt unul dintre instrumentele de lucru principale. Grație lor, pot fi stabilite relații sigure cu copiii și copiii pot fi învățați cum să facă față stresului, pierderii, eșecului sau succesului. Controlul constant al propriilor emoții și abordarea emoțiilor copiilor poate fi epuizant. Dacă familia nu are o persoană care să contribuie la observarea până și a celor mai mici reușite, care să sprijine și să aprecieze efortul, se ajunge ușor la epuizare și la concentrare exclusivă pe limitări și nereușite.

Expertul care colaborează cu familia și familiile de plasament se confruntă și el cu riscul epuizării. Experții sunt împovărați cu toate cerințele, dificultățile și emoțiile asistenților.

Conform lui Convey, autorul *The Seven Habits of Highly Effective People / Cele șapte obiceiuri ale persoanelor foarte eficiente*, patru dimensiuni ale naturii umane trebuie reținute și aplicat. Acestea sunt fizice, spirituale, mentale și sociale/emoționale. Cea mai importantă investiție este în sine. Este important să se aloce un timp normal abordării condiției proprii în toate cele patru dimensiuni pentru a putea lucra eficient și a evita epuizarea.

Epuizarea apare atunci când lucrul nu mai oferă nicio satisfacție, angajatul nu mai avansează în carieră, lucrează prea mult și este nemulțumit de lucrul care îi făcea plăcere în trecut.

Este rezultatul epuizării, adică al stresului reieșit din munca exagerată. Apare mai ales în profesiile care necesită contact intensiv cu persoanele, în rândul psihologilor, pedagogilor, medicilor, profesorilor, asistentelor și altora. Asistenții maternali sunt din ce în ce mai expuși rezultatelor epuizării. Conform Christinei Maslach, epuizarea are 3 elemente:

1. *epuizarea emoțională* – sentiment de gol și lipsă de puncte tari cauzate de cerințe emoționale exagerate ale lucrului dat (sau angajatul își stabilește cerințe nerealiste)
2. *depersonalizarea* – sentiment de cruzime, impersonalitate, abordare cinică a altora, sensibilitate mai mică la alții sau empatie inferioară sau simpatie limitată
3. *evaluarea inferioară a realizărilor proprii* - sentiment de timp și efort pierdut care diminuează efectele realizărilor personale (chiar dacă acest lucru nu corespunde realității).

Conform Asociației Americane de Psihologie, procesul de epuizare are cinci etape:

- luna de miere – persoana este încântată de munca sa, se bucură, este energică și entuziastă;
- deșteptarea – persoana începe să observe că evaluarea sa pozitivă a muncii nu corespunde neapărat realității, dar face totul, de exemplu, lucrează din ce în ce mai mult, pentru a menține această imagine ideală și a se convinge să munca este excelentă etc.

⁵ Fragment conform Dołyniak, U., Strzemieczna, E. (2014). PRIDE: Zawodowa Opieka Zastępcza. Podręcznik dla Trenera. Warszawa: Towarzystwo Nasz Dom.

- epuizarea – probleme cu contactele sociale apar din ce în ce mai des, iar îndeplinirea sarcinilor necesită din ce în ce mai mult efort;
- epuizare maximă – munca nu oferă nicio satisfacție; apoi apar epuizarea fizică și mentală, depresia, luarea în calcul a demisiei;
- fenomenul fenix – etapă de convalescență, vindecare a rănilor rezultată din întregul proces de epuizare.

Trebuie să aveți grijă și să vă reîncărcați bateriile de la începutul muncii pentru a evita epuizarea. Și alții pot ajuta în acest situații. Ne fac să ne simțim mai bine, pot înțelege, asculta, consilia etc. Uneori merită să ne gândim la cine am putea apela în diferite situații, cine are rol important din viața noastră:

- rolul susținătorului – cineva este de partea noastră indiferent de situație și ne apără la nevoie;
- rolul inițiatorului – cineva care motivează și ne inspiră să lucrăm;
- rolul mentorului – cineva care poate oferi sfaturi și găsi soluții în orice situație;
- rolul conștiinței – cineva care spune adevărul direct și descrie diferite aspecte ale activității noastre;
- rolul confesorului – cineva care ascultă, căruia îi putem spune totul.

În afară de sprijinul de la alți oameni, este foarte importantă o listă de moduri funcționale de odihnă și reîncărcare a bateriilor. Metodele trebuie adaptate individual și accesibile, să poată fi folosite atât independent, cât și împreună cu un soț sau alte persoane dragi. Exemple de activități care previn epuizarea:

- participarea la grupuri de suport,
- participarea la ședințe de formare,
- timp pentru sine (în cursul zilei, al săptămânii),
- timp pentru un îmbăiat îndelung sau o activitate doar pentru sine,
- timp pentru cititul unei cărți, vizionarea unui film etc.
- planificarea serii, a weekendului cu cineva drag (sau cu toată familia), planificarea concediului (folosirea așa-numitelor familii asistente care ajută cu îngrijirea copiilor pe durata plecărilor în concediu ale asistenților maternali),
- realizarea propriilor pasiuni, hobby-uri, interese,
- altele...

Studii de caz

Maria și John, o familie de plasament:

Sunteți o familie de plasament de trei ani pentru doi frați: Gregory, în vârstă de 15 ani, și Jane, 12. Aveți și un fiu – Christopher, care a plecat la universitate acum șase luni într-un alt oraș și acum locuiește cu prietenii într-un apartament închiriat. Când copiii s-au alăturat familiei dvs. erau speriați și retrași. Aveau doar câteva haine și lucruri care le fuseseră date într-un centru de plasament în care au stat jumătate de an.

Băiatul a rămas în urmă cu școala, de-abia putea citi, nu voia să meargă la școală, chiulea frecvent. Dacă se ducea la școală, profesoara suna să anunțe că se implicase într-o bătaie. Ați încercat din

greu să-l ajutați la lecții, ați organizat meditații particulare, grație cărora a trecut în anul următor. În anul următor al șederii cu familia dvs., ați continuat să organizați lecții particulare pentru el, dar nu a trecut clasa. Anul acesta nu se ajunge atât de des la bătaie între Gregory și alți copii.

Jane nu a vorbit cu dvs. vreme îndelungată. Era tăcută, îndeplinea toate comenzile, își făcea singură temele. Ați înscris-o la ore de pictură, care îi plac foarte mult. Din când în când vorbește cu Maria, rar cu John. A început să vorbească mai mult după ce s-a mutat fiul dvs. dar tot nu vrea să rămână singură cu John sau să se implice în activități cu el.

Mama copiilor l-a născut pe Gregory pe când avea 16 ani, iar tatăl lor este cu 10 ani mai bătrân decât ea. Tatăl lor a fost suspectat că o hărțuia sexual pe Jane, dar acuzațiile împotriva lui au fost respinse în instanță. Ambii părinți sunt alcoolici. În primul an al șederii copiilor în casa dvs., tatăl lor a venit băut la dvs. și a făcut scandal. Ați mers la un centru pentru familii de plasament și ați depus plângere și nu l-ați mai văzut de atunci. Mama lor a vizitat copiii la intervale diferite: uneori de două ori pe săptămână, alteori nu îi vizita cu lunile. În ultima vreme a început să-i viziteze regulat, aparent nu bea și a găsit un loc de muncă. Ați mai auzit asta și altă dată, iar apoi dispărea câte o lună.

De curând, nu i-ați permis lui Gregory să se joace jocuri pe calculator până nu își face temele; a început să strige la dvs. că nu sunteți părinții lui și că nu-i puteți da ordine. Va face ce vrea pentru că se va întoarce la mama sa în curând.

Anna, mama copiilor

Ați crescut într-o familie numeroasă, ați avut 5 frați. Ați fost un copil mijlociu, părinții dvs. erau ocupați cu cei mai mici, cu lucrul și cu prietenii lor. Alți frați aveau propria lume, așa că ați învățat să vă purtați singură de grijă. Uneori, surorile dvs. vă luau afară sau la o întâlnire cu prietenii. Așa l-ați cunoscut pe Victor, deși era cu 10 ani mai mare, i-a plăcut de dvs. nu de surori. Ați fost impresionată și v-a plăcut că vă trata ca pe un adult. La câteva luni după ce l-ați cunoscut, aveți 16 ani, ați rămas însărcinată. Părinții v-au forțat să vă căsătoriți și să locuiți cu Victor în casa lui. Părinții lui nu vă plăceau, spuneau deseori că trebuie să vă asigure de toate și că le-ați „păcălit” fiul. La început, lui Victor îi păsa și era protector, dar în timp s-a plictisit de dvs. și fiul dvs. Nu venea acasă noaptea, iar când venea țipa și era agresiv. Părinții și frații dvs. vă ajutau rar și aveți impresia că le e rușine de dvs. Când Gregory avea trei ani, ați născut-o pe Jane, pe care Victor a iubit-o imediat. A început să petreacă mai mult timp cu dvs. și să lucreze mai mult. În curând v-ați mutat în propriul apartament.

După câțiva ani, Victor a început să abuzeze de băuturi alcoolice și nu venea acasă. Vă era greu să creșteți singură doi copii, erați tristă și vă simțeați singură. Când Victor ajungea acasă, făcea scandal. Ați încercat să găsiți de lucru, dar nu era ușor fără educație. Vinul a devenit mai important decât copiii pentru dvs. și Victor.

Într-o zi, o profesoară de la școala copiilor a spus că Jane este timidă și că evită băieții și profesorii bărbați - iar acestea sunt semne de hărțuire sexuală. A notificat un lucrător social, care a venit în timpul unei petreceri la apartamentul dvs. Atunci când a văzut o mulțime de oameni băuți și copiii stând îngrămădiți într-un colț, i-a luat imediat la un centru de plasament. Acest lucru v-a șocat și v-ați certat serios cu Victor în privința asta.

Viața fără copii era chiar mai grea decât cu ei. Nici un motiv pentru a vă trezi, a căuta un loc de muncă. Ați încercat să vă reparați viața, dar de fiecare dată venea câte un prieten cu o sticlă de vin sau Victor vă oferea alcool. În plus, probabil că se simt bine copiii în familia de plasament, poate e mai bine să rămână acolo ...

Acum câteva luni, a apărut un alt asistent social. V-a convins să faceți terapie pentru alcoolici, pe care ați finalizat-o. V-a ajutat și să vă găsiți un loc de muncă. Ați început și să vă gândiți dacă nu ar fi mai ușor să trăiți fără Victor... cel mai mult visați să vă readuceți copiii acasă.

Gregory (15) și Jane (12)

Sunteți în familia Mariei și a lui John de trei ani. Nu a fost ușor la început, vi se spunea să vă spălați cu grijă în fiecare zi, să mergeți la școală, să vă faceți temele. Mai ales lui Gregory nu-i plăcea ultima parte – la urma urmei tatăl lui i-a spus mereu că școala este pentru ratați. Un bărbat adevărat trebuie să se poată bate și să conducă o mașină. Ești prea tânăr pentru a conduce (deși Christopher, fiul asistenților maternali, ți-a arătat cum să pornești o mașină), dar în privința bătailor ești cel mai tare din școală. Oricum, și-au cerut-o atunci când ți-au spus că mama ta e prostituată și au râs de tine. Nici profesorii nu sunt mai buni. Îți spun că ești prost, iar atunci când încerci să înveți, nu observă sau râd.

Tata vorbea urât uneori despre mama, dar doar atunci când era supărat pe ea. Tata a spus mereu că nu trebuie să lovești fetele, dacă „nu o cer”. Nu ai auzit-o niciodată pe mama „cerând-o”, dar ai văzut cum te-a apărat pe tine și pe sora ta de el. Mama spune că te vei întoarce la ea în curând, apoi o vei apăra tu. La urma urmei ești aproape adult. Se pare că Maria și John nu văd asta, te tratează ca pe un copil, îți spun ce să faci și ce să nu faci. Și te pun tot timpul să înveți. Nu ești chiar cel mai prost elev din clasă, cum era mai demult. Și-au frânt mâinile când nu ai trecut în anul următor, dar în general lucrurile stau bine: ești cel mai mare din clasă, nimeni nu spune nimic rău despre mama ta, iar lecțiile nu sunt atât de grele.

Jane, îți este dor de mama ta. Uneori îți faci griji că-ți place Maria mai mult decât mama ta. Maria nu bea, nu o doare capul atât de des. Nu-ți este dor de tatăl tău prea mult, făcea scandal, dar simți că ar trebui să-ți fie dor de ele. Ești foarte mulțumită că după ce ai intrat în familia de plasament, ai schimbat școala. Iar profesorul cel groaznic nu este acolo. Când te-au luat de la părinți, unii te-au întrebat dacă tatăl tău te-a „atins într-un mod ciudat”, de ce nu au întrebat despre profesor? Poate le vei spune atunci, deși este un secret și nu trebuie să-l spui nimănui. Dar deși nu l-ai spus, te-au luat de acasă. Îți place foarte mult să pictezi. Cel puțin nimeni nu te întreabă nimic despre nimic. Tata țipa atunci când vorbeai prea mult, așa că ai învățat că e mai bine să nu vorbești deloc cu adulții. Îți place să vorbești cu Maria, dar poate nu ar trebui? Christopher seamănă cu profesorul, așa că e bine că s-a mutat. Gregory spune că veți merge curând acasă. Uneori te bucuri că vei fi cu mama ta, dar alteori te temi de asta.

Cu privire la cele de mai sus, luați în calcul:

- Care este prioritatea fiecăruia? Ce își doresc cel mai mult?
- Care sunt realizările lor până acum?
- Cu ce dificultăți se confruntă?
- Ce au în comun (obiective, priorități)? Care este diferența dintre ei?
- Care va fi programul pentru copil și familie (referitor la toate prioritățile)? Ce măsuri ar trebui luate?

Răspunsurile la toate aceste întrebări vă vor permite să vedeți cum se intersectează așteptările și obiectivele tuturor în acest caz. Lucrul asupra programului va porni de la identificarea unor puncte comune. Este important ca programul să includă lucruri care sunt semnificative nu pentru toți, ci pentru fiecare în parte. În cazul descris, fiecare își dorește stabilitate, previzibilitate și interacțiune bună. Mai mult, copiii le-ar plăcea să-și vadă mama mai des fără a pierde contactul cu asistenții maternali (un conflict de loialitate). Mama dorește să treacă peste dificultăți și să-și ia copiii. Asistenții se tem de contactele frecvente cu familia copiilor. Doresc să rezolve problemele educaționale curente. Prin urmare, programul trebuie să includă și lucrul individual al experților cu asistenții maternali, mama și copiii, pentru ca fiecare să-și atingă obiectivele individuale, ceea ce va ameliora situația copiilor și funcționarea ambelor familii.

6. Dimensiuni personale și profesionale (atașament în relație) În lucrul cu familiile de plasament

Andreea Ene

Fundația Internațională pentru Copil și Familie

"Dr. Alexandra Zugrăvescu", România

Situația în România

Legea prevede că toți copiii cu vârste între 0 și 3 ani, care nu pot locui cu familiile biologice și se află sub protecția statului, trebuie plasați în grija unei familii, a unui asistent maternal profesionist (AMP). Din acest motiv, copiii luați în plasament de asistenții maternali sunt foarte mici. Măsura de plasament temporar durează până când copilul este reintegrat în familia biologică, adoptat sau luat în alt tip de plasament (de exemplu, un centru rezidențial). La începutul relației dintre copil și asistentul maternal nu se poate ști durata de timp a acesteia, doar faptul că este o măsură temporară. Totuși, plasamentul poate dura mulți ani (uneori chiar mai mult de 10 ani).

Pentru a clarifica termenii folosiți, AMP este o persoană acreditată conform legii, căreia statul îi plătește un salariu lunar, și care oferă, la domiciliul propriu, îngrijirea, hrana și educația necesară dezvoltării copiilor în plasament.

Pentru AMP îngrijirea unui copil luat în plasament înlocuiește cea a familiei proprii, în propria casă, implică crearea unei legături cu copilul, dezvoltarea unei relații de atașament. Faptul de a fi plătit pentru această muncă presupune obligativitatea colaborării cu o echipă de profesioniști care reprezintă angajatorul, care vor monitoriza activitatea și relația cu copilul, vor media relația cu familia biologică și vor stabili nevoile copilului și felul în care trebuie satisfăcute.

Dificultatea

Uneori, asistenții maternali/ familiile de plasament se atașează foarte mult de copii și îi consideră proprii lor copii, chiar dacă știu de la bun început că plasamentul este temporar. În cadrul întâlnirii de promovare de la începutul implementării proiectului, câțiva AMP au vorbit despre dificultatea de a se despărți de copilul pe care îl au în grijă, atunci când copilul urmează să fie reintegrat în familie sau adoptat. Uneori, AMP merge mai departe și încearcă să adopte copilul, alteleori i se pare greu de suportat relația copilului cu familia sa biologică. Astfel de trăiri îi bulversează pe asistenți, iar unii ies din sistem, în timp ce alții afișează indiferență – ca mod de a se proteja de suferință – iar aceasta afectează relația cu următorul copil pe care îl primesc în plasament.

Lucrul echipei de profesioniști (asistenți sociali, psihologi etc.) trebuie să se concentreze și pe legătura de atașament – ajutându-l pe AMP să găsească și să păstreze o distanță bună în acest amestec de dimensiuni personale – profesionale specific muncii lor.

Clarificări ale cadrului conceptual

Teoria atașamentului

În teoria atașamentului a lui John Bowlby⁶, se consideră că bebelușul are nevoie de o relație sigură cu îngrijitorii adulți, fără de care dezvoltarea socială și emoțională normală nu ar avea loc. Pe măsură ce copilul crește, el folosește această figură/figuri de atașament ca bază de siguranță de la care să exploreze. Relația de atașament se dezvoltă în primele luni de viață, când bebelușul primește reacții sigure și iubitoare de la îngrijitorul primar la comportamente de atașament cum sunt plânsul, apucatul, mișcarea într-o direcție și zâmbetul. Atașamentul se

⁶ John BOWLBY, A Secure Base, Routledge Classics, 2005; pentru ediția în română: O bază de siguranță, Editura TREI, 2011

referă direct la reacția sau sensibilitatea îngrijitorului la nevoile bebelușului. Acest lucru este cunoscut ca sensibilitatea îngrijitorului.

Mary Ainsworth⁷ a folosit teoria atașamentului pentru a dezvolta o tehnică de evaluare denumită procedura situației necunoscute pentru a identifica și clasifica diferitele tipuri de atașament. Mai multe detalii puteți regăsi și în capitolul 4 (4.1.1).

Tabelul 1 Tipuri de atașament și comportamente conexe

Tip de atașament	Comportamentul îngrijitorului	Comportamente ale copilului
SECURIZANT	<ul style="list-style-type: none"> reacționează rapid și pozitiv la nevoile copilului, sensibil la nevoile copilului 	<ul style="list-style-type: none"> tulburat la plecarea îngrijitorului, fericit la revenirea îngrijitorului, când este speriat sau trist, caută alinare
EVITANT	<ul style="list-style-type: none"> insensibil, nepăsător, indiferent. 	<ul style="list-style-type: none"> netulburat la plecarea îngrijitorului, nu ia în considerare revenirea îngrijitorului, nu încearcă să ia contact cu îngrijitorul
AMBIVALENT	<ul style="list-style-type: none"> răspunde inconsistent copilului. 	<ul style="list-style-type: none"> tulburat la plecarea îngrijitorului, nu este alinat de revenirea îngrijitorului
DEZORGANIZAT	<ul style="list-style-type: none"> abuziv sau neglijent, răspunde în moduri înfricoșătoare și/sau înfricoșate. 	<ul style="list-style-type: none"> nici un comportament de atașament, deseori pare uimit, confuz sau temător în prezența îngrijitorului

Este foarte important să se observe tipul de atașament prezent în relația dintre îngrijitorul primar și copil, pentru a putea sprijini și ghida relația spre împlinirea dezvoltării emoționale, fizice și intelectuale a copilului.

Dimensiuni personale și profesionale - ROLURI – cum le putem identifica creativ?

Teoria atomului social a lui Jacob Levy Moreno⁸ poate fi un instrument eficient în lucrul cu familiile de plasament, întrucât permite evaluarea rapidă a întrebărilor clientului despre roluri.

După cum a fost definit inițial de Moreno, atomul social este nucleul tuturor indivizilor cu care o persoană este relaționată într-un mod semnificativ, sub formă de legături emoționale negative și pozitive. Teoria atomului social vizează o explicație, o descriere și o previziune a felului în care oamenii dezvoltă și mențin relații interpersonale pe termen lung. Deși atomul social al unei persoane fluctuează, structurile și componentele de bază ale majorității atomilor sociali sunt, prin definiție, stabile în timp – unele chiar în mod excepțional.

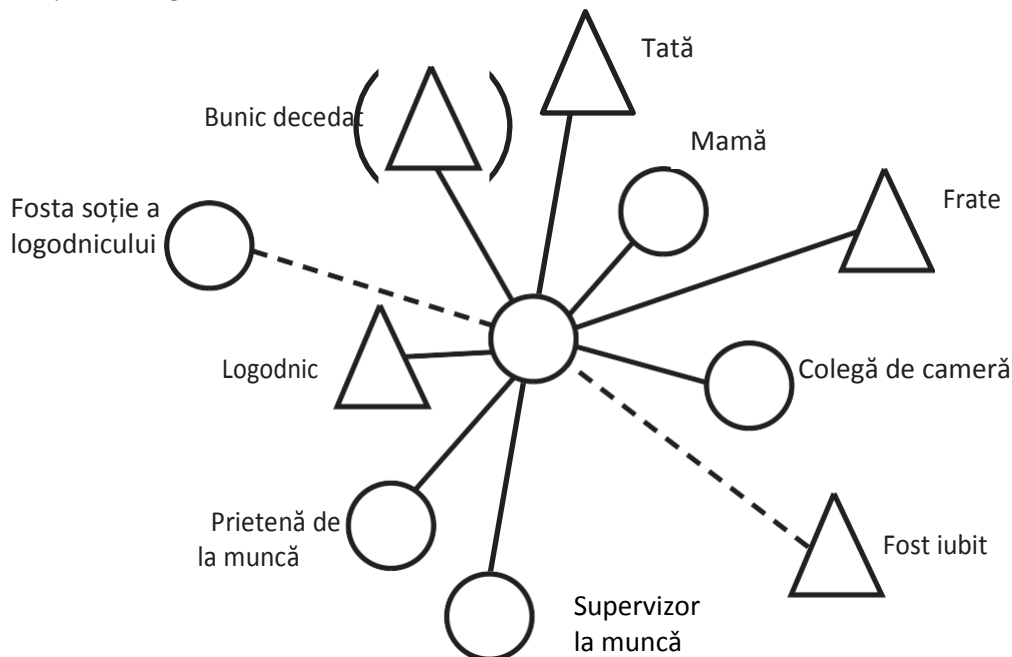
Metoda clasică:

Clientului i se dau hârtie și creioane și i se cere să-și imagineze că hârtia reprezintă spațiul său vital. Apoi trebuie să se situeze pe sine pe hârtie și ulterior să pună în jurul său pe toți cei care sunt incluși în spațiul său vital (morți sau vii, geografic apropiați sau nu etc.). persoanele care îi sunt mai apropiate emoțional ar trebui plasate mai aproape de el pe pagină, iar cele mai importante ar trebui să fie desenate mai mari. Femeile sunt reprezentate cu

⁷ Mary D. Salter AINSWORTH, Mary C. BLEHAR, Everett WATERS, Sally WALL Patterns of Attachment, A psychological study of the Strange Situation, Psychology Press, 2014

⁸ Pentru mai multe informații cu privire la teoria atomului social a lui Moreno, vezi Sociometry Vol. 10, Nr.3, Aug. 1947, Organization of the Social Atom, J.L.MORENO

cercuri, iar bărbații cu triunghiuri.

Exemplu de atom social

Atomul social poate fi realizat și într-un mod mai creativ prin încurajarea clientului de a folosi simboluri alese personal, materiale artistice diferite și culori diferite – de exemplu, pentru a-și reprezenta spațiul vital. Această abordare poate duce la o imagine mai precisă a stării emoționale a clientului, a calității relațiilor și rolurilor sale.

Atomul social este o hartă interioară și exterioară a relațiilor și rolurilor personale și profesionale ale clientului. Prin urmare, permite atât clientului, cât și consultantului să conlucreze în evaluarea punctelor tari și ale celor slabe din rețeaua clientului și să creeze un plan de lucru măsurabil cu scopuri realizabile care pot motiva clientul înspre o schimbare pozitivă.

Soluții

Cum poate echipa de profesioniști să ajute asistenții maternali/ familiile de plasament să dezvolte o relație „suficient de bună” de atașament cu copilul și să păstreze un echilibru adecvat între dimensiunea personală și cele profesională a muncii lor?

Instrumente folosite în prezent de specialiștii care lucrează cu AMP:

- **Procesul de monitorizare** este un instrument excelent care permite explorarea evoluției copilului și a relației acestuia cu AMP. Permite intervenția atunci când sunt constatate dificultăți, precum și implementarea de măsuri de suport (formare, consiliere psihologică sau, în cel mai rău caz, întreruperea relației prin mutarea copilului la un alt AMP sau centru rezidențial). Este o abordare directivă cu o funcție clară de control.
- **Formarea continuă** are un rol important în dezvoltarea profesională a AMP. Le permite să învețe mai multe despre dificultățile specifice ale copiilor despărțiți de familiile lor și modurile de reacție.
- **Procesul de consiliere și de terapie** are avantajele sale evidente, ajutând AMP să se înțeleagă mai bine pe sine, ca și reacțiile care afectează copilul pe care îl are în grijă.

Alt instrument disponibil:

- **Supervizarea profesională regulată** cu un specialist calificat poate fi un instrument eficient, dar în România această metodă încă nu este implementată. Supervizările desfășurate în cadrul proiectului *Formare pentru supervizori și consultanți ai familiilor de plasament* reprezintă o primă etapă/ test/ a

reacției AMP și a supervizorilor – este această metodă adecvată și utilă AMP? Poate fi ea implementată?

Supervizarea asistenților maternali/ familiilor de plasament prin procesul creativ

Supervizarea⁹ înseamnă că cel puțin două persoane sunt în contact direct, regulat, cu intenția ca una dintre ele, supervizorul, să asiste pe cealaltă, clientul, într-un proces de reflectare orientat înspre sarcinile și munca sa.

Este un sprijin:

- pentru a reflecta asupra poziției personale a supervizatului și a acțiunilor sale posibile în fața problemelor, a dificultăților, conflictelor etc. în mediul profesional,
- al procesului de reflectare pentru ameliorarea calității muncii sale,
- care încurajează comunicare constructivă între cei care lucrează împreună,
- care lărgeste abordările și acțiunile posibile în munca zilnică.

Supervizarea este un proces bazat pe interacțiune, o activitate de formare continuă, care permite reflectarea celui supervizat asupra activității sale profesionale, pentru ca acesta să poată gestiona mai eficient relația cu clientul (persoana asistată) și să poată integra mai bine dimensiunea profesională și personală. Supervizarea stimulează dezvoltarea profesională și personală îl determină pe supervizat să-și interogheze atitudinile, cuvintele, percepțiile, emoțiile și acțiunile. Vizează dezvoltarea „lucidității” și ajută la identificarea distanței corecte față de client și în cadrul echipei.

Într-un alt registru, creativitatea este capacitatea umană de a produce ceva nou, un obiect, un gând, un nou sens al sinelui. Totuși, pentru a fi considerat creativ, acest element nu trebuie să fie doar nou, ci și valoros, benefic persoanelor implicate. Viața necesită o formă structurată de relație cu lumea, stabilitate, repetiție, tradiție, dar și o transformare a tuturor acestor elemente stabile, pentru a putea merge mai departe, pentru a face loc, pentru a crea noul.

Creativitatea este la fel de necesară în viața personală și în viața profesională a unui individ, în relațiile sale, în părerile sale asupra lumii. Ea implică explorare și elaborare în contextul întâlnirii dintre viața noastră interioară și lumea exterioară. Se desfășoară într-un spațiu aparte, un spațiu intermediar, în care aceste două lumi se întâlnesc și se influențează reciproc.

De obicei, arta este câmpul profesional asociat creativității, dar de fapt orice profesie necesită atât tradiție, cât și creativitate, la fel ca viața însăși.

Așadar, procesul de reflecție asupra experienței profesionale a unui individ care vizează un spațiu pentru ceva nou (o atitudine nouă, un mod nou de înțelegere a situației, o nouă poziție a persoanei etc.) și benefic pentru clienții săi poate fi considerat în sine un proces creativ?

Reușim întotdeauna să facem loc pentru ceva nou, original și valoros în cadrul supervizării? Este acesta măcar un scop? Este această paradigmă utilă în vreun fel asistenților maternali/ familiilor de plasament? Au ei nevoie de supervizare?

În România, procesul de supervizare a profesioniștilor din sistemul de asistență socială este un subiect interesant. Obligatorie, dar dificil de implementat, supervizarea este în general identificată cu funcția ei administrativă – ajută la implementarea corectă a standardelor și a procedurilor instituției – și, cum deseori este desfășurată sub conducerea unui superior ierarhic, este confundată cu evaluarea și controlul. Pentru asistenții maternali profesioniști cu care am lucrat în acest proiect conceptul de supervizare a fost de la început foarte dificil de înțeles. Denumirea în sine i-a făcut să se gândească la o altă formă de testare la care trebuie să obțină rezultate pozitive. Așadar am propus ca alternativă să ne „jucăm”.

⁹ Informații din Supervizarea în serviciile de protecție a copilului din România, text original în limba română, publicat de Fundația Internațională pentru Copil și Familie “Dr. Alexandra Zugrăvescu” în 2013.

Squiggle (jocul de-a mângălitul)¹⁰

Pregătim materialele care urmează să fie folosite în timpul ședinței: creioane colorate, plastilină, culori de pictat, reviste pentru colaje, figurine, instrumente muzicale, țesături etc. De fapt, materialele se referă la diferite modalități pe care le vom folosi în ședințele noastre de lucru creativ. Pentru atelierul din București am folosit doar creioane colorate și hârtie.

Clarificări teoretice cu privire la modalități¹¹

Folosim termenul **modalități** – o dimensiune în care imaginația se dezvoltă (Paolo Knill¹²) – pentru a defini diferitele moduri ale imaginației.

Modalitatea **imagine** se manifestă ca spațiu, culoare, lumină, ritmuri de linii și puncte, ilustrări de forme, relații între conținut și suportul formal sau recipientul.

Modalitatea **sunet** se referă la vibrația aerului și a spațiului. Este implicată noțiunea de timp; sunetul necesită un anumit timp pentru a se manifesta ca ritmuri, tempouri, tonuri, unde lungi și scurte, melodii și armonii.

Modalitatea **interpretare scenică/ act** (în engleză) se referă la punerea în scenă a identităților ficționale. Suntem noi înșine și altcineva în același timp, populăm povești și realități inventate. Este o lume a posibilităților („de parcă...”) în care limitele imaginației sunt limitele posibilității. Timpul-spațiul de joc este definit, actorii se întâlnesc și joacă de parcă ar fi personaje care trăiesc o viață imaginară. Inventate, fictive, chiar dacă sunt menite să ne spună ceva despre realitate, ele sunt neo-realități.

Modalitatea **cuvânt** se referă la existența cuvintelor și a limbii. Cuvintele pot indica sunete metaforice, lucruri materiale, realități omenești, relații între lucru sau evenimente, acțiuni, sentimente, plăsmuiri. Propozițiile fac posibilă asamblarea lor în moduri din ce în ce mai complexe, pentru a obține abstracțiuni, speculații.

Modalitatea **mișcare** este tot multidimensională. Se poate manifesta prin postura corpului, atunci când putem încerca poziții verticale, orizontale și diagonale, prin mișcări în interiorul corpului, ritm, contracție și relaxare. Este o modalitate care deschide câmpul tactil, al contactului cu lumea prin piele.

Structura unei sesiuni creative¹³

Deschiderea - un moment dedicat pătrunderii în „starea creativă”. Facem trecerea de la grijile „vieții reale”, programe, datorii etc. la o stare imaginativă mai relaxată, mai apropiată de sinele nostru, acordând un moment participantului/participanților să prezinte pe scurt un subiect de interes pentru el/ei, așteptările sale/lor cu privire la ședință, apoi le lăsăm deoparte pentru a începe să ne "jucăm" cu activități de încălzire.

Ceea ce vizăm la momentul deschiderii este o „de-centrare” a persoanei, care este invitată și stimulată prin modalitățile și materialele folosite pe durata încălzirii pentru a intra în contact cu simțurile sale, imaginația și capacitatea de joacă (pregătirea procesului creativ).

Aventura

¹⁰ D.W. WINNICOTT – psihiatru britanic care a folosit această tehnică de comunicare cu copiii prin desen, în consultația psihoterapeutică. Pentru mai multe informații, vezi The squiggle game in Voices: The art and science of psychotherapy, 4 (1), 1968 și Therapeutic consultations in child psychiatry. Londra: Hogarth Press și Institutul de Psihanaliză, 1971. În terapia prin artă, jocul de squiggle a evaluat într-o structură mai complexă cu mai multe materiale la dispoziția clientului. Pentru mai multe informații, vezi: J. STITELMANN, Développements thérapeutiques des phénomènes transitionnels, les formes essentielles en psychothérapie expressive in Psychothérapies 2012; 32 (2): 99-113

¹¹ J. STITELMANN, Modality, a Phenomenological Concept for Expressive Art Therapies(2012) în Revue Poiesis, Nr. 14, pp. 108-120, Toronto

¹² P. KNILL et al. (1995) – Minstrels of Soul, Toronto, Palmerston Press

¹³ Mai multe detalii în J. STITELMANN, La poïétique, une art thérapie intermédiaire (2010) în Kunsttherapie, Methoden, Art Thérapie, Méthodes, pp. 20-31. Ed. Zytglogge, VBK, Oberhofen.

Pentru ilustrarea unei sesiuni creative consultați Personal and professional dimensions, Creative techniques workshop pe website-ul nostru.

Secțiune căreia îi dedicăm cel mai mult timp și în care are loc creația. Distribuim hârtie și creioane colorate și invităm participantul/participanții să măzgălească – adică să lase la întâmplare o urmă cu un creion pe hârtie, fără a se gândi la o formă specifică. De exemplu, acest lucru se poate face cu ochii închiși.

Jocul de-a măzgălitul/ Squiggle se poate face în timpul lucrului cu un grup, prin împărțirea membrilor în perechi și se poate face și în ședințe individuale, din nou în perechi – va participa și supervizorul.

Etape

1. **Squiggle/ Măzgăleala** – fiecare membru al perechii face câteva măzgălituri (5-6 de exemplu) pe mai multe bucăți de hârtie
2. **Transformare, figurare** – fiecare membru al perechii înmânează măzgăliturile pe care le-a făcut celeilalte persoane pentru a le transforma într-o formă recognoscibilă. Lucru imaginativ. Deseori formele descoperite sunt fețe, persoane, animale, corpuri, simboluri, aspecte din viața cotidiană (mese, televizoare etc.).
3. **Titlu** – fiecare persoană dă un titlu măzgăliturii pe care a transformat-o. Este o trecere de la modalitatea imagine la cuvânt. Această trecere dă persoanei o anumită distanță față de forma pe care a creat-o.
4. **Poveste** – perechea va colabora pentru a integra toate desenele într-o poveste scrisă. Supervizorul va încuraja profesionistul să creeze povestea – dacă este o ședință unu-la-unu. Dacă este o ședință de grup, în acest punct pot fi grupate mai multe perechi (vor începe cu prezentarea desenelor, a titlurilor și apoi vor crea povestea care le cuprinde pe toate). Această etapă aduce dimensiunea temporală în procesul creativ. Formele create iau contact în poveste, se influențează reciproc. Dacă titlurile de la etapa 3 au fost în principal substantive, crearea unei povești cu ele va adăuga și verbe pentru acțiuni.
5. **Reprezentarea** – transformarea poveștii într-o mică piesă de teatru sau o lectură a poveștii, acompaniată de muzică. În principal o activitate de grup. Dar se poate face și în ședințele individuale, dacă dorește supervizatul. După crearea și scrierea poveștii, tema este de a o prezenta/ reprezenta. Fiecare grup are un anumit timp pentru a-și construi scena, costumele, decorurile – dacă este cazul. Povestea scrisă de la etapa 4 poate și de obicei va fi modificată pentru a putea fi jucată. Jocul poate avea sau nu dialoguri, dans, mișcare etc. După pregătire, fiecare grup va juca, iar celelalte grupuri vor fi spectatori.

În această fază vedem implementarea de forme, creații artistice – urma clară a evoluției procesului creativ. În acest moment, lucrul supervizorului este doar de a facilita formele rezultate, acompaniindu-le transformarea.

Încheierea

Include a **6-a etapă a jocului de squiggle – reflectarea asupra procesului și a formelor în cuvinte**. După punerea în scenă, se va acorda o vreme discuției despre aceasta. Dacă este vorba de un grup, toți spectatorii vor oferi feedback, ceea ce înseamnă că descriem ce am văzut, ce ne-a „atins”, ce ne-a captat interesul, ce ne-a spus. Și supervizorul dă feedback. În timpul conversației, **ne abținem de la orice interpretare cu privire la persoană/persoane**, vorbim despre creația artistică, despre formă. Dacă este o ședință individuală, doar supervizorul vorbește în acest punct.

Ulterior, fiecare participant își poate expune părerea despre ședință, despre procesul creativ, despre ce l-a impresionat, despre ce a fost ușor sau greu de făcut, ce l-a ajutat etc. În acest punct readucem subiectul/ interesul, așteptările formulate în deschiderea sesiunii de fiecare participant și explorăm în ce măsură noile forme, creația artistică i-a ajutat cu o perspectivă nouă și diferită asupra propriilor dificultăți, cu noi soluții pe care le-au găsit în timp procesului creator. **Nu este** un moment în care fiecare să fie întrebat cum anume l-a ajutat ședința, ci un moment de a-i invita pur și simplu să **se gândească** la felul și dacă i-a ajutat și, dacă doresc, pot împărtăși acest lucru cu grupul sau nu.

Scopul momentului de încheiere a ședinței este de re-centrare a persoanei, de închidere a procesului creator prin discutarea calităților procesului și a formelor și prin explorarea felului în care resursele personale folosite și-ar putea găsi întrebuințare și în afara sesiunii/atelierului pentru a răspunde subiectului și așteptărilor descrise în

deschidere.

Jocul de squiggle poate fi adaptat ședințelor de grup sau individuale, poate include toate etape prezentate sau doar o parte din ele (1, 2, 4 și 6 de exemplu) – dar este obligatoriu să cuprindă etapele 1,2 și 6. De asemenea, se poate face cu materiale diferite, în modalități diferite – de exemplu puteți mângăli o mișcare și apoi să o transformați.

De ce să folosim tehnici creative în supervizarea familiilor de plasament/ asistenților maternali?

Scopului general al procesului de supervizare îl reprezintă ameliorarea calității lucrului făcut de un profesionist și evitarea epuizării, iar utilizarea tehnicilor creative în supervizare este una dintre modalități de a-l atinge. Această abordare permite celor supervizați să găsească și să identifice resursele personale care ajută la învingerea obstacolelor, dându-le putere, iar procesul în sine este ne-obișnuit, în afara cotidianului și, uneori, poate diminua unele rezistențe.

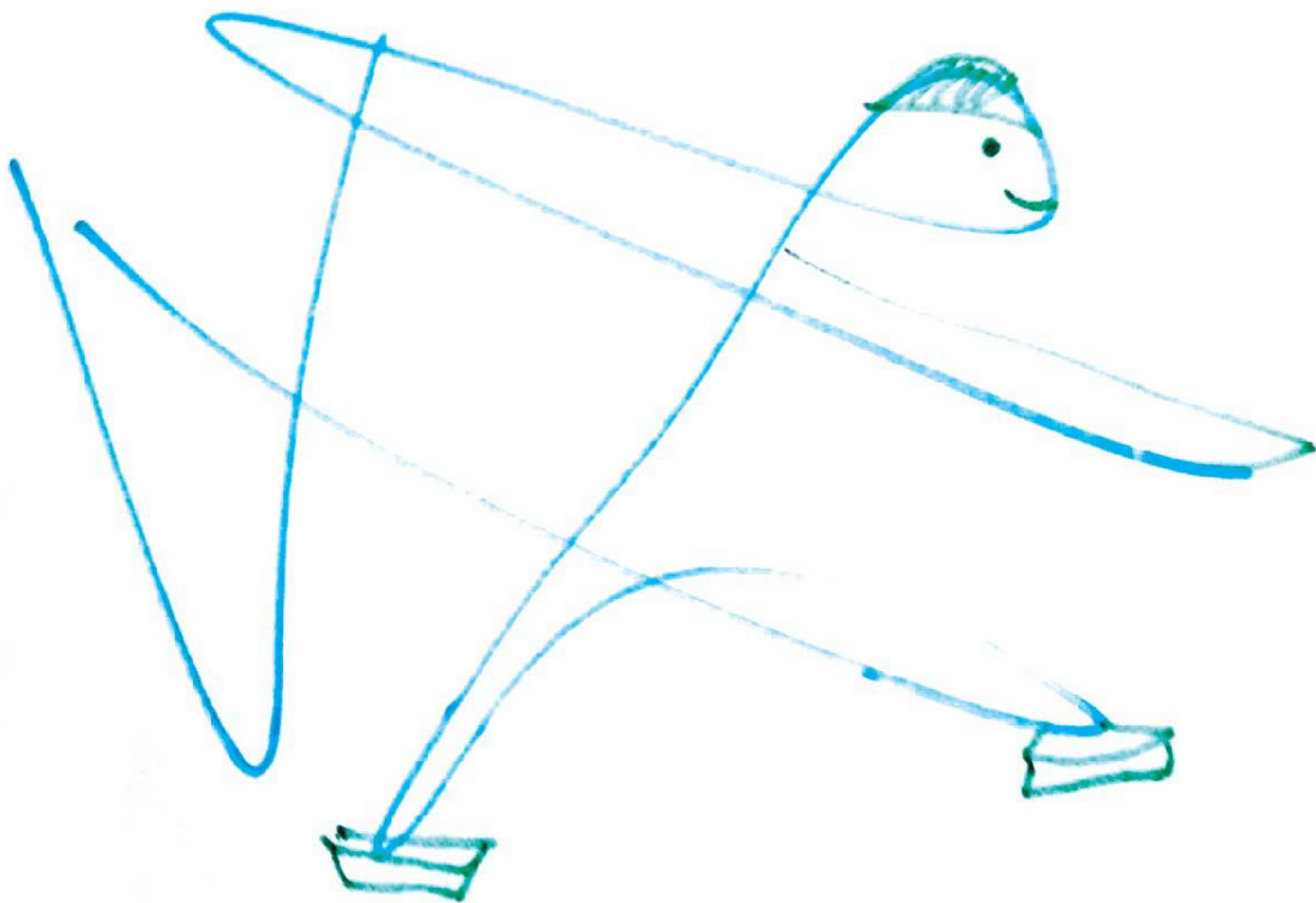
Supervizatul nu se află într-o situație vulnerabilă în care a făcut ceva greșit sau s-a blocat și cineva care știe mai bine să îi arate calea. Această abordare educațională este cea mai comună pentru că, de fapt, este foarte utilă și dă rezultate bune, dar pentru unele persoane este mai dificil de încercat.

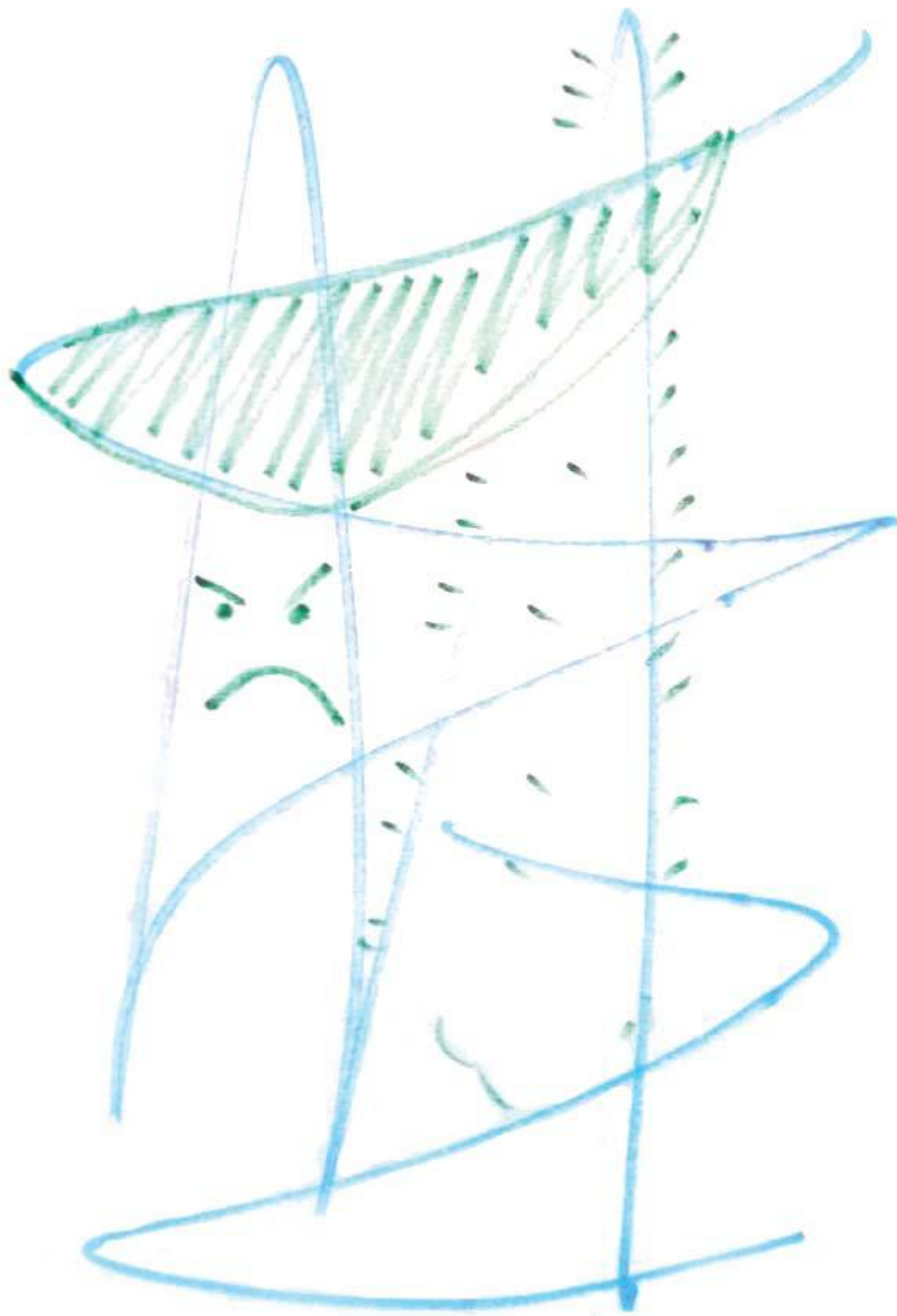
Prin abordarea creativă, pornim din punctul în care știm că resursele și soluțiile sunt la cel supervizat, datorită noastră ca supervizori este să facilităm și să-l însoțim în procesul de găsire a acestora. Este un proces care poate dura mai mult sau mai puțin. Propunem supervizatului să creeze "în joacă" ceva nou – singur sau cu alții – și apoi să parcurgă drumul înapoi pentru a vedea cum a făcut-o. Ce resurse a folosit? Cum a trecut de obstacole, blocaje în timpul procesului creativ? Poate face același lucru în profesia pe care o practică?

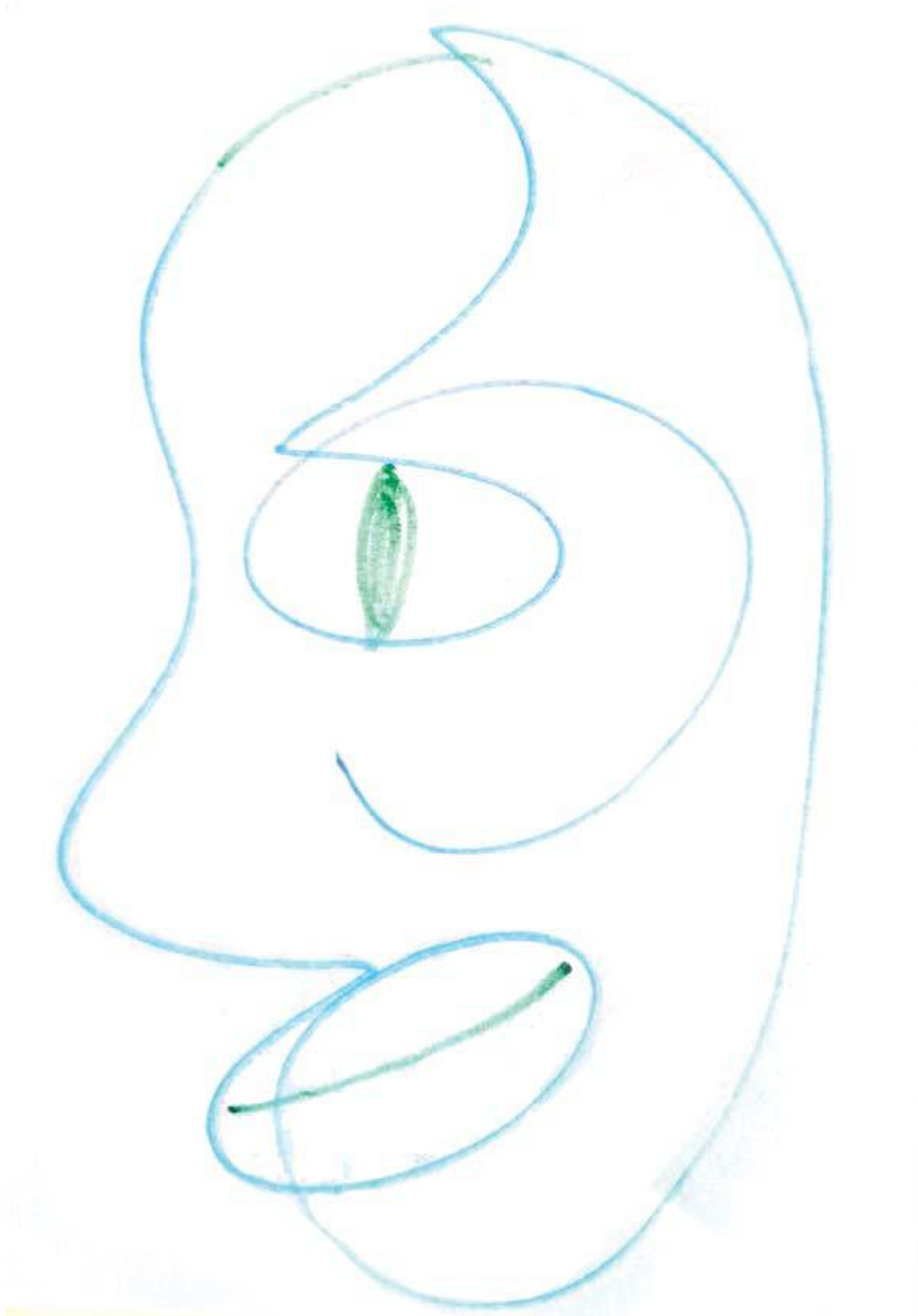
Exemplu de Squiggle

Linia albastră - mângălitura; Linia verde - transformarea

7. Hefaistos și copilul în plasament familial:¹⁴ povești ale migrărilor interne

Orthodoxie Zerenikou-Salomon¹⁵

Am lucrat 23 de ani în câmpul plasamentului specializat (plasament administrat prin justiție) și, în același timp, am dezvoltat o activitate complementară originilor mele grecești. Această activitate include studiul și analiza miturilor grecești ca una dintre sursele legendare ale culturii occidentale, și o sursă metaforică a profesiilor noastre de clinicieni și îngrijitori într-un sens mai larg..

Referințele mele personale cu privire la sistemul de plasament nu sunt la St. Vincent De Paul¹⁶. Pentru a-mi ilustra procesul de intervievare, am cercetat o parte dintre miturile alegorice, între care un mit sau chiar un zeu ar putea prelua rolul de „zeu al sistemul de plasament.”

Ca formator, am lucrat deseori cu grupuri de asistenți maternali în cadrul ședințelor inițiale sau de formare continuă, ca și cu diferite grupuri de asistenți sociali și psihologi. În aceste grupuri, s-a lucrat pe o serie de mituri fondatoare, cum sunt cele ale lui Oedip, Narcis, Medeea, Icar, Sisif și Ulise. Interesul și participarea interactivă a publicului m-a făcut să aduc la viață mitul lui Hefaistos (Vulcan pentru romani), un mit mai puțin cunoscut care le-a permis participanților să opereze auto-proiecții pe baza profesiei lor, a locului lor și a experienței lor de viață.

Două aspecte au apărut drept esențiale:

- Construirea identității unui copil în sistemul de plasament, care ține de două locuri în același timp.
- Importanța mitului și a poveștilor imaginare, construite în jurul copilului.

Problemă și ipoteză

Am privit sistemul de plasament familial, un proces complex, ca fiind, printre altele, un proces de „hibridizare”. Copiii se înscriu în familia de plasament sprijinindu-se pe familia biologică, ceea ce ar duce la o construcție dinamică și plurală a identității lor. Pentru a testa această ipoteză, am folosit mitul ca suport care trezește imaginația copilului și dezvălește diferitele elemente ale construcției identității. Propunem patru povești imaginare pentru copii, toate inspirate din mitul lui Hefaistos.

Plasamentul familial ca eveniment migrator

Plasamentul familial este un eveniment migrator, de tip „migrare internă” (Moro 2004:291) de la o familie la alta, dar și geografic, de la un oraș la altul. În plus, poate fi resimțit ca ruptură violentă, referitor la evenimente traumatice, cum sunt „relele tratamente/maltraitance”, neglijența etc. Oricare ar fi motivele rupturii, sistemul de plasament familial este potențial traumatic din punct de vedere psihanalitic: abordează o traumă care va induce reorganizări necesare defensive, adaptive și/sau structurale.

Copiii care intră în plasament familial sunt, asemănător copiilor migratorilor, destul de vulnerabili. Ei trebuie să deprindă „sarcina traiului” dificil zi de zi (Moro 2002 :23). Copilul în plasament familial își construiește identitatea și evoluează de la o etapă la alta prin deviații și returnări în funcție de nevoie, cu sprijinul unei baze multi-parentale.

¹⁴ Articolul a fost publicat în revista „L'autre”, Cliniques, cultures et sociétés, 2007, Vol. 8, n°3, pp. 367-386

¹⁵ Psiholog clinic, la Serviciul de Plasament Familial Specializat R.E.A.L.I.S.E. (Realizare pentru copii și adolescenți a inserției sociale libere prin educație) (Service de Placement Familial Spécialisé de R.E.A.L.I.S.E. (Réalisation pour les Enfants et Adolescents d'une Libre Insertion Sociale par l'Éducation), Nancy, Franța. Terapeut familial. Diplomă în psihologie transculturală

¹⁶ Saint Vincent de Paul (1581 – 1660), fondator al Societății Fiicelor de Caritate care oferea asistență copiilor săraci și bolnavi.

În cazul plasamentului familial, copilul se comportă ca un exilat, un „acrobat care face echilibristică fără o plasă de siguranță... Exilul este o furtună în jurul unei bărci în larg; curajos cel care o înfruntă; norocos cel care nu se îneacă. Pentru a se recupera, el trebuie să ancoreze într-un alt port. Apare în moduri diferite: imaginar, teoretic, laborios” (Moro 2001:10-13).

Conform lui M.R. Moro, într-o situație de migrare internă (cum este plasamentul familial), trebuie să ținem cont de diferiți factori.

Vulnerabilitatea reprezintă un factor punitiv asupra copilului. „funcționalitatea psihologică a unui copil vulnerabil este de așa natură că până și o variație infimezimală, internă sau externă, comportă disfuncții semnificative, o suferință deseori tragică, o oprire, o inhibare sau o dezvoltare la minim a potențialului copilului.” (Moro 2002:55).

Gradul de vulnerabilitate depinde de mai mulți factori: personalitatea copilului, poziția lui între frați, investirea parentală, capacitățile relaționale și materiale ale familiei de plasament... Dar depinde și de o anumită competență, mai exact capacitatea de adaptare activă a unui sugar, copil sau adolescent la noul mediu, și care le oferă capacitate de reziliență. Aceasta din urmă este definită ca abilitatea de a reuși să trăiești și să te dezvolți pozitiv și într-un mod acceptabil în pofida stresului și necazurilor, care sunt factori de risc ce pot agrava unele experiențe negative. Reziliența subliniază aspecte adaptive și evolutive ale sinelui.

Creativitatea poate fi definită ca puterea de a crea sau a inventa o cale de ieșire dintr-o situație blocată. Abordarea sistemică leagă creativitatea de nivelurile superioare ale comunicării, oferind noi moduri de schimb.

Plasamentul familial este un eveniment traumatic ce poate paraliza amintirile, cuvintele, sentimentele sau abilitățile de învățare ale unui copil.

Competența și creativitatea acestuia trebuie să meargă mână în mână, cu ajutorul mediatorului spre descentralizare. Mediatorul ajută copilul să se de-centreze de pe referințele sale personale și să intre în pielea unui alt vorbitor, pentru a putea surprinde posibilitatea interpretărilor multiple ale aceluiași lucru.

Construirea identității într-un mediu de plasament familial: identitatea hibridă

Identitatea este definită de fiind suma caracteristicilor care fac o persoană să fie unică: o persoană este pe deplin distinctă și recognoscibilă ca persoana respectivă, fără nicio confuzie, datorită elementelor sale individualizante.

Identitatea de bază este construită în două feluri: prin relații cu eul și cu celălalt, pentru a permite ulterior întâlnirea subiectului cu lumi psihologice independente. Acest punct de plecare de la construirea identității este paradoxal, deoarece:

Pentru ca măcar să putem vorbi despre identitate individuală, suntem obligați să ne gândim la „celălalt”. Construirea identității se realizează în etape multiple. Auto-reprezentarea este clădită pe baza și în legătură cu „celălalt”; primul obiect diferențiat, primul „celălalt” – este mama. Construirea identității, ca și reprezentarea eului, se întâmplă de-a lungul vieții. Este obiectul unei readaptări continue, rezultat din interacțiunea dintre subiect și obiectele interne și externe, fantasme, moștenire, amintiri, credințe, tradiții, mituri... în funcție de un context în schimbare.

Clădirea unei identități „hibride” la care recur copiii din sistemul de plasament este intim legată de posibilitatea și de calitatea transmisiei de la adulți către ceilalți din casă. Această transmitere ar asigura înscrierea copilului în plasament pe linia filiației și a afilierilor lor și ar permite copilului să-și asume dubla apartenență și să trăiască pe cât de armonios posibil într-o origine împărțită între două sau mai multe familii.

Sibony (1991), în cartea „Between two: the shared origin” / „Între două: originea împărțită”¹⁷

¹⁷ SIBONY (1991), « Entre deux : l'origine en partage »

vorbește despre impasurile identității și le definește ca „impasuri în transmitere”. Când posibilitatea de transmitere este împiedicată fie de probleme externe (stigmatizare, respingere...), fie de cele interne (secrete de familie, boli mentale, violență, abuz...), personalitatea copilului devine fragilă, iar simptomele sale sunt ambivalența, indecizia, chinul sau conflictul între două opțiuni contrastante.

Legăturile de filiație și afiliere reprezintă fundațiile edificiului identității, înconjurate de o gamă de posibilități pe care copilul le poate folosi în mod propriu pentru a construi identitatea. Familia naturală reprezintă primul grup și filiația respectivă servește copilului de linie trans-generațională.

O ființă umană se înscrie într-o linie familială chiar dinainte de a se naște, cu propria istorie, transmisă oral, prin povești, evenimente inutile sau semnificative, secrete, lucruri nespuse. Constatăm că durerea este foarte semnificativă atunci când povestea despre trecutul copilului lipsește. Cităm un educator care ne-a spus de curând, după ce a însoțit o fetiță în căutarea familiei ei: „Observ un mare avânt atunci când își cercetează familia biologică; am impresia că acest subiect îi dă un sentiment de consistență ...”

Știm și că o poveste sau evenimentele narate sunt sortate, deformate, uitate și reprimite în funcție de vârsta copilului și condițiile de trai: deseori, avem de-a face cu gestionarea complexă a resentimentului și a amintirilor.

Familia de plasament este aleasă pentru a oferi un context dinamic și pentru a sprijini copilul, deschis către noi experiențe. Atunci când membrii familiei de plasament devin referințe reale de sprijin, prin virtutea diferitelor interviuri și medieri, ei re-acționează evoluția proceselor psihologice.

Copilul plasat este apoi introdus într-o situație paradoxală din care nu poate ieși; un adevărat conflict de loialitate. Își exprimă problemele legate de identitate printr-un comportament tulburat: hiper-agitație, infrafracțiuni multiple, neacceptarea limitelor și a normelor, respingerea întregului ajutor oferit, respingerea a tot ceea ce este academic, aspecte somatice de expresie (enurezis, encoprezis)

David (2004) sugerează ideea că aceste dificultăți ar putea fi atribuite problemelor din relația mamă-copil încă de la naștere; aspecte care pătrund în procesele de dezvoltare a copilului, ca și probleme în legătura dintre copil și părinții acestuia, care este redescoperită în timpul plasamentului familial și trezește aceste răni vechi. Lipsa de suport blochează accesul copilului la jocurile simbolice și inhibă individuarea.

Lucrul nostru implică facilitarea simbolizării spre individuare. Este un efort multidisciplinar care integrează angajamentul și aspectul educațional oferit de familia de plasament, ca și dimensiunea filială a familiei naturale și funcțiile mediatore și terapeutice ale serviciului de plasament specializat conform protecției copilului. Plasamentul familial este un proces dinamic și complex care necesită asistență de la o echipă mediatore și terapeutică multidisciplinară.

În opinia lui WINNICOTT, copilul poate folosi toate obiectele și spațiile de tranziție și le poate verifica rezistența și capacitatea de distrugere. Clădirea identității are loc pasiv; este mai degrabă o achiziție prin apropiere.

Noțiunea de timp este foarte importantă. Fazele observate ale calmului sunt deseori temporare, în vreme ce întrebările referitoare la identitate, filiație și afiliere reapar.

În practica mea clinică, mitul Olimpianului Hefaistos, zeu crescut de muritori, reprezintă o poveste și un obiectiv util care poate ilustra felul în care are loc clădirea identității unui copil în plasament.

Mitul lui Hefaistos: Olimpianul crescut de muritori

Hefaistos este fiul Herei care, conform lui Hesiod, l-a zămislit singură pentru că era geloasă pe zămisirea Atenei de către Zeus. Hera, zeiță, inițial sora, apoi soția lui Zeus, îl procrează pe Hefaistos „fără uniune din dragoste, ci din furie și ostilitate față de soțul ei”. La nașterea lui, Hera s-a simțit umilită că a născut un fiu urât și diform (șchiop) și l-a aruncat din Olimp.

Hefaistos a căzut în mare și a fost găsit de două femei: Tethys, soția lui Oceanus, și Eurinome fiica ei oceanidă. L-au crescut într-o peșteră timp de nouă ani, fără știrea Herei sau a altor zei. „Alături de ele, a deprins arta făuririi de confecții metalice.” Ulterior, a fost încredințat cetățenilor din Lemnos, o insulă locuită de Sinți – vrăjitori „inventatori de poțiuni care tulbură mintea”. Și ei îl susțin să-și practice meșteșugul ...

Într-o zi, după ce a crescut, a prezentat cetățenilor din Lemnos un tron de aur; se spunea că era cel mai frumos obiect construit vreodată. Pe când le arăta tronul, a anunțat, „Am făurit acest tron pentru mama mea Hera!”

Hefaistos a dus tronul Herei. Aceasta l-a primit chiar după finalul concursului pentru zeița frumuseții și a dragostei, a cărei câștigătoare a fost Afrodita. Hera se bucură de dar, șade în el și este deodată blocată în acesta. Homer ne spune că tronul de aur era un tron al răzbunării: nu o lăsa pe Hera să stea în picioare, țintuind-o cu lanțuri invizibile... Îl alungă. Totuși, doar el știe secretul eliberării ei.

Pentru a o elibera pe Hera, Hefaistos o cere în căsătorie pe Afrodita. Astfel Hefaistos a fost unit cu cea mai frumoasă dintre zeițe într-o căsătorie care nu a fost consumată niciodată. Cu legături invizibile el i-a prins pe Afrodita și pe Ares, care, conform legendei, erau amanți divini.

Identitatea lui Hefaistos: dublu îmbogățită prin hibridizare

Hefaistos, zeul focului, al vulcanilor, făurar, este nemuritor ca toți zeii. Dar are și o altă putere, însușită departe de Olimp: puterea lui magică obținută în cei 9 ani cu locuitorii insulei Lemnos. Este zeu prin filiație și artizan prin afiliere.

Talentele sale au fie scopuri răzbunătoare (capturează, înlănțuie, imobilizează), fie creative (clădește case, obiecte magice, coifuri, ființe vii la Pandora, carul de aur la Soarelui, secera Demetrei ...)

Infirm, este afectat de claudicație, uneori simbolizată prin forme enigmatice, cum ar fi picioare întoarse invers, atrofiate sau înconjurate de reprezentări falice. Infirmitatea îl protejează într-o societate războinică; prin urmare, puterile lui sunt asociate cu legături total opuse puterilor zeilor războinici, și se poate întoarce oricând la lucrul său.

„Lanțurile lui Hefaistos” este denumirea dată unor rezultate inevitabile. O ființă umană este legată de pasiunile sale ca și cum ar fi prinsă cu un astfel de lanț care nu poate fi spart și rămâne captivă într-o înfatuare nebunească, amețitoare: armura este defensivă, nu ofensivă, ca un set de bijuterii magice care îi acoperă corpul. Paralizează mai degrabă decât să ucidă. Magia se propagă prin obiectele făurite.

Episoadele mitului său îl pun în încurcătură în ceea ce privește femeile: mama lui, Hera, pe care o imobilizează pe tron; așa-zisa sa soție Afrodita, pe care o prinde împreună cu amantul Ares; Atena, pe care o dorește, dar fecundează pământul în locul ei... Mitul său este legat de cel al lui Prometeu, erou civilizator și protector al oamenilor. Nu are niciuna dintre caracteristicile eroului Oedip: nici un triumf, nicio cucerire, nicio răzbunare asupra vreunei figuri paterne.

În cel mai memorabil episod, își folosește puterea magică împotriva mamei. Îi oferă un tron de aur pentru a o captura. Una dintre versiuni susține că răzbunarea lui Hefaistos ia sfârșit după ce primește pe Afrodita de soție. Scena întoarcerii sale în Olimp îl prezintă călare pe un catâr la rândul lui itifalic (cu erecție). Dar identitatea sa olimpiană devine îndoielnică uneori. Nu știm de niciun templu sau cult oficial al lui în afara Atenei, care este un oraș cosmopolit. Chiar și pe muntele Olimp are imaginea unui părinte sărac sau zeu străin, venit din afară. Poate că identitatea de stăpân al focului, însușită în Lemnos, și legăturile corespunzătoare sunt cele care îi atribuie valoare adăugată, constant reînnoită și civilizatoare..

Munca manuală este disprețuită de olimpieni, dar el a reușit să se impună printre ei ca olimpian.

Definiția și funcția mitului în vederea aplicării clinice și antropologice în psihiatria transculturală

Un mit este o poveste imaginară cu valoare simbolică sau sacră. De-a lungul secolelor, poveștile se extind pe baza a diferite versiuni, influențate de locul sau de vremea la care au fost spuse sau de

personalitatea naratorului.

Cele mai multe mituri sunt spuse și succesiv modificate, articulate și sistematizate de Hesiod și Homer, ca și de rapsozi și mitografi. Ceea ce contează este că fiecare mit și ritual trebuie situat adecvat în contextul originii sale sociale-religioase. Mitul, o realitate culturală complexă, poate fi abordat și interpretat din mai multe perspective complementare. Așadar este dificilă identificarea unei definiții universal acceptabile care să fie accesibilă nespecialiștilor.

O definiție interesantă dată de Mircea ELIADE (1963 :16) este următoarea: „Mitul spune o poveste sacră; relatează un eveniment din timpuri primordiale, timpul fabulos al „începuturilor”. Cu alte cuvinte, mitul explică felul în care, prin acțiuni ale unor ființe supranaturale, a ajuns să existe o realitate și se întinde fie pentru întreg Cosmosul, fie doar pentru un fragment: o insulă, o specie de plante, comportamentul uman, instituția. Este întotdeauna povestea unei „creații”: se povestește cum a fost produs sau cum a apărut un lucru. Mitul nu vorbește despre originea reală a lucrurilor care ne înconjoară. Participanții la poveste sunt ființe supranaturale (...). Mai mult: este o urmare a intervenției unor ființe supranaturale faptul că omul este ceea ce este astăzi, o ființă muritoare, sexuală și culturală.”

Funcția primară a mitului este de a ilustra modele pentru toate ritualurile și activitățile omenești semnificative, educație, artă, înțelepciune. Un alt aspect interesant al miturilor este analiza procedurilor terapeutice utilizate în societățile „tradiționale”.

Hefaistos, zeul făurar și artist, creează lanțuri, tronuri, bijuterii, dar și arme de protecție pentru bătălii (scut, armură de aur (Delcourt 1998 :48-64)

În „Copiii partenogenetici ai virginei Hera” („Les enfants „parthénogénétiques" d'Héra célibataire"), Georges DEVEREUX (1982 :165-199) deduce că „într-o societate matrilineară pre-elenică – după cum era sau după cum și-au imaginat-o grecii patrilineari – identitatea tatălui nu conta deloc.” El afirmă că miturile sunt proiecțiile mitice ale unor realități sociale și culturale, susceptibile a fi reconstruite de aceste mituri.

Aceasta explică faptul că, după părerea filologilor, termenul Partenos însemna inițial femeie liberă, nemăritată, care trăiește într-o societate ce a negat rolul procreativ al bărbatului și i-a respins statutul de „tată”.

Conform lui NICOLAÏDIS (1994 : 35), există asemănări mari între evoluția teogoniei de la zii ante-oedipieni, Gaia și Uranus, până la zii oedipieni (olimpienii) și dezvoltarea micului om psiho-sexual. Aceste asemănări sunt analizate de psihanalisti, antropologi și unii eleniști.

Freud a subliniat analogiile dintre mitologia greacă și baza sa fantastică și concepte de la baza teoretică a psihanalizei clinice. Cei doi stâlpi ai acestei clinici sunt mitul lui Oedip și mitul lui Narcis.

Istoria s-a născut în Grecia secolului V cu Herodot, „părintele istoriei”, care are un interes pentru oameni și pasiunile și personalitățile lor. Acesta descrie originea fiecărei persoane, tinerețea, moartea, ținându-se aproape de aspectele miraculoase și mitice, investigând moralitatea acțiunilor omenești. Conform lui NICOLAÏDIS (1994 :146), „*trei factori principali au contribuit la înflorirea istoriei secolului V: curiozitatea față de teritoriile străine depărtate și instituțiile acestora, îndoielile față de mituri și genealogii, interesul pentru tipuri de caractere umane.*”

Metoda folosită pentru culegerea de povești imaginare de la copii:

Pentru a studia povestea imaginară a copilului, avem ca bază mitul lui Hefaistos din versiunea lui Homer (secolul VIII î.Hr.) și din versiunea lui Hesiod (VII î.Hr.). Le propunem copiilor să construiască individual o poveste mitică, folosindu-și imaginația. Mitul fertilizează terenul pentru imaginație și oferă copilului elemente pentru construirea propriei identități.

Definirea populației studiului și a eșantionului.

Copiii de ambele sexe aflați în sistem de plasament familial special. Au vârste cuprinse între 11 și 13

ani, destul de inteligenți, fără nicio întârziere semnificativă a educației școlare. La această vârstă, copiii au cunoștințe de mitologie greacă, fie prin citit, fie prin învățat (clasa a 6a).

Iată premisa inițială:

„Am vrea să refacem împreună cu tine un mit din cărțile antice și te invităm să-ți folosești imaginația.”

Instrument: mitul lui Hefaistos și construirea de întrebări care să ducă la crearea unei povești

Prezentăm mitul în felul următor:

„Hefaistos este fiul Herei care l-a zămislit singură pentru că era geloasă pe zămislirea Atenei de către Zeus. Hera, zeița, soția lui Zeus, îl naște pe Hefaistos „în afara unei uniuni de dragoste, ci din furie și ca sfidare la adresa soțului.” La nașterea lui, s-a simțit rușinată din cauza diformităților lui (era șchiop) și l-a aruncat de pe muntele Olimp.

Hefaistos a căzut în mare și a fost luat de două femei, oceanidele..

Ele l-au crescut într-o peșteră, timp de nouă ani, ascuns de Hera. L-au învățat meșteșugul prelucrării metalelor.”

Apoi el este încredințat cetățenilor din Lemnos, o insulă locuită de Sinți – vrăjitori, „inventatori de poțiuni care pot tulbura mintea.”

Îi dau și ocazia de a-și practica meșteșugul...

Într-o zi, după ce a crescut mare, le-a prezentat cetățenilor din Lemnos un tron de aur; era cel mai frumos obiect pe care îl crease vreodată.”

Întrebarea noastră: „Ce cred cetățenii din Lemnos?”

Răspuns:.....

Precizarea noastră „Hefaistos, arătând tronul oamenilor din Lemnos, le spune: „L-am făcut pentru mama mea, Hera !”

Hefaistos a trimis tronul Herei. Aceasta l-a primit pe muntele Olimp chiar după un concurs pentru zeița iubirii și a frumuseții, câștigat de Afrodita.

Întrebarea noastră: „Ce crede Hera atunci când primește darul cel extraordinar?”

Răspuns:.....

Precizarea noastră „Ea se bucură de dar, se așază și acolo este blocată. Homer ne spune că tronul de aur era un instrument al răzbunării: odată ce s-a așezat, Hera nu s-a mai putut ridica, fiind ținută de lanțuri invizibile.”

Întrebarea noastră: „La ce se gândea Hera?”

Răspuns:.....

Întrebarea noastră: Ea îl întreabă, „Ce dorești în schimb?”

Răspuns:.....

Întrebarea noastră: „Ce anume cere Hefaistos în schimb?”

Răspuns:.....

Precizarea noastră „Hefaistos dorește de soție pe Afrodita pentru a o elibera pe Hera.”

Întrebarea noastră: „Ce răspunde Hera ?”

Răspuns:.....

Întrebarea noastră: „Cum îți imaginezi sfârșitul poveștii?”

Răspuns:.....

Întrebarea noastră: „Ai putea să ne dai o descriere (hook-line în original) pentru Hefaistos care să-l definească drept zeul plasamentului familial?”

Răspuns:.....

Povești ale copiilor aflați în sistemul de plasament familial

Toți copiii au vorbit spontan și voluntar. Redăm poveștile lor într-o formă narativă și lizibilă.

Povestea mitică a lui Marc (12 ani)

Elemente din anamneză: Marc nu a fost recunoscut de tatăl său și a fost plasat într-un centru de copii la 8 luni după o semnalare către serviciile sociale de molestare sexuală a mamei. S-a aflat în sistem de plasament familial de la 18 luni până la 6 ani, apoi într-un centru pentru copii până la 8 ani, apoi la o a doua familie de asistenți maternali unde e și în prezent. Al doilea plasament familial continuă în ciuda dificultăților pe care le pune în toate câmpurile de activitate în afara familiei, refuzând toate tipurile de ajutor terapeutic. Este calm doar atunci când se află cu familia de plasament și vorbește pozitiv despre ei. Mama lui biologică locuiește singură cu cel de-al treilea copil, ceilalți doi fiind în plasament familial. Al patrulea fiu a fost născut și abandonat într-un spital. Ea a întrerupt orice fel de contact regulat cu Marc, considerându-l periculos pentru viața ei personală. Singura rudă biologică apropiată de Marc este sora tatălui.

În ziua în care i-am propus să ne imaginăm mitul lui Hefaistos, mi-a spus, „Bine, dar eu încă mă scap în pantaloni...”

Conform lui Marc, „Sinții, văzând tronul de aur, cred că poate Hefaistos vrea să se ducă să o vadă pe mama lui și să-i dea tronul. S-au înfuriat văzând că el dorea să o mulțumească pe mama lui...” Dar pentru a-i liniști, le spune, „Mă voi întoarce și vă voi face lucruri frumoase.”

Conform lui, când Hera îl vede pe Hefaistos sosind în Olimp, crede că vine să o supere... și îi spune: „Copilule, îți ordon să nu ne strici sărbătoarea.”. Dar Hefaistos îi spune: „Mamă, vreau să-ți dau tronul acesta pe care l-am făcut eu.”

„Hera crede că el minte și îi spune, „Dovedește-mi că l-ai făcut tu și doar atunci îi voi accepta.” Și face asta.”

Dar cum mitul ne spune că Hera a fost prinsă în capcană, ea spune, „eliberează-mă, m-ai trădat...” Hefaistos răspunde, „Nu te-ai purtat frumos cu mine.” În schimb el îi cere, „vreau să locuiesc cu tine în Olimp... Cine este tatăl meu?”. Ea este de acord. „Apoi, povestea ne spune că el îi cere mâna Afroditei și conform lui Marc, „Hera i-o dă și ei au bebeluși care merg la familia de plasament.”

Ce se reține (frază-cârlig): „Zeul plasamentului familial cu abilitatea de a face aur și pietre prețioase pentru familia sa a doua.”

Analiza poveștii lui Marc

Marc este loial mamei lui, dar și familiei de plasament. Își imaginează gânduri agresive din partea familiei de plasament pentru că „el (Hefaistos) a dorit să o mulțumească pe mama lui.” Descalificarea părinților biologici de către cei de plasament nu este rară și ar putea împiedica investirea reciprocă în copil. Dar liniștindu-i, el (Hefaistos) poate ajunge la mama sa, care se îndoiește de abilitățile lui.

Marc își exprimă dorința profundă de a locui cu mama lui și de a-și cunoaște tatăl. Caută evident povești despre viața lui, exprimând suferință la lipsa de povești disponibile despre trecutul său. Marc se comportă ca un expatriat care încearcă să-și fixeze rădăcini în familia de plasament, trimitându-le acești bebeluși. Dezrădăcinarea reală, definită de lipsa rădăcinilor simbolice, este una neexprimată în cuvinte, aceea care exclude pe cineva din propria istorie și îl încapsulează într-o lume fără nimic de care să se reatașeze. În povestea lui, mama este de acord ca Hefaistos să trăiască pe Olimp și îi spune cine este tatăl lui, dar Marc continuă să încredințeze copiii familiei de plasament. Fenomenul de repetiție nu este neobișnuit. El leagă fraza-cârlig de fabricarea de obiecte prețioase pentru a doua familie. Poate ca ispășire pentru că „s-a scăpat în pantaloni” la început, devenind un alchimist desăvârșit la nivel imaginar?

Povestea mitică a lui Max (11 ani)

Unele elemente de anamneză: Max se află în sistemul de plasament familial de la 3 ani. Mama lui are patru copii de la trei tați diferiți, toți în prezent în plasament. Tatăl vitreg (tatăl ultimului copil) a abuzat de Max pe când acesta avea 4 ani și jumătate și de fratele său mai mare pe durata perioadei de revenire temporară la familia biologică. Băiatul a putut mărturisi adevărul pentru prima oară la vârsta de 6 ani. În prezent, mamei i-au fost retrase drepturile parentale. Tatăl, un epileptic, care a refuzat să-l îngrijească – a murit de câteva luni și a fost găsit într-un șanț la o lună după ce murise.

În ziua în care i-am propus să construim o poveste, mi-a spus că este îngrijorat că numele lui de familie sună ca o glumă. Ar fi dorit să preia numele de familie al familiei de plasament, mai ales că acum a învățat grădinaritul cu tatăl asistent maternal. Conform lui Max, „Sinții, când au văzut tronul, s-au gândit că e frumos și că Hefaistos are imaginație și că l-a construit pentru familia de plasament și mai ales pentru asistenta maternală, pentru că îi iubește.”

Dar nu au zis nimic atunci când el a declarat că era pentru mama lui Hera. I-au spus că locuiește în Olimp și i-au arătat cum să ajungă acolo...”

Max spune, „Când l-a văzut venind, Hera s-a uitat la tron și s-a gândit că este pentru ea...” Dar când mitul ne spune că Hera este prinsă în tron, ea spune (conform lui Max): „Acum nu sunt mulțumită, te rog, dă-mi drumul, fiule,” spune ea nervoasă”

Hefaistos răspunde, „Ca să te eliberez, trebuie să vii să trăiești cu mine pe insula Lemnos și să părăsești Olimpul. Ea răspunde, „Nu, prefer Olimpul”

Povestea ne spune că el îi cere mâna Afroditei și, conform lui Max, Hera îi spune, „Da, ia-o”.

Dar, „el va construi o altă capcană pentru mama sa pentru că l-a aruncat în apă... Dacă nu ar fi avut familia de plasament, nu ar mai fi existat ...”

Ce se reține (frază-cârlig): „regele capcanelor pentru răzbunarea împotriva mamei.”

Analiza poveștii lui Max

În pofida detașării sale aparente față de mama biologică și a solicitării mari asupra familiei de plasament, Max se distinge pe sine ca fiul mamei sale și este recunoscut de ea prin acceptarea cadoului, reprezentat de tron. Ea crede că este pentru ea și este mulțumită pentru că fiul ei i-a făcut un cadou.

Dar față de ea se exprimă o mare ambiguitate: pe de o parte, dorește să o ia să locuiască împreună la familia sa de plasament, pe de altă parte, fraza cârlig este despre făurirea de capcane și răzbunarea asupra ei. Lipsa de granițe între copii și părinți este frecventă și deseori părinții și/sau copiii își imaginează că sunt

împreună în sistemul de plasament pentru a beneficia de ajutor. Proximitatea simbiotică dintre părinte și copil își are uneori originea în lipsa maturității și a granițelor dintre părinți și propriii copii.

Din perspectiva părinților, trecerea timpului și efortul de asistență prestat de serviciile sociale și/sau terapeutice din sectorul social sau medical-social le-ar putea permite să treacă de fazele de criză individuală sau familială.

Când încep să accepte funcția de mediere a terței părți (educator, psiholog, psihiatru...) și se simt confirmați ca adulți, povara afectivă se dispersează și simptomele copilului sunt atenuate. În mediul de adulți care servesc de terță parte și de ghizi într-o nouă familie, copilul identifică un „bilet” care să-l ajute în trecerea dintr-o lume în alta, dintr-o familie în alta.

Această fază este necesară. Prin regularitate și persistență, permite copilului să-și asume locul de copil-subiect cu posibilitatea de a evada, de a crea, imagina, suprima, juca, sublima, lua și părăsi procesul de identificare. Vigilența hiper-matură a unor copii ai căror părinți au probleme psihice poate fi atenuată și chiar dispersată de îndată ce află că părinții beneficiază de ajutor și monitorizare în altă parte.

Povestea mitică a lui Jules (12 ani)

Câteva elemente de anamneză: Jules a fost plasat într-o instituție cu fratele său mai mic la vârsta de 3 ani; apoi într-o familie de plasament la 4 ani; într-o a doua astfel de familie la 6 ani. Tatăl lui are 3 băieți din două relații diferite, iar ambele soții s-au sinucis. Mama lui Jules avea 4 copii cu 2 tați diferiți. Când Jules avea 3 ani, tatăl său și-a ucis vecinul cu un cuțit în fața ambilor copilași, crezând că este victima unui complot. A stat 6 ani în închisoare pentru asta și a refuzat întotdeauna să aibă grijă de copii. În ciuda disparițiilor obișnuite pentru a evita datoriile, ține legătura cu cei doi băieți. Jules este ținut minte de tată care îi face cadouri în ciuda veniturilor sale mici.

Când i-am propus să construim povestea mitică a lui Hefaistos, și-a împărtășit preocuparea: că lovise o fată la școală și nu putuse dormi toată noaptea pentru că s-a gândit că tatăl său va trebui să plătească.

Conform lui Jules, „vrăjitorii din Lemnos s-au gândit mai întâi să fure tronul, dar apoi s-au hotărât să-l admire. Au crezut că Hefaistos îl făcuse pentru tatăl său.”

„Când au aflat că era pentru mamă, s-au gândit că nu trebuie să i-l dea ei pentru că ea îl abandonase.”

În povestea lui, „când Hera îl vede (pe Hefaistos) pe Olimp, crede că e un pic nebun... dat fiind că-l aruncase și nedreptățise... Când Hefaistos îi oferă tronul, tot ce vrea să spună este, "oh la la, dragă...". Dar când mitul ne spune că Hera este prinsă în capcană și de scaun, „ea îl întrebă dacă a făcut-o intenționat.... Și ea spune „Te rog, ajută-mă... cere-mi orice vrei de pe lume.” „Hefaistos răspunde, „Vreau să-mi juri pe Zeus că nu m-ai făcut singură, ci împreună cu el.” Ea este de acord.”

Povestea ne spune că o cere în căsătorie pe Afrodita și, conform lui Jules, Hera îi spune, „Ok.” „Dar până la urmă, el alege să trăiască pe pământ și se însoară cu o muritoare pe nume Anna.”

Ce se reține (frază-cârlig): „S-a căsătorit cu Anna, la fel de urâtă ca el și a construit un tron pentru cea care i-a devenit soție.”

Analiza poveștii lui Jules

Jules își vede familia de plasament ca pe cei care au vrut să-i fure tronul, considerând că era pentru tatăl lui. Această neîncredere ar putea însemna o lipsă a afilierii la familia de plasament, care ar emite judecăți de valoare la adresa tatălui.

Cu ajutorul unor elemente din anamneză, putem construi ipoteza că tatăl lui Jules are o funcție maternă în ochii lui. În fraza introductivă, băiatul este preocupat de posibila creștere a datoriilor tatălui său. Nu pare capabil încă să prezinte maturizare inter-subiectivă. Jules rămâne legat ombilical de tatăl său, fără posibilitate de triangulare, fără capacitatea de a se diferenția pe sine de el. Maturizarea Eului ar cauza

pierderi la persoana exigentă și dominantă în favoarea empatiei și a asimilării normelor sociale. Sau cel puțin dinamica evolutivă care leagă experiențele de maturitatea judecății morale nu este încă perceptibilă la Jules.

Rănilile narcisismului par ne semnificative, iar riscul de atitudini reacționare în cazuri de eșec sau decepție rămâne înalt.

Povestea mitică a lui Mado (11 ani)

Unele elemente ale anamnezei: Mado este al patrulea copil din șase – concepuți de șase tați diferiți. Mama ei, condamnată pentru exploatarea fiicei (în prezent în vârstă de 18 ani) ca prostituată, are dreptul la vizite mediate ale copiilor ei. Când Mado avea 5 ani, mama ei a lăsat-o pe ea și pe fratele ei cu tatăl vitreg, care i-a abuzat și care a fost de asemenea condamnat. Astfel, la 7 ani, Mado a fost încredințată unui vecin, în calitate de terț de încredere, dar profesorii de la școala primară avertizează asupra unor acțiuni de maltratare. Mado a fost plasată într-un centru de plasament timp de 18 luni, iar în prezent locuiește cu o familie de plasament..

În ziua în care i-am propus să construim împreună mitul lui Hefaistos, mi-a mărturisit că avea coșmaruri, dar le putea discuta cu psihologul.

Conform lui Mado, „vrăjitorii din Lemnos au spus, „Ce tron frumos! Ai putea face și altele și să le dai celor care te-au crescut? “Au crezut că tronul era pentru oceanide și pentru ceilalți locuitori ai insulei.”

„Dar Hefaistos le-a spus că era pentru țara și pentru tatăl lui și mama lui Eva.” Când au înțeles că îi este menit Herei, vrăjitorii s-au gândit, „ce drăguț.”

Conform lui Mado, când Hera îl vede sosind pe Olimp, „este puțin mulțumită și îi spune, „Ce faci aici? Pentru cine este tronul ăsta? Pentru tatăl tău?” Hefaistos răspunde, „Eu am făcut tronul acesta. E pentru tine...”

„Hera i-a mulțumit și s-a așezat pe tron.”

Dar când mitul ne aduce la cunoștință faptul că Hera a fost înlănțuită pe tron, ea spune, „Pleacă, pleacă...” Hefaistos răspunde, „Dacă plec, nu te pot elibera...”

Hera, „Dacă mă eliberezi, poți locui cu noi,”

În schimb, Hefaistos îi spune, „Cere-ți iertare pentru că m-ai aruncat în mare...”

Povestea ne spune că îi cere Afroditei mâna și, conform lui Mado, „Hera spune că trebuie să întrebe juriul dacă este de acord ca Afrodita să-i fie soție lui Hefaistos. Cei care au proclamat-o zeița frumuseții au zis „Da, cu condiția să nu mai construiască capcane”. Și s-a căsătorit cu ea.”

Ce se reține (frază-cârlig): „un zeu care, după ce a fost crescut de alții, a ales să trăiască pe propriul tărâm din Olimp, iar zeii au fost mulțumiți pentru că făcea lucruri frumoase.”

Analiza poveștii lui Mado

De la început, Mado se referă la diferitele plasamente: „Poți face altele (tronuri) pentru cei care te-au crescut?”

Loialitatea față de familia ei biologică este evidentă: pentru tatăl ei și mama ei Eva. Reținem numele „Eva”, care ne poate trimite la Adam și Eva, originea lumii iudaic-creștine. Părinții care o iau în plasament par să fie binevoitori față de părinții biologici: „cât de drăguț”.

Neliniștea lui Mado atunci când o vede mama este evidentă: este „puțin mulțumită”. Mado îl prezintă pe tată folosind cuvintele mamei, în timp ce, în realitate, ea provine dintr-o familie monoparentală.

În plus, ea își imaginează scuze din partea lui.

Mado este singura care oferă un punct de vedere colectiv asupra oferirii Afroditei de soție lui Hefaistos. În acest fel, ea neutralizează omnipotența mamei.

Este demonstrată clar apartenența dublă a lui Mado: Hefaistos este reabilitat de olimpieni care îi pot folosi meșteșugul pentru a „face lucruri frumoase”, meșteșug deprins de la locuitorii insulei Lemnos.

Concluzie

Evoluția unui copil într-un mediu de plasament familial poate fi asemuită clădirii unei identități hibride. Prin povestea construită pe mitul lui Hefaistos, copilul își ilustrează edificiul propriei identități și propria individualitate, cu privire la filiația și afilierea sa, în grade diferite, conform propriei istorii și experiențelor interactive.

În concluzie, analizăm caracteristicile importante ale celor patru studii de caz comune cu cele ale lui Hefaistos. Ca Hefaistos, copiii în plasament sunt expuși următorilor factori:

- Sistem monoparental

Frecvent, familia biologică a copiilor în plasament se centrează în jurul mamei ca stâlp economic, prin diferite avantaje materne și sociale. Însoțitorii, tați sau tați vitregi, sunt temporari, deseori marginali și intră foarte puțin în contact cu copiii lor. Jules este excepția pentru că doar el mai are un tată, dar contribuția structurală a acestuia din urmă este neînsemnată. Părinții rămân adesea în mod operative prin care încearcă să arate asistenților sociali că fac tot ce pot pentru copiii lor. Pentru mulți copii în plasament familial, cuvântul „mamă” este tabu, iar la alții este folosit irațional și sună de parcă s-ar ridica o pretenție.

Devereux explică bine existența societății pre-elene matrilineare și sistemul monoparental în care componenta paternă este ignorată ca fiind ne semnificativă.

- Despărțiri multiple

De la familia biologică la o instituție de domiciliere a copiilor, de la instituții la plasament familial, de la plasament familial la familia biologică... Din Olimp la oceanide, de la oceanide la vrăjitorii din Lemnos.

Aceste despărțiri și rupturi, deseori trans-generaționale, implică dificultăți de cuplare – legătura creării unei reprezentări a celuilalt pe durata absenței lui. Dacă nu este bine făurită din copilărie, legătura va evolua nesatisfăcător. Un copil s-ar putea detașa de un părinte dacă acesta din urmă ar fi „acceptabil”. Invers, copilul nu se poate elibera de părinți dacă nu se poate gândi la ei într-un mod pozitiv atunci când nu sunt în preajmă. Legătura (stabilă) este dată de acceptarea celuilalt așa cum este.

- Abuz fizic și/sau abuz psihologic

Copiii în plasament familial sunt copii expuși din diferite motive, plasați și deplasați timpuriu, din afara căsătoriei, nedoriți, infirmi, cu părinți care prezintă un risc, care sunt fragili psihic și au suferit deseori violență repetată, despărțiri, născuți într-un mediu social vulnerabil, frecvent marcați de promiscuitate, izolare, dislocare, sărăcire culturală...

- Dificultăți în construirea armonioasă a unei personalități hibride, din cauza dificultăților de transmisie;

Imposibilitatea transiterii blochează sau face imposibilă înscrierea copiilor în linia lor de filiație. Le blochează alinierea la o dublă apartenență și complică procesul de clădire a identității.

Devin cu adevărat dezrădăcinați, ceea ce, pe tărâmul lucrurilor nespuse, lasă copilul exilat din propria istorie și, prin tăcere, blochează copilul într-o lume în care puține lucru asigură reatașare. Astfel, în lipsa rădăcinilor simbolice, unii copii își strigă ura și respingerea familiei lor. Dar știm că acest tip de strigăt sau furie (ca tronul Herei) înseamnă durere. Din această cauză, rămânem atenți să nu fim pedepsiți chiar de copilul care a vorbit de rău pe unul sau pe ambii părinți..

Atașamentul sau loialitate exagerate sunt fenomene complexe și ilogice, care declanșează deseori emoții contradictorii față de cei care au abandonat, neglijat sau abuzat copilul.

- Configurație evolutivă a clădirii identității

Serge Gunzinski (1999:44) explică faptul că elementele antagoniste se prezintă ca „fața și reversul aceleiași monede” și că nimic nu este incompatibil sau ireconciliabil, chiar dacă încurcătura este uneori complicată și dureroasă. Chiar și după ce au trecut prin evenimente traumatice, copiii reușesc să reconstruiască prin prelucrare constantă și să reconcilieze multiple referințe de apartenență.

Reținem că identitatea hibridă este creată într-o configurație mobilă și poate fi schimbată ca atare „ca funcție a nevoilor interioare, dar și ca etapă curentă a vieții” (Moro 2002.)

Atunci, datoria noastră este ca o fotografie care arată caracteristici relevante în prezent mai degrabă decât absoluturi stabilite.

Rezumat al variațiilor mitului lui Hefaistos

Știm că gândirea mitologică funcționează într-un fel în care, dacă cineva ar încerca să o folosească fără să aplice o metodologie specifică de deconstruire a poveștii, ar fi mereu captiv într-un miraj de sensuri. „A interpreta” un mit duce inevitabil, chiar și fără cunoștința „interpretului” la construcția unei noi versiuni a mitului.

Nici noi nu am scăpat de acest efect și am contribuit la construcția de noi variații ale mitului lui Hefaistos. L-am numit zeul plasamentului familial, în timp ce el este la origine zeul vulcanilor. Am dat viață mitului, iar atunci când un mit prinde viață, generează variații..

Dacă le-am cere mamei biologice să vorbească, versiunea mitului ar fi diferită. Anamneza ar avea construcții variate conform interlocutorilor și persoanelor implicate în poveste. Propunem aici un rezumat al diferitelor versiuni antice. Am încercat să construim o altă versiune a poveștii și vieții lui Hefaistos, după cum ar fi spusă de Hera. Această versiune se bazează pe elementele enumerate de Delcourt (1982:29-47) în capitolul „Copiii lui Hefaistos”.

Hera narează: „Nașterea ta este un mister. Lăsată grea de Zeus înainte de căsătorie, pe când încă locuim cu părinții, am declarat, de dragul aparențelor, că te-am conceput fără tată. (Apropo, locuitorii din Naxos au vrut să mă acopere și au inițiat această tradiție de a permite fetei să doarmă cu logodnicul chiar înainte de căsătorie. Dar nu a prins în restul Greciei... oricum...) La naștere, nu erai bolnav. Te-am încredințat lui Cedalion din Naxos să te crească departe de mine, pentru a-mi salva reputația. Zeița fidelității și a căsătoriei nu poate avea copii din flori. Și apoi, după cum știi, există dintotdeauna educație străină. Cum erai menit să devii zeul plasamentului familial, era important să și vezi cum e... Așa că Cedalion te-a pregătit ca fierar.

Infirmitatea este ceva ce ți-a făcut tatăl tău. Îți amintești cum ai venit într-o zi în sanctuarul provizoriu din Olimp¹⁸.

În ziua aceea, ai vrut să mă protejezi în timpul unei dispute cu Zeus, tatăl tău... Așa că te-a atârnat de acoperiș și te-a aruncat în nori. Ai aterizat la Lemnos. Vrăjitorii te-au ridicat și au avut grijă de tine și te-au învățat magie și cum să făurești. De aceea ți-ai însușit două profesii de la oameni, abilități pe care niciunul dintre părinții tăi nu le are...

Scena traumatizantă pe care ai văzută este o mult mai mare cauză de tulburare decât propriul tău handicap: Zeus m-a atârnat de păr de un vârf de munte pe Olimp după ce mi-a legat câte o nicovală de fiecare pumn, pentru a mă pedepsi pentru că am pus obstacole în calea lui Hercule.

La ce visezi uneori? O da, mi-ai spus despre visul tău deja; timp de 9 ani și 9 luni ai fost îngrijit de două oceanide care te-au învățat într-o peșteră submarină arta făuririi metalului... și acum îți inventezi o a treia familie, ca și cum două nu erau suficiente...

Dacă se descoperă asta, cele două femei te-au învățat intoleranță și viclenie.¹⁹

Dar nu vă faceți griji, dragi părinți, bunicul Cronos și bunica Rhea au vrut un băiat în locul meu și l-ar fi numit Heros. Dar ghinion, așa că m-au numit pe mine Hera. Era pe vremea războiului dintre zei și titani când părinții au reușit să mă salveze și să mă încredințeze Titanidei și lui Tethys (cele pe care le visezi tu) și soțului lor Oceanus. Ei m-au crescut. Așa că plasamentul familial este la fel de vechi la ca lumea și, apropo, Tethys este o doică excelentă, a avut cam.... 3000 de fete: Oceanidele..."

---

¹⁸ Homer, *L'Iliade*, chant 1: « Résigne-toi, mère, quoi qu'il t'en coûte. Que je ne te vois pas de mes yeux, toi que j'aime, recevoir des coups. ... Une fois déjà, j'ai voulu te défendre: Zeus m'a pris par le pied et lancé loin du seuil sacré. Tout le jour je voguais; au coucher du soleil, je tombais à Lemnos; il ne me restait plus qu'un souffle... Là, les Sintiens me recueillirent... ».

¹⁹ Atitudini deseori exprimate de părinții natural față de asistenții maternali.

Referințe bibliografice

- Baubet T. & Moro M.R.**, *Psychiatrie et migrations*, Paris, Masson, Congrès de psychiatrie et de neurologie de langue française, 2003.
- Benoit J. C. & al.**, *Dictionnaire clinique des thérapies familiales systémiques*, Paris, E.S.F., 1998. Bridgman F., Le placement familial, système à double parentalité, in *Revue Thérapie familiale*, 1987.
- Carse J.P.**, *Finite and Infinite Games*, New York, Macmillan Publishing Compagny/ trad. fran. par Petitdemange G., *Jeux finis, jeux infinis*, Paris, Seuil, 1988.
- David M.**, *Le placement familial, de la pratique à la théorie* (5ème édition), Paris, Dunod, 2004.
- Delcourt M.**, *Héphaïstos ou la légende du magicien*, Paris, Confluents, Les Belles Lettres, psychanalytiques, 1982.
- Devereux G.**, *Femme et mythe*, Paris, Flammarion, Champs, 1982.
- Eliade M.**, *Aspects du mythe*, Paris, Gallimard, Collection Folio / Essais, 1963.
- Grimal P.**, *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine*, Paris, P.U.F., 1969.
- Gunzinski S.**, *La pensée métisse*, Paris, Edition Fayard, 1999.
- Heireman M.**, *Du côté de chez soi. La thérapie contextuelle d'Ivan Boszormeyi-Nagy*, trad. du néerlandais par BOURGEOIS P, Paris, E.S.F., 1996.
- Hésiode**, *La théogonie*, trad. en fran. par MAZON P, Paris, Les Belles Lettres, 1972.
- Homère**, *L'Iliade*, Paris, Les Belles Lettres, 1967.
- Moro M.R.**, *Enfants d'ici venus d'ailleurs. Naître et grandir en France*, Paris, Editions La Découverte, 2002.
- Moro M.R, De La Noë Q. & Mouchenik Y.**, *Manuel de psychiatrie transculturelle. Travail clinique, travail social*, Grenoble, La Pensée Sauvage, 2004.
- Nathan T.**, *Psychanalyse païenne*, Paris, Odile JACOB essais ethnopsychanalytiques, 2000.
- Nicolaïdis G. & Nicolaïdis N.**, *Mythologie grecque et psychanalyse*, Lausanne, Delachaux et Niestlé, 1994.
- Sibony D.**, *Entre-deux l'origine en partage, La couleur des idées*, Paris, Seuil, 1991.

**Fundația Internațională
pentru Copil și Familie
"Dr Alexandra Zugrăvescu"**

www.ficf-romania.ro